

~~971~~ ~~1939~~ ~~1939~~ ✓
971

UNIVERSAL PHILOSOPHY

For East and West summed up by

AMBALAL'S COMMENTARY AND ENGLISH TRANSLATION

ASHITAVAKRA - GITA

With grammatical correction. अन्वय & Gujarati verse समलोक

by

AMBALAL MOTIRAM THAKAR

LATE PLEADER, DAHEGAM;

Commentator, Indian Extradition Act., Police Act, Limitation Act., and author, English Grammar for Beginners, Hints on Paraphrase for High School and College students etc., 35 books; now Baroda state's prisoner from 18 7/18.

Published by

Agents,

Jyotirjna Chunilal Motiram Messers N. N. Tripathi & Co.,
Fatehpura, Chabutara, Baroda. Booksellers, Kalbadevi, Bombay 2

५४ ग्रंथमभ्यस्य मेधावी ज्ञानविज्ञानतत्त्वतः ।

पलालमिव धान्यार्थी त्यजेद्ग्रंथमशेषतः ॥ ब्रह्मविन्दूपनिषद्

Translation—Words strung together in compilations serve only to protect and hide knowledge, as husk and chaff the grain; let the wise look for the grain and cast away the chaff of words when that grain of Truth has been found.

संस्कृत, उग्रेण, अतु गुजराती अष्टावक्रगीता

साध्यकार वा लेखकः—

प्रकाशकः—चौपडी मणवावु ठेकाणु.

वैजयंती अष्टावक्रगीता

ज्योतिर्ज्युनीलाल मोतीराम ठाकुर

जन्मभूमि नांदेड, डा. ल. व. अ. द. र. कांतागार

इतेपुरा, अशुतरा, वडादरा

जे. एन्. एस्. - मे. एस्. एन. एम. त्रिपाठीनी कंपनी, का. ल. भा. दे. वी. मु. अ. ४ नं. २

Price 1-8-0

मूल्यं १॥ २०५६

अक्षरविश्वेश्वरश्च पुराणपुरुषोत्तमः ॥

हे पुराणपुरुषोत्तम !

लोकक्षरो वा अक्षरो वा आत्मा इमौ वा
(दाविर्जो) एव पुरुषौ स्तः । तत्र सर्वाणि भूतानि क्षरश्च
कूटस्थः अक्षर (कूटस्थोऽक्षर) उच्यते । उत्तमः पुरुषस्तु
क्षराऽक्षराभ्यामन्यः परमात्मा इत्युदाहृतः (परमात्मेत्युदा-
हृतः) ॥ य ईश्वरः अव्ययो लोकत्रयमाविश्य विभर्ति ॥
यस्मात् भवान् क्षरमतीतः । च अक्षरादपि उत्तमोऽस्ति
(चोत्तमोऽस्ति) ॥ अतः लोके च वेदे पुरुषोत्तम इति प्रथितोऽस्ति ॥
तद्विदित्वा श्रीअष्टावक्रनामको ग्रंथः संस्कृतान्वयप्राकृत-
समश्लोकांग्लभाषानुवादसहितश्चात्मानात्मपरमात्मनस्तत्त्वज्ञान-
सहितश्च यद्यपि जीवनपर्यंतमहं वडोदराकारागारे कारागुप्तोऽ-
स्मि तदपि पाठशालार्थाय चाक्षरमुखार्थाय च पुस्तक-
लुगार्थाय च विद्याकरार्थाय भवत्कृपया मया रचितः ॥ स
लघुग्रंथो भवत्कृपया भवन्मनसि मिलवतीच्छा प्रादुर्भवति
तदनुपायात् ॥ श्रीअक्षरविश्वेश्वरपूज्यं करोमि ॥

५५ किं तेन हेमगिरिणा रचिताद्रिणा वा

५५ अत्राशिताश्च तैरवस्तरवस्त एव

५५ अन्यामहे मलयमेव यदाश्रयेण

५५ कडालमिव कडालमिव ॥ भवति ॥

वडोदराकारागारे । बुधदिने } ठाकरोपनामको धाराशास्त्र्यं
पुरुषोत्तममालस्य शुक्लापूर्णिमा } लालः मोतीरामः नांदोलक
१९८४ } सहस्रकृत्वा नमो नमस्तेऽ

Access No... ..

Date of Access 971... ..

1214126

संस्कृत SANSKRIT PREFACE.

अष्टावक्रगीतानामको ग्रन्थः वेदान्तशास्त्रग्रंथेष्वति प्रसिद्धोऽस्ति। अस्य ग्रंथस्यांगलभाषाटीका पूर्वसंकिता नास्तीति। इति निश्चित्य सटीकाष्टावक्रगीतामांगलभाषामध्ये कारागृहे प्रावर्त्त। अस्मिन् ग्रंथे, मुमुक्षूणां ज्ञानिनां च संतोषकारकाणि स्वानुभवोद्धारयुक्तानि वचनानि यथोपलभ्यन्ते न तथाऽन्यग्रंथेषु ॥ उपनिषदः पंचदश्यादिवद्विशेषेणात्मानात्मादिविचारोऽस्मिन् ग्रंथे भाषाटीकामध्ये अन्ययसहितं स्पष्टीकृतः। इह खलु ज्ञान-विज्ञानसंपन्नः परमकारुणिकोऽष्टावक्रमुनिर्मुक्तिकामनया समुपेतं कंचिच्छिष्यमात्मतत्त्वमुपादिशत्। तत्र तावच्छिष्यश्चिद्रूपात्मानुभवकुर्वन्नेव गुरुकृतोपकारख्यापनाय प्राचीनसंस्कारवशाद्वाधितानुवृत्त्या प्रतीतस्य मोहविडम्बनस्य स्मरणमाविष्य कृत्वा च जीवन्मुक्तिं प्राप्तः। संक्षेपेण वर्णनमिदं वर्णयामि ॥ सागरे तरंगा इव यथा पृथक् सत्तारहितास्तद्वत् यत्रेदं विश्वं पृथक् सत्तारहितं स्फुरति। स तत्पदार्थोऽहमस्मीति विज्ञाय साक्षात्कृत्य। दीन इव ममेदं भवत्विति तृष्णाकुल इव। मनुष्यः किं भावतीति आश्चर्यः। तद्विदित्वा सटीकमष्टावक्रगीतारख्यं ग्रंथं संशोभ्यायासतो मूलार्थबोधिनी-मांगलभाषाटीकां च विधाय तत्सहितोऽयं ग्रंथोमयांकनार्थमर्पितः ॥

५६ किं वेदैः स्मृतिभिः पुराणपठनैः शास्त्रैर्महाविस्तरैः।

स्वर्गग्रामकुट्टीनिवासफलदैः कर्मक्रियाविभ्रमैः।

मुक्त्येकं भवबंधदुःखरचनाविध्वंसकालानलं

स्वात्मानन्दपदप्रवेशकलनं शेषा वणिग्वृत्तयः ॥ भतेहरि

वडादरा कारागार। बुध्वांदने } नांदोलस्य ठाकौरकुलोत्पन्नस्य
पुरुषोत्तममासस्य शुक्लापूर्णिमा } धाराशास्त्र्यवालाः मोतीरामः
१९८४.

પ્રાકૃત પ્રસ્તાવના GUJARATI PREFACE.

૫૭ ન યોગેન ન સાંખ્યેન કર્મણા નો ન વિદ્યયા ।

ब्रह्मात्मैकत्वबोधेन मोक्षः सिद्ध्यति नान्यथा॥विवेकचूडामणि॥

વેદાંતશાસ્ત્રો વિશે અષ્ટાવક્રગીતાનામનો અંથ અતિશય પ્રખ્યાત છે. મજ્ઞ અને જ્ઞાની પુરુષોને આનંદ હોય એવાં અનુભવોદ્ધારયુક્ત સ્પષ્ટ વચનો જે આ અંથમાં છે તેવાં અન્ય અંથોમાં કવચિત્ મળશે. મારા વિદ્યાર્થી સ્વર્ગસ્થ પિતા પાસે જ્યારે અક્ષરમુખતરીકે હું સંસ્કૃતનો અભ્યાસ કરતો હતો ત્યારે આ અંથ મારા દૃષ્ટિક્ષેપમાં આવ્યો હતો અને તે અંથના સંસ્કૃતશ્લોકો તેના અર્થસહ પ્રાકૃત સમશ્લોકમાં પ્રસિદ્ધ કરવા હું વિચારતો હતો. પરંતુ લગભગ મેં ૩૫ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કર્યા છતાં આ બની શક્યું નહિ. તદ્દનંતર મ્ વડોદરા-કારામાં હું કારાગૃહત થયો; ત્યાંના કારાપાલ રા. મુકરજી આર્યપુત્રે મને હકત અંથ શ્લેષ્ઠભાષાંતરટીકાસહ રચવા મતિ આપી કારણ કે હાલ શ્લેષ્ઠભાષાનો લગભગ આખી દુનિયામાં પ્રચાર છે, અને કારાપ્રમુખ રા. માનકર આર્યપુત્રે મને આજ્ઞા આપી. મુંબઈના જાણીતા પુસ્તકવિક્રયિક એન.એમ.ત્રિપાઠીને મેં પુછાવ્યું કે ઇંગ્લેન્ડ, વા ગુજરાતી ભાષામાં અષ્ટાવક્રગીતાનું ભાષાંતર છે કે કેમ? એમનો જવાબ નકારમાં આવ્યો. આથી અધિકારીના આ પિત્તારો મને હત્તમ લાગ્યા; પરંતુ પ્રાકૃતમજ્ઞ મંત્રુષ્યાને આ લાભમાંથી દૂર રાખવા મને અયોગ્ય લાગ્યું, તેમજ માત્ર પ્રાકૃત લખી આખી દુનિયાનો લાભ ગુમાવવો એ તદ્દન ગેરવ્યાજબી ભાસ્યું; આર્યાવર્તમાં ગદ્ય કરતાં પદ્યનો બહુ પ્રચાર છે અને તેથી ગિરિધરકવિદ્વત રામાયણ, વલ્લભ-વ્યાસદ્વત મહાભારત, પ્રેમાનંદદ્વત નળાખ્યાન વગેરે તમામ ધાર્મિક અંથો માત્ર પદ્યમાં છે. કૈને ગદ્ય કરતાં પદ્ય સારી રીતે સમજાય છે ને મુખપાઠ કરી શકાય છે; જ્યારે ગદ્ય મુખપાઠ કરી શકાયું નથી. તેમજ પદ્ય જેટલું રસિક થઈ પડે છે તેટલું ગદ્ય રસિક લાગતું નથી. માટે સદર અષ્ટાવક્રગીતાના શ્લોકોના અર્થનું ભાષાંતર ગુજરાતી સમશ્લોકમાં આપ્યું છે; છતાં ખીજી આવૃત્તિમાં જરૂર લાગશે તો ગદ્યમાં ખૂર્ણ ભાષાંતર આપવામાં આવશે વા ગુજરાતી ગદ્ય અને પદ્યનું જુદું પુસ્તક થશે.

હવે કહેવાતું એ છે કે, કેટલાંક પુસ્તકો મારા વાંચવામાં આવ્યાં છે જેમાં સંસ્કૃતશ્લોક નીચે સંસ્કૃતભાષાંતર ને સમજીતી છે અને સંસ્કૃતના અજ્ઞ લોકો માટે ૫૦ એક પત્રમાં પુસ્તકને છેડે એકલું ભાષાંતર હિંદુસ્થાની કે ગુજરાતી ભાષામાં આપવામાં આવ્યું છે. અને બીજાં ભાષાંતરોના અભાવે સંસ્કૃતના અજ્ઞ મનુષ્યો પણ માત્ર ઉક્ત ભાષાંતર માટે ઉક્ત પુસ્તકોનું મૂલ્ય આપી તેની નવી આવૃત્તિઓ બહાર પાડવામાં પ્રથમ કારણભૂત થયા છે. આમ કરવું મને અન્યાય ભરેલું લાગ્યું, તેથી મેં મ્યેન્ચ્છભાષાંતર પહેલાં પ્રાકૃતપ્રજ્ઞ ગૃહસ્થો માટે સંસ્કૃતશ્લોક, સંસ્કૃત-શ્લોકનો સંસ્કૃતમાં અન્યથા, અને તરતજ ગુજરાતી સમશ્લોક મૂક્યો છે જેથી એ ત્રણે બાળતો સાથે વાંચનાર સાધારણ સંસ્કૃત ગુજરાતી જાણનાર ગૃહસ્થ, મ્યેન્ચ્છ-ભાષાનો અજ્ઞ હોય તોપણ સારી રીતે સમજી શકે. આથી ગુજરાતી જાણનાર ગૃહસ્થ, સંસ્કૃત તથા ગુજરાતી વાંચી, મ્યેન્ચ્છભાષાનું જ્ઞાન ન હોય તો મ્યેન્ચ્છભાષાંતર પડતું મૂકશે એવી આશા છે કેમકે મ્યેન્ચ્છભાષાંતર કે ટીકાથી તેમને લાભ નથી તેમ હાનિ પણ નથી. વળી ગીતાના શ્લોકો ઉપરાંત મારા મુખપાઠમાંથી બીજાં વેદાન્ત ગ્રંથોમાંના આધારભૂત ૧૦૫ સંસ્કૃતશ્લોક મેં ટાંક્યા છે તેપણ સાધારણરીતે સંસ્કૃત જાણનારને ઉપયોગી થઈ પડશે. ભાષ્યકાર ત્રિદ્વાન છે એવો આડંબર કરવાનો પ્રયત્ન મહાત્માશ્રી ગાંધીજીના મત્તાનુસાર કરવામાં આવ્યો નથી અને તેથી સમશ્લોકમાં દુઃસ્મરં શબ્દો વાપરવાની રીતિ પસંદ કરી નથી. પરંતુ સાધારણ મનુષ્ય સમજી શકે એવા સમશ્લોક બનાવ્યા છે; વળી જ્યાં જ્યાં સંસ્કૃત શબ્દો દુઃસાધ્ય છે ત્યાં ત્યાં કૃષ્ણ અક્ષરમાં તે તે શબ્દો દર્શાવી તેમના અર્થ દૃષ્ટાક્ષરમાં સંસારમાં મુદ્રિત છે. અશુદ્ધ મુદ્રા માટે ‘શુદ્ધિપત્ર’ પણ મુદ્રિત છે.

મેં મ્યેન્ચ્છભાષામાં “ રીક્રેસ્ટ ટુ રુડક્સ ”માં કમુલ્લ ક્યું છે કે મને મ્યેન્ચ્છના અને સંસ્કૃતના મૂળાક્ષરનું પણ પૂર્ણ જ્ઞાન નથી અને અત્રે પુનઃ કમુલ્લ કરે છું કે મને ગુજરાતીબારાખડીનું અપૂર્ણ જ્ઞાન છે. પછી મને કવિતા બનાવતાં ક્યાંથી આવડે! હું કાંઈ નથા તથા ભાષામાં પ્રમાણ વચનો લખી શકતો નથી. વળી અક્ષરોના અર્થ અને અલંકાર અનેક છે. એટલુંજ નહિ પણ કવિતાના ગુણદોષ અનેક પ્રકારના છે એ હું કોરા કાગળમાં લખી સત્ય કહું છું. મારી કવિતા સર્વગુણ રહિત

છે પરંતુ તેમાં એક વિશ્વવિદિત ગુણુ આત્માપરમાત્માના દર્શનનો છે; માટે જેને નિર્મલ જ્ઞાન છે તેવા સજ્જનો વાંચશે, સાંભળશે અને વિચારશે. કોઈ કવિતા સારી હોય અને વિદ્વાન કવિથી રચાયેલી હોય પરંતુ તે આત્માપરમાત્માના રહસ્ય-હીન હોય તો જેમ ચંદ્રમુખી સ્ત્રી વસ્ત્રવિના શોભતી નથી, તેમ તે કવિતા શોભતી નથી. હવે છંદ, પ્રબંધ, અલંકારાદિ ગુણુરહિત કવિતા વિચારથી પરિપૂર્ણ હોય તો તે ઉત્તમ મનાય છે. તેનું હું આશા રાખું છું કે સાક્ષર પંડિતો એવી કથા આદર-પૂર્વક કહેશે અને સાંભળશે કારણકે સંતો ભ્રમરની માફક ગુણુગ્રાહક છે. મારી કવિતામાં કાવ્યતાના ગુણુનો અભાવ છે પરંતુ તેમાં આત્માપરમાત્માનું રહસ્ય વિશ્વવિદિત છે. ચંદનની વાસથી ધ્રુમહો પોતાની સહજ કદૃતા લ્યાગે છે. મલયાચલના પ્રસંગથી કાષ્ઠનો વિચાર થતો નથી પરંતુ તે કાષ્ઠ ચંદન સમાન આદર પામે છે; જેમ બેનુ કૃષ્ણ-કાળી છે પરંતુ તેનું દુધ ધણુંજ ઉજ્જવલ અને ગુણુદાયક છે તેથી લોકએને પીએ છે; તેમજ ભાષા મારા જેવા ગમારની હોય પરંતુ તેમાં આત્માપરમાત્માનું રહસ્ય હોવાથી જ્ઞાની લોક તેને કથે છે ને સાંભળે છે. સર્પને મસ્તકે મળિ, પવંતમાં માણેક, અને ગજરાજ-હસ્તિના કુંભસ્થલમાં મુક્તા શોભતો નથી, પરંતુ જો તે કોઈ રાજતના કિરીટમાં અથવા નવયૌવના સુંદર સ્ત્રીના શરીર શણગારે હોય તો ઉત્તમ લાગે છે; તેમજ પંડિત કહે છે કે વિદ્વાન કવિઓની કવિતા વા ગાયિકા એક દેશમાં રચાય છે અને બીજા દેશમાં ગીતિકા બને છે.

હૃદય શિંયુ સમાન છે, યુક્તિ શુક્તિ-છીપ સમાન છે, સ્વાતિ નક્ષત્ર શારદા છે અને જો ઉત્તમ વિચારોની વૃષ્ટિ થાય તો કવિતા ઉત્તમ મુક્તામણિ બને છે. અને એ “ કવિતાસ્વરૂપ મુક્તામણિને કવિતાની ” યુક્તિથી વિંધી આત્માપર-માત્માના રહસ્યરૂપ ઉત્તમ તંતુમાં પરોવીને સજ્જનો તેને આપણા શુદ્ધહૃદયમાં ધારણ કરે છે, અને આત્માપરમાત્મામાં શુદ્ધ પ્રેમ છે તે શોભા છે. આટલું કથન કર્યા છતાં જો મારી કવિતામાં દોષારોપ કરશ ત્ત તત્તજ્ઞાને કુંભકાર વા મૂર્ખ છે, જો કે કવિતા ॥ ગુણુગુણુથી મને હર્ષ શોક નથી અને મારી પોતાની અને મારી વિદ્યાની સ્તુતિ નિંદા મને સમાન છે. મેં આ ગ્રંથ સંસ્કૃતમાં પરમાત્માર્પણ કર્યો છે.

રાજા જનક અને અષ્ટાવક્રમુનિનું સંક્ષિપ્તમાં વૃત્તાંત.

આ અષ્ટાવક્રગીતામાં શ્રીઅષ્ટાવક્રમુનિએ, સીતાજીના પિતા અને શ્રીરામ-અંદ્રજીના શ્વશુર મિથુલા નગરીના રાજા જનકને “ પેંગડામાં પગ ને બ્રહ્મને ઉપદેશ ” એ પ્રસંગથી બોલ્યો આખો છે. તે સંક્ષિપ્તમાં એવી રીતે કે દેવ રાજાએ બ્રાહ્મણના મુખથી ઉપરનું શાસ્ત્રોક્ત વાક્ય કથા પ્રસંગે સાંભળ્યું. તેમાં શંકા લેઈને તે સિદ્ધ કરવા કિંવા જેકી નાંખવા બ્રાહ્મણને આજ્ઞા કરી. બ્રાહ્મણે ઉભયનો અનાંદર કર્યો તેથી તેને કારામાં નાખ્યો. આટલેથી સંતોષ ન માનતાં પોતાની હદના અને પોતાની હદ નચ્છથી જતાઆવતા તમામ બ્રાહ્મણોને પોતાના સેવક માર્કત પકડાવી, ઉભયમાંથી એક ન કરે તેને કારામાં નાખવા આજ્ઞા કરી; પણ કોઈ બ્રાહ્મણે તેમ ક્યું નહિ અને કારાગારનો નિવાસ પસંદ કર્યો. આ દુરાચલ છેવટે અષ્ટાવક્રમુનિ, કે જેમનાં અષ્ટ અંગ પોતાના પિતા કહોધમુનિના બ્રહ્મ-લ્યાસમાં વિદ્ય કરવાથી, જન્મથી વક્ર હતાં, તે અષ્ટાવક્રમુનિના જાણવામાં આવ્યો; એટલે તરત જનક રાજા પાસે જઈ પ્રથમ કારાગૃહ બ્રાહ્મણોને બંધનમુક્ત કરાવી તેને બ્રહ્મોપદેશ કર્યો. આ ઉપદેશને અષ્ટાવક્રગીતા એવું નામ આપ્યું. જનક રાજા જે જે પ્રશ્નો કરે છે અને તેના જે જે મુનિશ્રી પ્રતિવચનો આપે છે તથા તે ઉપરથી જનકરાજાને બ્રહ્મજ્ઞાનનો અનુભવ થાય છે તે સર્વ કથા આ ગીતામાં આવે છે; રાજા બ્રહ્મલીન, જીવન્મુક્ત બને છે. આ ગ્રંથની પ્રસ્તાવના મેં સંસ્કૃતમાં લખી છે.

૫૮ તાવદ્ ગર્જન્તિ શાસ્ત્રાણિ જશ્વુકા વિર્ષિને યથા ।

ન ગર્જતિ મહાશક્તિર્યાવદ્દેદાન્તકેસરી ॥

બડોદરા, કારાગૃહ, બુધદિન, પુરષોત્તમ માસ, શુકલાર્પણિમા, ૧૯૮૪.
ધાગશાસ્ત્રી-ચક્રીલ અળ્પાલાલ મોતીરામ ઠાકર, નાંદોલકર.

INDEX OF SUPREME PHILOSOPHY

Sanskrit Dedication સંસ્કૃત અર્પણપત્રિકા.	II
Sanskrit Preface સંસ્કૃત પ્રસ્તાવના.	III
Gujarati Preface ગુજરાતી વા પ્રાકૃત પ્રસ્તાવના.	IV
English Gujarati Index of Gita ઇંગ્રેજી XXXVII -ગુજરાતી ગીતાની અનુક્રમણિકા	
The Supreme Philosophy for East and West.	1
Page-1 The Secret of the Self. 18 The Not— Self. 20 The Supreme Self. 24 Religious Doctrines of India. 37 Explanation of Vedic Words. 41 Western Philosophy. 42 Being and Nothing. 43 Ego and Non-Ego. 46 Conclusion of Vedanta. 53 What is Absolution? 58 Causes of the Downfall of India once at her full rise and the procedure to restore her to her original condition. XIV Administration of Ancient India with Manu's Laws— the Story of the king Janaka and the learned sage Ashtâvakra—originator of this Gita.	
Request to Rulers, News-paper-editors, and the lettered by the commentator with Summation.	61
Errata શુદ્ધિપત્ર	XXIV
Fabulous Story murders law & lawyer	XXV-X

SUPREME PHILOSOPHY FOR EAST AND WEST

The Secret of the Self and the "I" आत्मरहस्य चात्म.

७९. भर्तृहरि ॥ आयुर्वर्षशतं नृणां परिमितं रात्रौ तदर्थं गतं
तस्यार्थस्य परस्य चार्थमपरं बाल्यवृद्ध्ययोः ।
ज्ञेयं व्याधिवियोगदुःखसहितं सेवादिभिर्नियते
जीवे वारितरङ्गचञ्चलतरे मौख्यं कुतः प्राणिनाम् ॥

Translation:--A hundred years is the duration of a man's age regulated, half of which is wasted in nights; (now remains 50) the other first $\frac{1}{3}$ in childhood and the last $\frac{1}{3}$ in old age (now remains 25); the residue is conducted with agony resulting from diseases, disjunction (of friends and family) and in service etc., of the wealthy; whence can a man's life—a restless passage like the waves of water, go to happiness?

Our Confusion

Harassed by doubts and driven by questions concerning every moment and aspect of our life, that follow on our heels, baffled in our efforts

2   The Secret of the Self and the "I"

to understand the world-process completely; barred out from a perfect religious philosophy, a system of knowledge which would consistently and directly unify and guide our thought, desire and action, head, heart and limbs, in this life and all lives to come; unable to rest peacefully in a mere incomplete knowledge, in a mere belief which remains outside of our daily life, and is often coming into conflict with it, we go back ever and anon to that earlier answer, which, if only belief, only incomplete knowledge, is yet a religion also, a religious philosophy, however imperfect. We have trodden many paths which have allured us with promise of profit, have sometimes made us forget for the time being the goal of our enquiry, and have even, now and then, led us to a short-lived peace and confidence in agnosticism, in a declaration of the impossibility of final knowledge and the futility of all our search. And all these paths we have discovered again and again to be blind alleys, each only leading to a new question and a new wall of difficulty.

Admittedly, there is no other mystery than

the mystery of the One Self. The simplest, the nearest, the dearest, is the truest and the deepest; as here so everywhere; as now so ever; as thus so always; as the atom so the solar system; as the microcosm so the macrocosm. There is no break in the law of analogy, i. e., of continuity i. e., of Unity, anywhen and anywhere and anyway. Once this is realised, all facts, happenings, laws, so-called errors and so-called truths, i. e., part-truths, all become self-evident—वेद seen, matters for mere description. There is nowhere any originality or invention.

Harassing questions for solution

- (1) What are the secret of the Self and "I"?
- (2) What are the Not-Self and the "Not-I"?
- (3) What is the Supreme Self? (4) What are the religious doctrines of India द्वैत, अद्वैत and विशिष्टाद्वैत and deism, theism and atheism of Europe?
- (5) What are वेद, वेदांग, वेदांत, पुराण, उपपुराण, उपनिषद्, उत्तरमीमांसा, श्रुति, स्मृति, संहिता, शास्त्र, सूत्र and सांख्य (These are all scriptural ordinances of Hindus which are translated and well explained at a latter stage)
- (6) How is Western Philosophy?
- (7) What are Being and Nothing

4   The Secret of the Self and the "I"

named by Mr. Hegel Western philosopher (8) What are Ego and Non-Ego talked off by Mr. Fichte, a well-known Western philosopher? (9) What is the conclusion of वेदांत (10) What is absolution? (11) What are the causes of downfall of India which was once at her full rise and how to restore her to her original condition? (12) How was the administration of ancient India conducted by statesmen and a king in olden times?

All these questions awaiting solution by means of the one solution only, the whole labyrinthine maze clearly leading us back again and again to the same starting-point, we shall master and traverse the whole by means of a single clue.

Our individual-ego जीव is now in the grasp of an indefeasible reflectiveness, of a craving of the intellect (विवेक) that may not be repressed. He has attained his majority and must now stand on his own feet; his parents may not fondle him in their lap any longer. Well my friend, have patience, we will make sure of eternity; we will be freed from the fear of death; we will obtain salvation, absolution from all ills

provided we do not be a judge of others. Let us be a judge of ourselves; we have no divine right to be a judge of others with thousands of demerits, defects and vices secretly hidden in us and very well known to us, though we pretend to show our excellencies and merits, as many a judge punishes adultery and bribery, though he himself may be an unpaid slave of both or either of them.

Apart from that, consider minutely the following points of philosophy to enable us to write some pages on 4 lines from *Brahm-Aranyaka Upanishad and Panchdashi*.

Let us then recollect past from the day of our birth, asking ourselves " I " who played and leaped and slept as an infant in my parent's lap so many years ago, have now infants in my own. What unchanged and persistent particle of matter continues through out these years in my physical organism ? What identity is there between that infinite body and this adult one of mine ? But the " I " has not changed. It is the same. Talking of myself I always name myself " I ", and nothing more nor less. The sheaths

in which I am always enwrapping the "I"—thus: I am poor, I am rich, I am black, I am white, I am strong, I am weak, I am happy, I am unhappy, I am a god in dreams, a very helpless creature—a world-prisoner on waking, —these are accidents and incidents in the continuity of the "I". They are ever passing and varying. The "I" remains the same. Conditions change, but they always surround the same "I", the unchanging amid the changing; and anything that changes is at first instinctively, and later deliberately, rejected from the "I," as no part of itself. And as it remains unchanged through the changes of one organism, so it remains unchanged through the changes and multiplicity of all organisms.

आसंवित्रोऽहमयमित्येवात्र उक्त्वाऽथान्यन्नाम प्रब्रूते यदस्य भवति।

Ask anyone and every one in the dark, behind a screen, through closed door-leaves;

Translation—"Who is it"? The first impulsive answer is: "It is I". (ब्रह्द् अरूप्यक उपनिषद्) *What varies not nor changes in the midst of things that vary and change, is different from them.*

Let us go back and further argue out on the

2nd line of *Brahad-Aranyaka-Upanishad* to fully master both the lines.

My friend, thus potent is the stamped impress, the unchecked outrush, the irresistible manifestation of the common "I" in all beings. The special naming and description: "I am so and so", follows only afterwards, on second thought. So real is the "I" to the "I" that it expects others to recognise it as surely as it recognises itself. Again, what is true of the "I" with regard to the body is also true of it with regard to all other things. The house, the town, the country, the earth, the solar system, which "I" live in and indentify and connect with myself, are all changing momentarily; but "I" feel myself persisting, unchanged through all their changes; I am never and can never be conscious of myself, having ever been born or of dying, of experiencing a beginning or an end.

६० मासाद्वयुगकल्पेषु गतागामिष्वनेकधा ।

नोदेति नास्तमेत्येका संविदेष्टा स्वयंप्रभा ॥ पंचदशी

Translation:—In all the endless months, years, and small and great cycles, past and to come, this Self-luminous Consciousness alone ariseth never, nor ever setteth.

But as regards all the things other than "I", that "I" am conscious of, "I" am or can become conscious also of their beginnings and endings, their changes.

६१ संविदो व्यभिचारस्तु नानुभूतोऽस्ति कर्हिचित् ।

यदि तस्याप्यनुभवस्तर्ह्ययं येन साक्षिणा ।

अनुभूतः स एवात्र शिष्टः संविद्विषुः स्वयम् ॥देवीभागवत

Translation:—Never has the cessation—either in *time* or in *space*—of consciousness been experienced, been witnessed directly; or if it has been, then the witness, the experiencer, himself still remains behind as the continued embodiment of that same consciousness.

नहि कश्चित् संदिग्धे अहं वा नाहं वेति । *Bhamati*

Translation:—None doubts "Am I or am I not." This has been said over and over again by thinkers of all ages and all countries. It proves the existence of everything else that is provable. It is not and cannot be proven by anything else. The very instinct of language, in East and West, past and present, bears eloquent, insistent, irrefragible evidence to the fact in the words स्वतःप्रमाण *self-evident*, स्वयंसिद्ध *self-proven*, evident and proven in, by, and to itself, the

finality of all testimony, on which alone the purely imaginary assumptions, metaphysical concepts, of even that so-called exactest and most certain of sciences, mathematics, in all its departments, are veritably and utterly founded.

If any earnest-minded man from ourselves feel himself disturbed by any such, then let him ask himself and the maker of the statement, by what laws of deductive or inductive logic is such statement justified? If there are many points in common between the liver and the brain, what similarity is there between bile and thought to justify an inference as to the similarity of their causes? And, again, how do we know that such things as liver and bile and brain are? Because we see and feel them! But how are we sure that we see and feel? Do we see our eyes that see, and touch our hands that touch? If our senses prove their objects, what is the evidence, the proof, of our having the senses, ear, skin, eye, tongue, nose—the *senses*, mind, not the reflected images in a mirror which are sense-less—and of our having corresponding sensations through them? Is it not that we are

sure of our seeings and feelings, of our having the senses wherewith we do so, of our existence at all, only because we are conscious of such things? It is far easier to walk on the head comfortably without the aid of arms or legs than to live and breathe and move and speak without the incessant presupposition that consciousness is behind and beyond and around everything. Argue as we may, we are always driven back, again and again, inexorably, to the position that consciousness is verily our all in all, the one thing of which we are absolutely sure, which cannot be explained away, and that the Universal Self, the one common " I " of all creatures is our last and only refuge.

यानि प्रमाणान्यवलम्ब्य बहुलं वाग्व्यवहारास्तेषामेव प्रमाणानां किं प्रमाणम् । *Shri-harsha, Khandana-Khâdya.*

"What is the proof of our proofs." यैरेव तावद्दिद्वियैः प्रत्यक्षमुपलभ्यते तान्येव संति चाप्रत्यक्षाणि । *Charaka*

"The senses which sense are themselves unsensed." श्रोत्रस्य श्रोत्रं...चक्षुषश्चक्षुः..... । "The Hearer of the ear,.....The Seer of the eye.....

is the Self."-केनोपनिषद्. प्रत्यक्षपरा...प्रमितिः *Nyâya-Bhâshya.* "All proofs, all evidence, ultimately

depends upon, all mental processes work back

to, प्रत्यक्ष or sensation, " in the narrow sense; all experiences ultimately base upon experience, direct cognition, consciousness, in the larger sense.

६२ सर्वप्रमाणसत्तानां पदमब्धिरपामिव ।

प्रमाणमेकमेवेह प्रत्यक्षं तदतः शृणु ॥

६३ सर्वाक्षसारमध्यक्षं वेदनं विदुरुत्तमाः ।

नूनं तत्प्रतिपत्तिस्त्वं तत्प्रत्यक्षमुदाहृतम् ॥

६४ अनुभूतेर्वेदनस्य प्रतिपत्तेर्यथाविधम् ।

प्रत्यक्षमिति नामेह कृतं जीवः स एव नः ॥

६५ स एव संवित् स पुमान् अहंताप्रत्ययात्मकः ।

स ययोदेति संवित्स्या सा पदार्थ इति स्मृता ॥ योगवासिष्ठ

Translation—As the ocean is the abiding place of all waters, so the proof of all proofs is प्रत्यक्ष direct cognition—the अध्यक्ष over lord of each and of all the senses, प्रत्यक्ष वेदना feeling, अनुभूति experience, प्रतिपत्ति awareness, संवित् consciousness; it is the जीव, it is the पुमान् (पुरुष) the 'person', personality, of the nature of I-feeling; and its संवित् cognisings, modifications, states, are पदार्थ 'things', 'meant by words.'

My dear friend, see the story of Rbhu and Nidagha in the विष्णुपुराण and also of the kind in योगवासिष्ठ which show " I am a character in your dream; and you are a character in my dream. "

12   The Secret of the Self and the " I "

Here " I " and " your " and "you" and "my" are all in 'each' consciousness, and "each"—the notion of ' many single ones ' that is implied by 'each'—is also *One and the same* consciousness. The vicious circle is solved by adding "and I and you both are creatures of the dream of the Universal Self ". My friend, let us proceed further but do'nt feel impatient, do not exclaim: " What is this ' I ' that is neither this nor that" ? Let us define it, if we can, by any particular 'this' or 'that.' The whole of the world-process has been now endeavouring so to define it, for the whole past half of all time and by the whole half of all countless possible 'this's'; and it has not succeeded. It will go on similarly endeavouring to define it in the whole future half of all time and by the remaining half of endless possible ways; and it will not succeed. It has not succeeded and will not succeed because the very being of the " I " is the negation, the opposite, of all ' not-I's ', all that is object, all that can be known as a knowable object by the knower ' I ', all that is particular, limited, defined, all that can be pointed to as a 'this'. Do we think that we will evade this

inevitable conclusion by denying the 'I' altogether? we cannot do that, as already said. We will only stultify ourselves. **'I' is not nothing but it is not anything.**

Let us ponder deeply over this for days and days and weeks and months and years if necessary, as Indra did while trying to learn the secret of the Self from प्रजापति the Lord of creation in the उपनिषद् story, till we see the pure, unique, universal, and abstract being of the "I". We will do so if we are in earnest with our search; and when we have done so, more than half of our battle is won. We have attained to the प्रत्यगात्मा the 'in ward,' abstract and universal Ego, and are now in sight of परमात्मा the 'Supreme', the Absolute Self, the Self solved, loosed, freed from conditions, limitations, relations, ब्रह्म the Eternal which is the final goal and the ultimate place of Peace. If the emmet were to sigh for sovereignty of a world-wide human empire, it would be a glorious consummation indeed, as compared with its present condition, when it attained thereto, as it surely would if it desired persistently and ardently enough. But would that glorious consummation

be a final consummation? Do we wish only *such* such a one? What if one were ruler of a solar system, omniscient and omnipotent-but omniscient and omnipotent within the poor limits of a solar system only! One solar system may be, nay, must be, to another solar system-circumscribed in a sufficiently greater breadth of space and length of time-even as a small molecule is to the whole earth-globe; and such comparative smallness and greatness are endless. The ruler of a solar system, of a hundred, of a thousand, of a million solar systems rolled into one, must die, *as such ruler*. His life, as such ruler, had a beginning and must have an end. This fact is almost plain to the physical senses, to say nothing of logical inferences. Physical science sees starts and systems beginning and ending. Whatever tenure of true immortality such a ruler has, he has it because of the identity of his self with the *प्रत्यगात्मा*, the universal Self, even as much as, and no more and no less than, the meanest worm whose form exists within his system. We do not at present seek for anything that is only comparative and circumscribed and limited

by death at both ends. We want an immortality that is unlimited and uncomparative. Such can be found only in the pure “ I ”.

६६ एतद्योनीनि भूतानि सर्वाणीत्युपधारय ।

अहं कृत्स्नस्य जगतः प्रभवः प्रलयस्तथा ॥ ६ ॥

६७ मत्तः परतरं नान्यत्किञ्चिदस्ति धनंजय ।

मयि सर्वमिदं प्रोतं सूत्रे मणिगणा इव ॥ ७ ॥

अन्वयः—सर्वाणि भूतानि एतद्योनीनि इति उपधारय ।
(अतः) अहं कृत्स्नस्य जगतः प्रभवः तथा प्रलयः (अस्मि) ॥ ६ ॥
(हे) धनंजय । मत्तः परतरम् अन्यत् किञ्चित् (अपि) न अस्ति ।
सूत्रे मणिगणाः इव इदं सर्वं मयि प्रोतम् (अस्ति) ॥ ७ ॥

Spiritual Translation.—Acknowledge this to be the womb of all beings. The “I” is the origin and the end of all the worlds or I am the source of the forthgoing of the whole of the universe and likewise the place of its dissolution (6) There is naught whatsoever higher than the “I”, O conqueror of wealth of wisdom, all this is threaded on the “I” as rows of pearls on a string or all this multitude of worlds is strung together on the “I” even as jewels on a thread or than the ‘I’ anything Other is Not; in the ‘I’ is all *This* strung even

as rows of gems on a thread, O winner of wisdom. 7 (Ambalal's unprinted annotation and spiritual translation of Bhagvad-Gita. 7th dis.)

योगवासिष्ठ says नात्यंतमज्ञो नोत ज्ञोऽप्यधिकारी प्रशस्यते ॥ None can turn attention to that of which he knows nothing at all; none needs to enquire about that of which he knows already.

The commentator now wishes to show philosophy of Tulsidas with beauty of his language as Tulsidas was a devotee of devotees of Rama, whose follower is the commentator.

चौपाई-लागे करन ब्रह्मउपदेशा, अज अद्वैत अगुण हृदयेशा
अकल अनीह अनाम अरूपा, अनुभवगम्य अखंड अनुपा
मनगोतीत अमल अविनाशी, निर्विकार निरवधि सुखराशी
सो तैं तोहिं ताहि नहिं भेदा, बारिविचि इव गावहिं वेदा ॥

Translation:-Began to preach the sermon regarding the Eternal (adding that) the Lord of the heart is unborn, monistic, attributeless, entire, indifferent (careless), nameless, formless, knowable by experience, the whole, incomparable, beyond the reach of mind and organ of senses (unthinkable), pure, indestructible, changeless, unlimited, a treasure of delight; the Crown or End of knowledge वेद declares that *there is no*

difference between Thyself and Himself as (there is no difference between water and waves.
 अस प्रभु हृदय अछत अविकारी, सकल जीव जग दीन दुखारी
 नाम निरूपण नाम यतनते, सो प्रगटत जिमि मोल रतनते ॥

Translation:—Such a Lord, pure and changeless exists in the heart (of every body and yet) all beings are miserable and wretched in the world (Tulsidas spares shame on their part); investigation of the name—the original form so appears by the effort of (the muttering of) the name as a the price from a gem (appears; Tulsidas means to say that when the name is muttered effortfully, the Eternal will atonce appear in the heart when individual-ego will find that he is not a worldly prisoner enslaved by egoism but a part and parcel of the Supreme Self. बालकांड). Krishna also says in भगवद्गीता ६८ अवजानन्ति मां मूढा मानुषीं तनुमाश्रितम् ।

परं भावमजानन्तो मम भूतमहेश्वरम् ॥ भगवद्गीता ॥

अन्वयः—भूतमहेश्वरं मम परं भावं अवजानन्तः मूढाः
 मानुषीं तनुम् आश्रितं माम् अवजानन्ति ॥

Translation:—(1) When clad in human semblance, the blockhead, ignorant of the supreme nature of the 'I', the great Lord of beings,

disregard the 'I'. or (2) the heedless ones condemn the 'I' embodied in the human frame, unwitting of the supreme status of that 'I', as the Great Lord of all that hath come forth. Ambalal's unprinted annotation and spiritual translation of Bhagavad-Gita IX, 11).

2. The Not-Self and the 'Not-I' अनात्मा च नाहम्

Let us note that the characteristics of the "I" are universality and abstractness, so are the characteristics of 'Not-I' particularity and concreteness. It is always a 'this', a particular something that is always, in ultimate analysis, limited and definable in terms of the senses. Its special name is the Many, as that of the Self is the One. That it is generalised under the word, 'Not-Self' is only a pseudo-generalisation by reflection of the universality of the "I". The word pseudo does not mean here false in the sense of 'non-existent', but only in the sense of 'apparent,' 'not real,' 'borrowed,' 'reflected. It is used to distinguish the universality of the one from that of the other. The physical fact of the continuance and indestructibility of matter illustrates this fact. Because the 'I' and the 'Not-

I' always imply each other and can never be actually separated, they are always imposing on each other one another's attributes. The 'I' is always becoming particularised into individuals, and the 'Not-I' always becoming generalised into the elements and classes and kinds of matter, because of their immanence within each other. The 'Not-I' is the Negation of the 'I' i.e., a negation of itself by the 'I'. What objection can there be to the statement that "I am not Not-I", "I am nothing else than I"? Is it not purely equivalent to the statement "I am only I"? Compare the Sanskrit expressions अन्यदन्यत् other than other, i.e., other than not-I; and नानन्यदन्यत् not other than no-other, i.e. the same as not-not-I; also अनन्यदन्यत् not other than the other i.e., including the other or not-I within Itself.

These the Self and the Not-Self, are the last two irreducible facts of all consciousness. They cannot be analysed any further. All concrete life in cognition, desire and action begins and ends with these. They are the two simplest constituents of the last result of all philoso-

phical research.

3 The Supreme Self परमात्मन्

We do not want to know how and why and whence the Self. When we come to a true eternal infinite One, further search for causes ceases. To ask for a cause of that which is unlimited and changeless is meaningless and nonsensical. यदपरिणामि तदकारणम्॥ the Changeless is *Causeless*. Mr. Hume, a great Western philosopher says “*What is incorruptible must be ungenerable.*” The Sankhya declares that the concrete-seeing ‘intelligence’ and its ‘argumentation’ can never come to a finality. All enquiry starts with a certain standard: when we have found such and such a one, we shall toil and seek no further and no longer; and uncausedness, self-existence, is, on the very face of it, part of the standard of the enquiry after the unlimited. What we want is to derive all and everything from one true, unchanging and unlimited something, which something shall be our-self. But we must do this and nothing less. We must prove conclusively to ourselves that our Self is the true eternal and unlimited, that it is not based

in anyway on the Not-Self, but that from it is derived the Not-Self and a countless, boundless, endless series too of not-selves.

Impossible, truly, to all appearance ! And yet untill this so impossible task is done, there is no final peace, no final satisfaction. Amass worldly wealth and glories, amass endless particulars upon particulars of science, amass occult knowledge and powers of high and low degree, for a thousand years, for a thousand thousand years, and do not this, set not at rest this doubt—and there will be no peace for us. Secure this and all else will follow in its proper time, serenely, certainly, and peacefully. The gods themselves have suffered from this doubt, as यम् the King of death said:

Translation from छांदोग्योपनिषद् “Indra, the king of gods, found no pleasure in his heavenly kingdom and, forsaking it, studied अध्यात्मविद्या the Science concerning the Self, for a hundred years and one, in all humility at the feet of प्रजापति The lotus-seated Lord of Creation.”
देवीभागवत Says even ऋषिः Preserver of the

Universe, had to master it before he could become the ruler of a system. Let us then set our hearts on mastering it. We must define our विष्णु or भगवत् both with His incarnations. He is our Supreme Self, Absolute, from Whom we have proceeded.

६९. Vishnu यस्माद्विश्वमिदं सर्वं तस्य शक्त्या महात्मनः ।

तस्मादेवोच्यते विष्णुर्विशधातोः प्रवेशनात् ॥

७०. Bhagavat ऐश्वर्यस्य सत्त्वस्य वीर्यस्य यशः श्रियः

ज्ञानवैराग्योश्चैव पण्णां भग इति स्मृतम् ।

उत्पत्तिं प्रलयं चैव भूतानां गतिमातिम्

वेत्ति विद्यामविद्या च स वाच्यो भगवानिति ॥

Vishnu had ten incarnations, namely 1 *Matsya*, (Fish) 2 *Kurma* (Tortoise) 3 *Varaha* (Boar) 4 *Nrasinha* (half body of an eminent man and half of a lion) 5 *Vâmana* (Dwarf). 6 *Par-surâma* (a battle-axe or hatchet possessed son of Jamdagni) 7 *Râma* (king Dasharatha's son) 8 *Krishna* (Vasudeva's son) 9 *Buddha* (S'akyasinha, founder of the Baudha religion) 10 *Kalkin* (Destroyer of the wicked and liberator of the world). Let us, define them all from *Gita Govinda* with their short biography. They are described by the commentator in full in a Sanskrit

dedication to Krishna of his unprinted Bhagavad-Gita.

७१ Incarnations वेदानुद्धरते जगन्निवहते भूगोलमुब्धिभ्रते
 दैत्यं दारयते वलिं ललयते क्षत्रक्षयं कुर्वते ।
 पौलस्त्यं जयते हलं कलयते कारुण्यमातन्वते
 ग्लेच्छान् सूच्छयते दशाकृतिकृते कृष्णाय तुभ्यं नमः
 गीत गोविन्द.

Let us by the bye define the causes and result of the two chief incarnations of Vishnu as Rama and Krishna, 7th and 8th incarnations known to all. The shlokas no doubt contain the sum and substance of रामायण and भागवत

७२ Rama आदौ रामतपोवनादिगमनं हत्वा सृगं कांचनं
 वैदेहीहरणं जटायुमरणं सुग्रीवसंभाषणम् ।
 वालीनिग्रहणं समुद्रतरणं लंकापुरीदाहनं
 पञ्चाद्रावणकुंभकर्णहननं एतद्धि रामायणम् ॥
 ७३ Krishna आदौ देवकिदेवगर्भजननं गोपीगृहेवर्धनम्
 मायापूतनजीवितापहननं गोवर्धनोद्धारणम् ।
 कंसच्छेदनं कौरवादिहननं कुंतिसुतापालनम्
 एतद्भागवतपुराणकथितं श्रीकृष्णलीलासूतम् ॥

Let us now proceed further saying that the first result of this last effort is a return to the first answer on a higher level. The 'universal Self, the One without a second, by its own in-

herent power of desire, creates the Not-Self, at the same time dividing itself into many selves, assuming names and forms by combination with the Not-Self.

Translation from छांदोग्योपनिषद् and तैत्तिरीयोपनिषद् “It willed: May I become many, may I be born forth.” “Having created all this, it entered thereinto itself.” Such are the first of the scripture-texts which seek to sum up the world-process in one single act of consciousness and bring it all within the Self. The relation between ईश्वर and जीव God and individual-ego is that of an indivisible conjunction, the individual ego being unable to exist without the energising support of the universal Spirit, as the tree cannot live and subsist without its sap, See द्वैत वेदान्त for जीवजीवभेद, जीव-ईश्वरभेद, जीवजगद्भेद, जगद्ईश्वरभेद, and जडजडभेद.

Let us finally search for changeless and yet it shall explain and contain all the multiplicity and endless change within itself. (continued).

4 The Religious doctrines of India

द्वैत, अद्वैत and विशिष्टाद्वैत वेदान्त—The assertion of two different principles in philosophy-God

and the creation, is called द्वैत वेदान्त dualism in philosophy. The doctrine of identity of the ब्रह्म Eternal with the universe or the soul, is called अद्वैत वेदान्त undualism in philosophy. The doctrine laid down by Ramanuj Swami in philosophy which regards the ब्रह्म Eternal together with प्रकृति matter as really existing is called विशिष्टाद्वैत वेदान्त special undualism in philosophy. See deism, theism atheism on page 206. One substance, eternal, restful, changeless ईश्वर the Lord, has two aspects, चित् and अचित्, animate and inanimate, conscious and unconscious, Self and Not-Self; and by its माया, शक्ति-power causes an interplay of the two, for its own higher pleasure which there is none other to question, without any compulsion from without.

Purport from ब्रह्मदारण्यकोपनिषद् and प्रश्नोपनिषद्
 “It has two natures, the one formless, and the other forms.” “It became husband and wife.”
 ‘It is being and nothing’. Such is the second series of scripture-texts that correspond to this stage. Instead of the complete separateness of seer and seen, instead of the ordinary सांख्यमत of पुरुष and प्रकृति, Subject and Object, we have a

complete pantheism of ensouling life and organism. The two are not only seer and seen, subject and object, desire and desired, actor and acted on, but also soul (i. e., *जीव* or mind) and body, force and 'receiver,' cause and instrument, knowledge and organ of knowing, desire and tool of desire, actor and means of action.

Well my friend, in this stage we have many questions and doubts as "How may the soul be freed from pain, how may misery be abolished, how may happiness be expanded and perpetuated infinitely"?—the central motive which governs the whole of life. Its simple and true answer is "By realisation of the true nature of the soul as the Supreme Self." *Within is without and without is within.*

वशिष्ठ's riddle that "all is everywhere and always" will be understood by he who grasps this secret of the heart of motion, time and space. For the *जीव*—individual—ego is the tireless weaver that, on the warp and woof of time and space, with the shuttle of motion, weaves eternally the countless-coloured tapestry of all this multifarious illusion-world, carrying

the *whole* plan thereof incessantly *within itself*, and so carrying 'all', 'always' and 'everywhere' in one. If we turn our eyes to the warp and the woof and the shuttle, we see but the endless tapestry of Penelope that never progresses and never regresses, though worked incessantly. Law requires more law, and that again more still; to fulfil and justify the opposed necessities, to reconcile the contradictions of the constitution of the Absolute, one process is invented; that shows defect, another is invented; that breeds only new grievances, they are amended; ten more start up, new laws appear to cover them! A laughable yet very serious, a fearful yet all-beautiful, an exceeding simple yet most awesome and stupendous लीला, pastime and child's play.

Complications are not outside of the जीव the individual-ego, but, as soon as it realises its identity with the universal Self, within it. (कटोपनिषद्)

The जीव individual-ego is a compound of ज्ञान, इच्छा and क्रिया—wisdom, desire and action, which, by the necessary fact of their confinement to particulars, realise their inseparable contemporaneousness only in an

endless suceession, rotating one after the other, two being always latent, but never absent, while one is patent. ईशते इति ईश्वरः । कर्तुमकर्तुमन्यथा कर्तुं समर्थः ईश्वरः Translation:—He who rules, is the master, the sovereign; He who can do, or not do, or do otherwise as he pleases.

By predominance of one function extending over a long period in a lifetime, जीवाः individual-egoes become distinguished, despite the perpetual rotation of all three or as '*men of knowledge*', '*men of action*' and '*men of desire*' or as men of undifferentiated, unskilled work.

७३ अहमेवासमेवाग्रे नान्यद् यत् सदसत्परम् ।

पञ्चदह यदेतच्च योऽवशिष्येत सोऽस्यहम् ॥II,IX,32भागवत

Translation:—The 'I' alone was in prime of time, and nothing else, neither the existent nor the non-existent, nor even प्रकृति matter which is beyond both; the 'I' was afterwards also, and the 'I' is all this, and what remaineth behind, that also is the 'I' (*Ambalal's unprinted translation of Shrimad Bhagavata.*)

७५ एतल्य ब्रह्मणो नाम सत्यमिति । तानि ह वा एतानि जीण्यक्षराणि स ति यमिति । तद्यत्सत्तदमृतमथ यत्ति तन्म-
त्यमथ यद्यं तेनोभे यच्छति ॥ छांदोग्योपनिषद्

Translation:—“ The name of ब्रह्म eternal is truth, सत्यं, which consists of three letters, स, sa, ति, ti, and यं yam (Satyam). That which is sa is the unperishing; that which is ti is the perishing; that which is yam holds and binds the two together. ” The unperishing here means nothing else than the unlimited universal Self, प्रत्यगात्मा; the perishing is the endlessly perishing, ever-renewed and ever-dying, ever-limited Not-Self or मूलप्रकृति; the nexus, that which holds and binds the two together, is the unending relation of Negation by the One of the Many other, in which the two are constantly and inseparably tied to each other in such a way that the two together make only the numberless Absolute.

७६ सत्यं ब्रह्मेति सत्यं हेतुं ब्रह्म । ते देवाः सत्यमेवोपासते ।
तदेतदक्षरं सत्यमिति । स इत्येकमक्षरं ति इत्येकमक्षरं
यमित्येकमक्षरं । प्रथमोत्तमे अक्षरे सत्यं मध्यतोऽनृतं ।
तदेतदनृतमुभयतः सत्येन परिग्रहीतं सत्यभूयमेव भवति ।
नैनं विद्वांसमनृतं हिनस्ति ॥ ब्रह्म-अरण्यक-उपनिषद्

Translation—Truth, सत्यम्, verily is ब्रह्म eternal .....The gods contemplate and worship the truth, सत्यम् only. Three-lettered is this सत्यम्; स, sa, is one letter, ति, ti, is one letter, and यं, yam, is

one letter. The first and the last letters, imperishables, are true; in the middle is the false and fleeting. The false is encompassed round on both sides by the true. The true is the more, the greater, the prevailing. He that knoweth this—he may not be overpowered by the false.” Here स sa, the first truth, is Being; and यम yam, the second truth, is Nothing, for both are imperishable; the middle is becoming, the ever-fleeting and ever-false. In other words, the Self is a fact; the Negation, of the Not-Self by the Self, is also a fact; the Not-Self is not a fact, it is only an appearance, an illusion.

Now, let us consider the interpretation of ॐ *Aum*; the full meaning of it, is explained with authorities by the commentator on page 150–152 of this book. (Do read it now) However, its full meaning would be the proposition Ego–Non–Ego–Non (est), or I–Not–I–Not (am), which sums up all the three factors of the world-process into a single proposition and a single act of consciousness. ईश, केन and कठोपनिषद्’s **Translation:**—Unmoving, it outstripeth the wind; the gods themselves may not attain to it; it goeth beyond

all limitations; by knowledge of it, the जीव individual-ego attains to the (first) peace of unity; it is the white, the bodiless, the pure, the Self-born, itself uncaused and changeless, and causing all things else and all their changes, smaller than the smallest, yet vaster than the vastest; it cannot be spoken of or seen or heard or breathed, but itself speaks and sees and hears and breathes; it espouses the enquirer and appears within him of its own law, and may not be taught by an other; ever it hides in the cave of the heart; it upholds the three worlds; it divides itself and appears in all these endless forms, and yet is best described by saying, नेति नेति "*not this*" "*not this*".

Mndaukya-Upanishad-अग्रमात्मा ब्रह्मेति This आत्मा Self is the ब्रह्म Eternal. The meaning is that the one so described is the आत्मा, but the same आत्मा *plus the description*, viz., 'not this'-that is to say, plus consciousness that "*I am not other than I*," which consciousness is **inseparable from**, nay, is the very being, and the whole being, and the whole nature of the Self-is ब्रह्म. For concrete illustration, let us take the case of सुषुप्ति sound slumber, awaking from which one says "I slept

well, I knew nothing." Knowing nothing, i, e., the Not-Self, he was 'out of time literally, he was at complete rest in the Eternal, wherein he felt perfect निरोध repose after व्युत्थान the day's turn of fatiguing work; whereout he comes back again into time and to the cognition of somethings, when the restlessness of desire for experiences of the world again overpowers him. निरोध and व्युत्थान can be translated as repose and restlessness, restraint and 'uprising,' retirement and enterprise, inhibition and exhibition, obliviscence and reminiscence, unmanifest consciousness or sub-consciousness or dormant memory and manifest consciousness, rest and work, fatigue and activity, sleep and wakefulness.

Let us now understand that the very essence of the Not-Self is manyness, separateness; and as the marks of the Self are universality and unlimitedness so the marks of the Not-Self are limitedness, particularity, ever specifiedness.

Two arcs and two only, and always, are there in the endless revolution of this wheel. On the first arc, that which is not, the 'this', appears as if it is; it takes 'name and form', a 'local habitation and a name', and predominates

... the Self. This is the प्रवृत्तिमार्ग, the path of pursuit, whereon the जीव the individualised self, feels its identity more and more with the Not-Self, separates itself more and more from the universal Self, runs after the things of sense, and takes them on to itself more and more. But when the end of this first arc of his particular cycle comes, then the जीव inevitably undergoes विवेक and वैराग्य, thought and surfeit, and turns round on to the other arc, the निवृत्तिमार्ग—the path of renunciation, when, realising more and more its identity with the universal Self, it separates itself more and more from the things of sense and gradually and continually gives away all that it has acquired of the Not-Self, to the जीवा स् who are on the प्रवृत्तिमार्ग and need them. Thus while on the first arc the Not-Self, falsely masquerading as a self, prevails, and the true Self, is hidden, on the second arc the true Self prevails, and that Not-Self, or the false self, is hidden and slowly passes out of sight. To him who sees with the eye of matter only, incognisant yet of the true Self, the जीव seems to live and grow on the first arc and to decay

and die on the second, and be no more at the end of it. The reverse is the case to the eye of spirit only. What the truth is, of both and in both, is clear to him who knows the स्वभाव nature of the Absolute, and the perfect balance between spirit and matter. Let us explain विवेक and वैराग्य used above. विवेक is discrimination between नित्यानित्य the Permanent and the Fleeting; वैराग्य is the co-efficient revolt against all selfish desire for fleeting things and sorrow-pervaded joys. The Permanent appears to the जीव first as the lasting, then as the ever-lasting, and only finally as the true Eternal, the विवर्त opposite of the other two, in correspondence respectively with the three answers said before.

*Metaphysic is the chief of all sciences—
Knowledge of one is knowledge of the Whole.*

That the world-process is an illusion is, like so many other 'metaphysical' laws and facts, *visible* even to the 'physical' eyes. That which passes, *is* at one moment, and *is not* the next—*how else can it be named and described than as illusion*, violating, as it does all the so-called laws of thought? Science has been described as organised

knowledge. But the world-process is an organised process; Nature has been organic Unity, is a परार्थसंघात, in the words of the सांख्य, "an organisation for the sake of the Self." Therefore sciences are only *descriptions* of portions or aspects of the World-process as so organised. And metaphysic, the Chief of Sciences, which co-ordinates all the others, is therefore only an accurate *description* of the essential facts of the world-process as completely organised and co-ordinated by the unity of the Self. Hence the scripture statements " *Knowledge of the One is knowledge of the Whole* ". The study of the physical science, pursued sufficiently far, no doubt, leads to monism also, the realisation that the world-process is something continuous, unbroken, that the individual is not different, but part of one continuous whole. (Do read this commentator's commentary on वेराग्य dispassion page 66-68 of this book.) अद्वैत Monism, thus reached is generally an external or objective अद्वैत, so to say one in terms of the third person. Further reflection converts it into internal and subjective, transforms it into terms of the first person. To reach अद्वैत is to attain मोक्ष

absolution; and विचार, विवेक thinking is the way, pondering, reflecting, discriminating, meditating, dwelling or any one of the main aspects or factors of the universe, "consciousness" or 'will' 'cause' 'matter' or 'force' etc., In fact the seeker may start anywhere, but if he goes on only to the end, he will surely arrive at the same goal. But it should be noted and remembered the intellectual attitude of अभ्यास perseverant search, must be accompanied by the ethical attitude of दैर्घ्य dispassion.

Pleasure to one is pain to another.

Pleasure to one is pain to another and, again, to that one, in the same way. So with the rise and decay of the natural kingdoms of minerals, vegetables, animals, men, gods; of human kingdoms or nations, of planets and of solar systems at the expense and the gain. respectively, of one another. That this must be so is due to the fact that the totality of paired and opposed matter (positive and negative) is fixed, once for all as the whole, by that unconditioned thought or idea which is the Absolute, and cannot newly be added to or taken away from (that *totality* always

zero, equal plus and minus). Matter is thus uncreatable as well as indestructible (See interesting and suggestive statements in प्रणववाद in this connection.) Therefore what appears as an increase in one place or moment is necessarily due to a decrease in another place and moment, and *vice versa*. This will be well understood by him who knows the law of action and reaction.

५ Explanation of वेद, वेदांग, वेदांत, उपनिषद्, उत्तरमीमांसा, पूर्वमीमांसा, श्रुति, स्मृति, पुराण, उपपुराण, संहिता; शास्त्र, सूत्र and सांख्य. वेद Means knowledge but here Crown or End of all knowledge and also scriptural ordinances of the Hindus, originally three ऋग्वेद, यजुर्वेद and सामवेद; to these the अथर्ववेद seems to have been subsequently added which are writings regarded as a direct revelation from the Deity and are called श्रुति *what is heard* to distinguish them from स्मृति or sacred lore of human origin; the several sages to whom verses or hymns of the Vedas are ascribed are regarded as द्रष्टारः *seers* not as स्वप्तिारः *composers*. वेदांग is the name of certain works which are regarded as auxiliary to the Vedas divided into six branches—each branch being probably represented

38 Explanation of the Vedic Words.

at one time by several works—as (1) शिक्षा the science of pronunciation (2) छंदस् prosody (3) व्याकरण grammar (4) निरुक्त philosophical explanation of difficult Vedic words (5) ज्योतिष् astronomy and (6) कल्प ceremonial. वेदांत Means उपनिषद् and also उत्तरमीमांसा. Now मीमांसा means investigation and it is also a name of one of the six systems of philosophy founded by Jaimini and concerns itself with the proper interpretation of the ritual of the Vedas; sometimes it is called पूर्वमीमांसा in contradistinction to the वेदान्त system which is considered to be a sequel of Jaimini's system and styled उत्तरमीमांसा; there is however, a very little in common between the two systems. उपनिषद् is certain mystical writings attached to the Brahmanas, the aim of which is the ascertainment of the secret sense of the Veda, यद्वेदाध्ययनं तथोपनिषदां योगस्य सांख्यस्य च ज्ञानम्. (मालती माधव). The word उपनिषद् is variously defined from which 3 definitions are given hereunder by the commentator. (७७) उपनीय तमात्मानं ब्रह्मापास्तद्वयं यतः । निहत्यविद्यां तज्ज्ञ च तस्मादुपनिषद्भवेत् ॥ (७८) निहत्यानर्थसूलं स्वाविद्यां प्रत्यक्तया परम् । नयत्यपास्तसंभेदमतो वोपनिषद्भवेत् ॥ (७९) प्रवृत्ति-

हेतुज्ञिःशेषांस्तन्मूलोच्छेदकत्वतः। यतोऽवसादयेद्विद्यातस्मादुप-
निषद्भवेत् ॥

There are 108 उपनिषद्स् mentioned in the मुक्त-
कोपनिषद् and to this number, addition is made.
The commentator wanted to give the names of
all of them but that would be lengthening the
book nor are only names useful to the reader.

पुराण is the name of a certain class of sacred
works ascribed to व्यास and containing the whole
body of Hindu mythology; पुराण is thus defined;
they are principally eighteen. The commentator
points them all in a verse.

८० Definition—सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वंतराणि च ।
वंशानुचरितं चैव पुराणं पंचलक्षणम् ॥

८१ Names of 18 पुराण—अष्टादश पुराणानि पुराणज्ञाः
प्रचक्षते । ब्राह्मं पाद्मं वैष्णवं च शैवं भागवतं तथा । तथा-
न्यनारदीयं च मार्कण्डेयं च सप्तमम् । आग्नेयमष्टमं चैव भवि-
ष्यं नवमं स्मृतम् । दशमं ब्रह्मवैवर्तं लिंगमेकादशं स्मृतम् । वाराहं
द्वादशं चैव स्कान्दं चैव त्रयोदशम् । चतुर्दशं वामनं च कौर्म
पंचदशं स्मृतम् । सात्स्यं च गारुडं चैव ब्रह्मांडं च ततः परम् ॥
A secondary or minor Purana is called उपपुराण.

८२ Enumeration of उपपुराण by Hemadri.
आद्यं सनत्कुमारोक्तं नारसिंहमतः परम् । तृतीयं नारदप्रोक्तं

कुमारेण तु भावितम् । चतुर्थं शिवाश्रमाख्यं साक्षान्नदीश-
भाषितम् । दुर्वाससोक्तमाश्रयं नारदोक्तमतः परम् । कापिलं
मानवं चैव तथैवोशनसेरितम् । ब्रह्मांडं वारुणं चाथ कालिकावह्य-
मेव च । माहेश्वरं तथा शांवं सौरं सर्वार्थसंचयम् । परा-
शरोक्तमवरं तथा भागवतावह्यम् ॥

संहिता is any methodical collection of texts or verses; शास्त्र is a science. सूत्र is any manual containing such aphoristic rules, as वेदान्तसूत्र. सांख्य Sankhya is the name of one of the six systems of Hindu philosophy, ascribed to the sage Kapila and so called as enumerating twenty-five *Tatvas* or true principles; its object is to effect the final liberation of the twenty-fifth *Tatva*, viz., *purusha* (the soul) from the fetters of the phenomenal creation by conveying a correct knowledge of the twenty-four other *Tatvas*; the Sankhya system agrees with *Vedantism* in being synthetical, so differing from the analytical *Nyaya*; its great point of divergence from the *Vedanta* is its maintaining two principles, which the *Vedanta* denies. (Copied from this commentator Ambalal's explanation for सांख्य in his unprinted annotation and spiritual translation of Bhagavad Gita.

6 Western Philosophy.

Fallacy of Western gentlemen in religious philosophy—Historical and evolutionary, are the modern Western thoughts, on the other hand, for various reasons becoming disconnected with धर्म, religion-law, which in its perfection and completeness is the one Science of all sciences, knowledge, pre-eminently directed to the achievement of desired happiness here and hereafter by means of appropriate *action*, (वैशेषिक सूत्र) the वेद Crown or End of all knowledge, as it is named in Sanskrit. The main Spring of this Western knowledge is mainly intellectual, knowledge for the sake of knowledge—at least as that mainspring is described by some of those in whose hands it has made progress, especially in science. This fallacy—as it is, despite its brilliant results in science and philosophy also—has its own good reasons for coming into existence, as may be understood from some of the points treated here. They are, no doubt, successful in the mechanical arts and appliances of peace and war, conquest and commerce, which

makes these Western races the rulers of the surface of this earth at the present day; but if they turn their attention to this point of Supreme Philosophy as their attention is attracted in the transient pleasures of this perishable body, they can, undoubtedly and unquestionably, cut a very good figure in it.

7 Being and Nothing.

Western philosopher Mr. Hegel's Being and Nothing however incomplete is completed by शारीरकभाष्य—Merely to say that every change implies a falling of Being into Nothing and of Nothing into Being is perfectly true; but is true only as breaking down some old, preconceived notions obstructive to further progress, true as a stimulus to further enquiry; it is not quite immediately satisfactory in itself or helpful towards the solution of the final doubt. The fact is indeed patent—the world of things is सत् Being as well as असत् Non-Being; *that it is both and that it is neither*; but the statement remains dark, unlighted; the fact remains unintelligible. Where is the lamp to light it up and to make all clear at once.

Then this speaking in the third person, *Being and Nothing* instead of in the first and second person, Self and Not Self—'I' and 'You', reinvests the whole problem with the old strangeness which we were at so much pains to transform into the home-feeling that goes with the words Self and Not-Self. Being means Self to us; and Nothing is nothing else than Not-Self (in the sense of a denial of the Self) if it is anything at all. To speak in terms of ' pure universal notions ', of Being and Nothing, etc., instead of Self and Not-Self and their derivatives, to imply that 'spirit' (in the sense of Self) is subsequent to ' pure immaterial thought ', is to walk on the head and hands instead of the feet.

8 Ego and Non-Ego.

Mr. Fichte has talked of Ego and Non-Ego but it is to take a regressive rather than a progressive step. Ego and Non-Ego we understand; they are directly and primarily in our constitution; nay, they are the whole of our constitution, essence and accident, core and crust, inside and outside, the very whole of it. But Be-

ing and Nothing we understand only through Ego and Non-Ego; otherwise they are entirely strange and unfamiliar. Being is nothing else than position, positing, affirmation by consciousness, by the 'I'; Non-Being is Nothing else than opposition, contraposition, denial by that same 'I'. This is practically admitted by Mr. Stirling as much in *What is Thought?* भामती and शारीरक टीका--The opposition between the undistinguished ब्रह्म Eternal or आत्मा or Ego, on the one hand, and the Non-Ego on the other, is stated correctly by the वेदान्ती philosophers thus: The आत्मा is that of which आकाश ether, air, fire, water and earth are the विवर्तस् opposites, perversions. The relation between them is indicated by मधुसूदन सरस्वती in a manner which comes home to the reader even more closely than Fichte's: ब्रह्म Eternal dreams all this universe, and its waking is the reduction of it all to illusion." The instinct of the intellect cries out as the very first words of all logic, as the primary laws of all thought, that A is A and that it is not not-A, that Being is Being only and never Nothing. The Non-existent or Nonentity cannot be, and

the Existent or Entity cannot not be "

८३ नास्ततो विद्यते भावो ना भावो विद्यते सतः ॥

उभयोऽपि दृष्टान्तस्त्वनयोस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ भगवद्गीता

अन्वयः-अस्ततः भावः न विद्यते । सतः अभावः न विद्यते ।

तत्त्वदर्शिभिः अनयोः उभयोः अपि अन्तः दृष्टः ॥

Translation—The Non-existent or Nonentity cannot be, and the Existent or Entity cannot not be; the truth about both hath been discerned by the seers of the essence of things. (*Ambalal's unprinted annotation and spiritual translation of Bhagavad Gita II. 16*)

It is no longer a mere and supposed logical law of all thought; it is the One supreme all-comprehending Law of all being; it is thought which is identical with the whole of reality. The one law of all laws, the pulse of the world process, the very heart-beat of all life is here now. (See in this connection this commentator's note on Comparison of Eastern and Western Philosophy page 96-98 of this book)

The following 38 are the chief works on Western Philosophy gone through by the commentator which he recommends to the desirous of knowledge of Western Philosophy.

Works on Western Philosophy—1 Psychology of Sex 2 Replies to Criticisms, in Essays, by Herbert Spencer 3 Response in the Living and the Non-Living. 4 Science and the Infinite 5 Science of Knowledge. 6 Secret Doctrine. 7 Secret of Hegel. 8 Story of Life's Mechanism. Nature of life 9 Text-book to Kant 10 Theosophist 11 Origin of Life 12 What is Thought 13 Ziding et Micromegas, Voltaire. 14 Psychology by Hofding 15 William James's Psychology 16 Herbert Spencer's Psychology 17 James Ward's Psychology 18 Principles of Science 19 Pragmatism 20 Political Ideals 21 Occult Chemistry 22 Scripture's New Psychology, The 23 Monadology, by Leibnitz 24 Machinery of the Universe 25 Caird's Introduction to Philosophy of Religion 26 Hegel's History of Philosophy 27 Ueberweg's History of Philosophy 28 Schwegler's History of Philosophy 29 Handbook of Chemistry 30 General Physiology 31 Adamson's Fichte 32 Mill's Examination of Sir William Hamilton's Philosophy 33 Dolbear's Ether, Matter and Motion 34 Wildon Carr's Bergson 35 Fichte's Dignity of Man 36 E. Carpenter's Drama of Love and Death 37 Electrical Theory and the Problem of the Universe, and lastly 38 Encyclopædia Britannica.

9. Conclusion of वेदांत Vedanta.

We travelled slowly and laboriously to the Absolute from the confusion of the world. In that we saw the first trinity, of the Self, the Not--Self, and the Negation. We saw again that the Self was triple सत्-चिद्-आनंद; the Not-Self was triple राजस-सत्त्व-तमस; the affirmative शक्ति-energy of the Negation is triple सृष्टि, स्थिति; and लय; and, finally, that the Negation itself was also triple

देश-काल-क्रिया; It should also be noted that each one of this last trinity is again triple in its own turn. We may conclude this line of observations by noticing another series of triplets very important in itself and also illustrative in a high degree of the principle of reflections and re-reflections. The attributes. size, life and variation, common to both aspects or halves of the jiva-atom, all considered with special reference to the primal, twofold (or threefold) motion of alternation involved in the Negation, which constitutes the swing of the world-process, yield us these parallel triptets; viz.,: (1) ‘ increase, decrease and equality ’ in respect of matter; and ‘ liberality, narrowness, and tolerance, in that of spirit; (2) “ growth, decay, and continuance ” in respect of body; and “ pursuit, renunciation, and indifference or equanimity ’, in that of the soul; (3) “ expansion, contraction, and rhythm ” in respect of the sheath; and ‘ pleasure, pain and peace ’, in that of the जीव individual-ego

The Most significant definition of जीव individual-ego is that it is a persisting point, i.e..

a line or sphere of consciousness and subjectivity, in its triple aspect of cogniser, desire and actor. Combining definitions of जीव and atom, a *jiva-atom* might be defined as the individualised Absolute—thus bringing out the true significance of the current saying, that “ the jiva individual-ego is verily ब्रह्म Eternal and Naught; else as in --

८४. श्लोकार्थेन प्रवक्ष्यामि यदुक्तं ग्रंथकोटिभिः ।

ब्रह्म सत्यं जगन्मिथ्या जीवा ब्रह्मैव नापरः ॥

Translation—I tell you in half a verse which is described by crores of volumes that the Eternal is true, the world is false and that the individual-ego is not other than Eternal; while a particular number of them may be said to constitute a particularised Absolute, or a world-system, a cosmos that also appears like the individualised Absolute to become “ complete in itself; and the totality of these individualised and particularised Absolutes to make up the universal or truly complete Absolute, the ब्रह्म Eternal; all this not interfering, in the slightest degree, with the fact that the individual or (strictly speaking) singular, particular and

universal are not three but absolutely identical, literally one and the same.

The peculiarity of nature requires a special note from the commentator who has experienced the ups and the downs in his life by a special favour of the worthy officers of the Baroda State and so he is enabled to show that life is balanced against death; progress against regress; anode against kathode; anabolism against katabolism; pleasure against pain; being against nothing; spirit against matter. Taking the net result of each completed life also, we see the same balancing *appear*, as has found expression, and in one sense, true expression, in words of, like those of Bhartrihari, the poet-king-sage.

८१ इन्द्रस्याशुचिशूकरस्य च सुखे दुःखे च नास्त्यन्तरं
स्वेच्छाकल्पनया तयोः खलु सुधा विष्टा च भोग्याशनं ।
रंभा चाशुचिशूकरी च परमप्रेमास्पदं मृत्युतः
संत्रासोपि समः स्वकर्मगतिभिश्चान्योन्यभावः समः ॥ भर्तृहरि ॥

Translation- -What *real* difference is there between the pleasures and the pains of इन्द्र the king of gods and those of a hog, one of the lowliest animals ? The joys of love and of life that the one derives under the promptings of desire, from

रंभा a celestial nymph or rather damsel (रंभा also means a plantain tree but not here) and from nectar, the same are derived by the other from his lowly mate and excrement—his so-called foul and filthy food. The terrors of death again are as keen to the one as to the other. Respective desire—कर्म makes a difference in their surroundings and appearances. But the net result and the relativity of the subject and the object, enjoyer and enjoyed, sufferer and cause of suffering, are the same.

Note: “He sees that all जीवस् individual-egoes, rise and fall, lower and higher, endlessly in pseudo-infinite time and space and motion. He sees that the जीव individual-ego that is a crawling worm to-day will be the ईश्वर Lord of a great system to-morrow; and that the जीव that is a ईश्वर of a system to-day will descend into deeper densities of matter in a greater system to-morrow, to rise to the still larger lordship of a vaster system in still an other कल्प-age”
(ब्रह्दारण्यकोपनिषद्)

८६ येयं प्रेते विचिकित्सा मनुष्येऽस्तीत्येकं नायमस्तीति चान्ये।

एतद् विद्यामनुशिष्टस्त्वयाऽहम् वरणाक्षेप वरस्तृतीयः ॥कठोप॥

Translation--The doubt that seizeth the beholders when a man passeth away, so that one sayeth 'He still is' and another, 'No, he is no more'--I would know the truth of this, taught by thee, O Death ! This is the third of the three boons thou gavest.

This is the boon that Nachiketa नचिकेता asked of यम the god of Death. And यम shrank from the great task imposed on him and answered: " Even the gods have suffered from this doubt, and very subtle is the science that resolveth it. Ask thou another boon ! Besiege me not with this. Take all the pleasures that the earth can give; take undivided sovereignty of it"! But नचिकेता said; " Where shall all these pleasures be when the end comes ! The pleasures are not pleasures, poisoned by the constant fear of Thee ! The gods too suffer from the doubt, for they are only longer-lived and not eternal; and that they suffer is but reason why. I would not be as they; I crave my boon alone. नचिकेता asks not for another.

ब्रह्म--आरण्यक--उपनिषद्--मैत्रेयी's question to याज्ञवल्क्य when he offered wealth to her at parting. " If all this earth with all its gems and jewels

were mine without dispute, should I become immortal"? Yajnavalkya's answer "No, thou couldst only live as the wealthy live and die as they. Wealth brings not immortality"? Then Maitreyi said "What shall I do with that which makes me not immortal? Tell me what thou knowest brings assurance of eternity."

योगवासिष्ठ's वैराग्य प्रकरण—Rama's question to Vasishtha : "The books that say that ब्रह्मा, विष्णु and महेश, the lotus-seated god of creation, the God Himself—Preserver of Peace and the god of gods, are the three highest gods that rule our solar system, say also that they die. Brahmâ—the highest seated, falls; the unborn Vishnu disappears; and भव-महेश source of the existence of this world, himself goes into non-existence! How then may feeble souls like mine find peace and rest from fear of death and change and ending?" *Manu* says : "To be at the mercy of another, to be dependent on another, to be subject to the relentlessness of death—this is misery. To be self-dependent—this, this is happiness."

Translation—"He that seeth all beings in the Self, and the Self in all beings (things),

he thenceforth doubteth no more. Where is faintness ? Where is sorrow, there, in the consciousness wherein all things have become the Self, of the knower that beholdeth the oneness of all beings " ? ईशोपनिषद् (See also भगवद्गीता XIII, 31.)

10 **What is मोक्ष**--*Freedom, Emancipation, Absolution, Salvation, Deliverance, Final Beauty, Eternal Peace, Bliss, Eternity, Supreme Abode or whatever you name it ?*

यागभाष्य--चित्तविमुक्ति--Two kinds of मोक्ष, seem to be indicated by the Sanskrit works. One is the ' metaphysical ' मोक्ष proper, ' the radical deliverance ' from the ultimate doubt of immortality and Self-dependence and from the fear of death and subjection-to-another. It is a change of the *attitude* of the चित्त the mind; instead of thinking of, clinging to, working for, the part, the limited, the individualistic, egoistic self, it has turned to, or rather into, and knows, desires, works for, or rather as, the Whole, the unlimited, the Universal Self. This seems to be meant by what is called चित्तविमुक्ति. कार्यविमुक्ति--The other kind, called कार्यविमुक्ति, may be regarded as including many special kinds of मोक्ष; indeed, strictly

speaking, countless kinds, for there must be as many kinds of freedom as there are of bondage.

Verses from वायुपुराण, भविष्यपुराण, and मत्स्यपुराण and also purport from योगवासिष्ठ and भागवत for different kinds of freedom:—

(८७) सत्त्वपुरुषयोः शुद्धिसास्ये कैवल्यमिति । दशमन्वन्तराणीह तिष्ठन्तीन्द्रियचिंतकाः । भौतिकास्तु शतं पूर्णसहस्रं त्वाभिमानिकाः ॥ (८८) बौद्धा दशसहस्राणि तिष्ठन्ति विगतज्वराः । पूर्णं शतसहस्रं तु तिष्ठन्त्यव्यक्तचिंतकाः । पुरुषं निर्गुणं प्राप्य कालसंख्या न विद्यते ॥ वायुपुराण ॥

८९ भविष्यपुराण—मोक्षश्चतुर्विधो विप्रः सालोक्यं तपसो-
द्भवम् । सामीप्यं भक्तितो जातं सारूप्यं ध्यानसंभवम् ॥
(९०) सायुज्यं ज्ञानतो ज्ञेयं तेषां स्वामी परः पुमान् ।
द्विगुणो द्विगुणो ज्ञेय आनंदो मोक्षिणां क्रमात् ॥ (९१) देवानां
चैव देहेषु ये मोक्षाः पुनरागताः । यद्वत्वा न निवर्त्तते तद्विष्णोः
परमं पदम् ॥ (९२) यत्प्रसन्नेन विप्रेन्द्र सायोज्यं मे भवेत्तव ।
मनुमात्रश्च यः कालस्तावत्ते मोक्ष आस्थितः ॥ भविष्यपुराण ॥

मत्स्यपुराण—(९३) यज्ञैश्च देवानाम्प्रोति वैराजं तपसा पुनः ।
ब्रह्मणः कर्मसंन्यासात् वैराग्यात्प्रकृतेर्लयम् । ज्ञानात्प्राप्नोति
कैवल्यं पंचैता गतयः स्मृताः ॥ मत्स्यपुराण.

योगसूत्र and भाष्य speak of कैवल्यं *final beauty-*
tude as the highest—the transcendental or meta-
physical मोक्ष; of धर्म-मेघ and अन्यताख्याति as

approximations thereto; and of विदेह and प्रकृतिलय as the two chief 'empirical' kinds. These last two the पुराणस्. amplify into details. The souls which merge into (1) the various cosmic or 'systemic' इन्द्रियस्-senses of the systemic ईश्वर--the Lord (corresponding to various देवाः ऋषयः gods and sages etc.); (2) or into the systemic भूतस् or तत्त्वस्; (3) or into the अहंकार principle; (4) or into the बुद्धि-महत् principle; (5) or into the अव्यक्तमूल-प्रकृति principle; or attain other states; by means of यज्ञ-sacrifices, or तपस् self-denial, or resigned detachment from the fruits of action; or भक्ति or intense वैराग्य--dispassion without clear recognition of the nature of the Self; enjoy these states for various periods. Only the realisation of the Self is Timeless.

योगवासिष्ठ--Gives a fine description, first of the जीवन्मुक्त; and then of the विदेहमुक्त, thus: "When the body of the जीवन्मुक्त--one liberated while in the body, falls away under the touch of time, he enters into the विदेह condition. As space he holds the stars within himself; he blazes as the sun; he blows as the breezes; as the earth he bears the mountains, the forests,

the races of men and animals; he bears fruit in the trees, he flowers in the creepers, he flows as the rivers, he surges against the shores of the earth as the mountainous billows of the ocean; he rains life-sap into the vegetable kingdom as the moonlight; he kills out life as the हलाहल-venom; he illumines the heavens as light, and merges them in gloom as darkness; he lives and wakes and sleeps as the minds of all; he is each atom and all stars at once; indeed he is now all time, all space, and all their moving contents.....विदेहमुक्त-But, if the विदेहमुक्त becomes thus identical with the world-process, is that deliverance or but a deeper mergence into the welter of माया illusion ?.....It would be such deeper mergence were it not accompanied with the consciousness *that the illusion is illusion, that there is no other-than-I, that ब्रह्म Eternal is अनन्यत्.*" In the last statement is probably conveyed the distinction between the विदेह and प्रकृतिलय of the योगसूत्र on the one hand, and the कैवल्य of the योग'or विदेह of the वेदान्त on the other. भागवत-That the ancient tradition of the times of the उपनिषद् and the

योगवासिष्ठ is living still, the tradition, namely, that when the soul turns from the finite, ethically, emotionally, and intellectually, it necessarily finds the Infinite and attains मोक्ष, that thereafter the individual consciousness turns more and more into the cosmic consciousness, that ज्ञान-वैराग्य-भक्ति are but the inseparably correlated aspects of each other and grow towards perfection side by side, as said in the भागवत Bhagavata.

कठोपनिषद् "Aum ॐ Such is the imperishable ब्रह्म Eternal, such is the unwanting Supreme. Knowing it, whatsoever one desireth, that is his! The one Ruler that abideth within all beings as their Inner-Self, That maketh the one seed manifold!—the wise that realise That One within themselves—unto them belongeth the eternal joy, unto none-else, unto none-else! The Eternal amidst the ever-lasting, That maketh and filleth all the countless desires of the many—they who behold That One in their Self, unto them, and unto none-else, belongeth the Eternal Peace."

भागवत—"This is the sole sense of the वेद, such is the whole essence of all Experience—that all language declareth only the 'I' and describeth

58. 11 Key to restore India to her originality.

naught-else; it imagineth the 'I' in all kinds of forms and rejecteth them all; in the realising that all elsethan 'I' is but illusion of the 'I' and in the denial and abolition thereof is found the Final Peace." (From Ambalal's unprinted translation of Shrimad-Bhagavata.)

1. II Causes of the downfall of India, once at her full-rise and the procedure to restore her to her original condition.

The time and the causes of the full-rise of India are not given by the commentator as it is known to all that it was solely due to the Science concerning the Self and prevalence of Sanskrit language of high cultivated thoughts. Duality of some of the Indian brothers is well known to all requiring no remarks from the commentator who contents himself without pointing out defects and demerits but with directing the excellences that: (1) duality may be totally uprooted; (2) all ought to learn to be self-dependent, self-refuged and self-reposed; (3) Sanskrit language must be made compulsory in all the Vernacular and English schools and colleges, in the territory of the British

Government and especially of the Native States as Sanskrit language is the head of all languages crowning its disciple with the high cultivated thoughts of the Self-absorption and bravery; (4) brave subjects of one's own State may be specially refuged and appointed in the military department as दुर्योधन Suyodhana appointed Drona, Ashvatthaman, Kripacharya, Bhishma and Karna-brother of the Pandavas who faught for him faithfully till the last moment and sacrificed their lives most heroically in the battle-field. Once upon a time युधिष्ठिर Yudhisthira-the chief of the Pandavas asked Bhishma-his grandfather why he was taking the Kauravas' side and was in their service and the reply was (९४) अर्थस्य पुरुषो दासो दासस्त्वर्थो न कस्यचित् । इति सत्यं महाराज बद्धोऽस्म्यर्थेन कौरवेः॥ महा-भारत ॥ "Man is a servant of wealth, but wealth is not a servant of anyone; it is true, O king, I am bound with the Kauravas for wealth. "

Much the same was the answer of Karna to Ashvatthaman, regarding the question of his being a charioteer when the former said to the latter (९५) सूतो वा सूतपुत्रो वा यो वा को वा भवाम्यहम् । दैवायत्तं कुले जन्म मदायत्तं (मद्धीनं) तु पौरुषम् ॥

60 11-Key to restore India to her originality.

वेणीसंहार॥ “Of whatever class I may be, whether a charioteer or a son of a charioteer, noble descent being dependent on the destiny but heroism is dependent on me. ” (What ' a fine Indian hero !)

State's own subjects should therefore be selected for military service notwithstanding only medalists and persons of mere titles as Rao Bahadur and Khana Bahadur, devoid of essence of heroism; (6) this Ashtavakra's Gita and Bhagavad Gita with such a commentary of essentiality of the Self must be introduced as a text book in all the English Middle and High Schools and Colleges, by all the Governments, both British and Native. It is the duty of the Native kings to make their subjects well-versed in their original Science of India, concerning their own Self which is beneficial to them in this world and the world to come. In ancient times, no sooner was a student sent to a preceptor for study, than the preceptor was teaching him that he was originally unborn and prepetual and the student was understanding and saying “ *I am not other than I.* ” Such a work as this, fundamentally based

on the direct method of the Sanskrit grammar containing अव्यय-grammatical connection of words in a prose-order from poem by way of their dissolution, is the best and proper key for speaking and writing Sanskrit correctly. This book does not give blind religious knowledge for the introduction of which as a text, some officers object, but it gives knowledge of one's own Self equally applicable and beneficial to East and West, North and South-Indians and Europeans and both young and old, without distinction of caste and creed or race. It is the seed of Mankind or rather the life-breath of Mankind and all that moves and stands; (7) all officers of all the Governments may be directed to be well-acquainted with the knowledge of their own Self by perusal of this book and the like. This is the Rise of India.

12 Summation.

**Request to Rulers, News-paper-editors,
and the lettered;**

My Lords,

In the summing up of all that has been indicated before, I submit with brevity, that

there are two Representatives of a Generation in this world अक्षरो वा आत्मा the Imperishable or the Self (or the 'I') and क्षरो वा अनात्मा the Not-Self, or the 'Not-I' (or the perishable body with its emotions), the highest spirit being verily another, called the Supreme Self. (See Sanskrit dedication of this book to the Ancient Supreme Spirit) This body is perishable because its parts cannot work as they work now when that imperishable Self leaves it in lurch; this is called death or disjunction of the soul from its case.

We are quite aware that अमराय—the king of death, shall, sooner or latter, issue a distress warrant against us to appear on the field of the *ultimate War of this Life*, where we will be dragged on reluctantly indeed, constrained by the force of nature without the least consideration of kingship or -prisonership—the life of a great ruler having the same beginning and end as that of the meanest worm existing in his own kingdom, neither more nor less. We should therefore, make a great preparation for this ultimate War appointing the Ruler of our body, a Warrior to

fight for us sitting in the chariot of our body, with the help of a charioteer of our determinate intelligence, with horses of our senses, with rein of our mind, and in the way of the object of senses. (See shloka no. 23 कठोपनिषद् page 104 of this book).

We ought to be, therefore, quite on our safeguard lest our own allye should not attack on us as our horses of senses are likely to serve the purpose of our bitter enemies, and try to throw a chariot of our body in a deep trench, already dug and kept ready in the battle-field of the world, by our sensual enemies as said above, when the rein of our mind becomes loosed.

We should not yield to impotence nor to cowardice foreseeing our defeat in the impending War but try to defeat our enemies with heroism by acquisition of full knowledge of this Military Science. Our Warrior is the Logos of the soul, and we are the type of the struggling soul of the disciple to meet our sensual enemies in progress of the ultimate war on the battle-field of the soul. Nor should we

64 12 Request to Rulers. News-paper-editors—

be impatient for the teaching of this Military Science as Ashtavakra, the spiritual preceptor of Janaka—late king of Mithula in the Behar district, has already sermoned this Military Science to his disciple, the said king, with an eye to enabling him and the like to come out of the worldly trench in which the king fell. This teaching or our Military Science is called *Ashtavakra Gita*, English translation of which with commentary is made by me, according to my limited knowledge, with ignorance of Sanskrit and English alphabets, for the public desirous of being volunteers for this ultimake War of Life.

Science is organised knowledge, knowledge which recognises similarities in diversities and arranges groups of facts in specified relations with each other. Such sciences, of the finite, are pursued because they, in some way or other, minister to finite human needs. This ministration is their function. All organisation is for a purpose, towards the fulfilment of which the function of each organ in that organisation helps.

The most comprehensive Science is the most completely organised, unified knowledge, which

sees not merely similarities in diversities, but, co-ordinating and summing up all sciences in itself as ब्रह्मविद्या, the '*great science*' and the '*Science of the Infinite*,' sees the Absolute Unity of Life in and through all the manyness of forms, whereof what has been called the organic unity of Nature is the expression; and the purpose of this सम्यग्-दर्शन, *great and 'true vision,'* of seeing the One Self at the central heart of all things, and all radiating from that Centre, is the fulfilment of that deepest, that infinite need of the human being, viz., the peace of mind that arises out of (mental) freedom from all doubts and consequent sorrows, out of the eternal assurance of deathless self-dependence. गार्ग्यायनप्रणववाद, मनुस्मृति, मोक्षशास्त्र and सनातनवैदिकधर्म, The Science of the Sacred Word, the Science of Absolution, and the Science of Religion respectively, show the application of those same principles to the planning out and the administration of the affairs of the individual, as well as communal, human life; to civics, politics, and law-religion, in other words; and various pamphlets endeavour to show their bearings on current problems.

II 12 Request to Rulers, News-paper-editors-

The aforesaid consideration, therefore, of seeing the separateness of the whole world centred in the One as the Self though different as bodies, manyness of which all arise from that One, moved me with pity at the condition of both the literate and the illiterate equally miserable for the fear of death of this perishable body, when the horrible water flooded almost all over India in the last rainy season of 1927. I was consequently determined, after my completion of ten years in the jail as a prisoner and writing 35 books with their publication while in the world, to dedicate once more my life to the public for their benefit and try to remind them once more of their original science of the Self, based on the Reality of Nature by their ancestral inspired sages. My learned jailer Mr. S. C. Mookerjee, therefore, suggested me to translate Ashtavakra-Gita in English with an eye to making it a universal book, as there is not a single translation of the same in English in the field, found on enquiry, and Doctor C. K. Mankar, my learned superintendent of the jail at once granted me permission for this religious

compilation for the public.

Having pointed out the universal necessity for an English Translation of Ashtavakra-Gita—there being none in the field, I proceed to explain the scope of the present compilation and to define with brevity the extent of the literature it is meant to cover:—

(1) Each Sanskrit stanza's अन्वय-*grammatical connection of words in a sentence* is styled with an eye to (a) preserving an authorial spirit; (b) to enable the moderate class of Sanskrit to thoroughly master the authorial spirit even with a little knowledge of Sanskrit; (c) thirdly; that the High School and College students for whom the book is chiefly intended, may be enabled from these 303 shlokas (A) to acquire a practice to turn a poem into a prose order by way of the paraphrase of passages; (B) to understand the nature of the sentence, whether simple, complex or compound, which they can frame from one into another at their disposal without altering the sense; (C) to know the rules of euphony (संधि) to combine and separate words in a sentence grammatically correct; (D) and lastly to learn

IV 12 Request to Rulers. News-paper-editors--

Sanskrit conversation correctly.

(2) प्राकृतसमश्लोक Gujarati translatory verse of Sanskrit stanza is styled herein with 3 motives; firstly, that the Gujarati knowing gentlemen, with ignorance of Sanskrit and English, may be benefited and commit the same to memory as many Vedic and historical works in India, are only in the Gujarati verse without prose at all, as Vyâs Vallabha's Mahâ Bhârata, poet Giridhar's Râmâyan, poet Premanand's Nalâkhyân etc., Indian gentlemen are fond of poetry more than of prose, the former being no doubt pleasing and interesting. The Gujarati language used therein is so simple that any man can easily understand it. I admit there are some difficult Sanskrit words used at a further stage for the common to understand, but their meanings are bracketed in black types; secondly, it is introduced to help a student and gentleman of moderate knowledge of English to understand even difficult English translation easily; and thirdly, the verse is composed to make the student acquainted with an easy style of composition of a poem.

(3) *English Translation* is in easy language as far as possible but I have tried more to preserve the spirit of the author by adding some such words in *Italic types* or brackets without leaving even a single particle untranslated, unless used as an expletive or for emphasis.

(4) *Commentary or Note* is introduced under the translation where necessary in order to thoroughly explain the shloka and translation with additional information related therein.

(5) Supreme Philosophy is specially styled with immense labour in order to thoroughly explain what a man is and what are those-Self, Not-Self, Supreme Self etc., used in Ashtavakra-Gita and also other scriptural ordinances as a reader cannot properly understand only by translating the words आत्मा Self अनात्मा Not-Self and परमात्मा Supreme Self, and much more to explain Eastern philosophy to the Western gentlemen. I end this point stating that all that can be said for this Supreme Philosophy is incomplete—the individualised Self is but *Eternal*.

(6) The story of the king Janaka and the sage Ashtavakra is given in order to show how

VI 12 Request to Rulers, News-paper editors-

this Gita is originated, and how the Laws of Manu were beneficial to the rulers and the ruled by which the kings themselves were bound to hear the aggrieved and decide their cases in person without leaving them to whimsical and partial judges to pass unjust and barbarous sentences of 37 years and more.

(7) 104 shlokas from 40 different authoritative works are quoted to strengthen the facts cited by the text or by the commentator; they are from:-
१ सर्तृहरि २ पंचदशी ३ देवीभागवत ४ खंडनखाड्य ५ न्यायभाष्य ६ योगवासिष्ठ ७ भगवद्गीता ८ तुलसीदास-कृत रामायण ९ मनुस्मृति १० गायत्रीभाष्य ११ योगशास्त्र १२ पाणिनि १३ सिद्धांतकौमुदी १४ महाभारत १५ भागवत १६ हितोपदेश १७ काव्यप्रकाश १८ श्रुति १९ पाताञ्जलि २० योगसूत्र २१ चाणक्य २२ गीतगोविंद २३ आमती २४ प्रणववाद् २५ ब्राह्मपुराण २६ भविष्यपुराण २७ मत्स्यपुराण २८ वैशेषिकसूत्र २९ शारीरकभाष्य ३० मालतीमाधव ३१-३९ तैत्तिरीय-कठ-ब्रह्दारण्यक-ईश-केन-प्रश्न-माण्डूक्य-छांदोग्य-उपनिषद् and ४० विवेकचूडामणि.

8 Causes of the downfall of India once at her full rise and how to restore her to her original condition, are specially given to show that the

अध्यात्मविद्या Science concerning the Self, is the Science of all sciences and the absence of its knowledge has resulted in this miserable condition.

In fine, I have therein endeavoured earnestly, to be of service to all those earnest seekers after a final solution of the ultimate problems of life, who are not content with the solutions now extant, and I trust it will be more useful to High School and College students for whom it is chiefly designed to be introduced as a text book, and not much less to the Western adorned with learning; and if I learn that this object it has fulfilled even partially, I shall consider myself amply rewarded as I have dedicated my life to the public for whose benefit I am resolved to write such philosophical works in the jail till the disjunction of this soul from the body. I am quite aware that many imperfections and short-comings must have occurred from my want of knowledge as well as the ignorance of scribes through whose hands such a work for printing must necessarily pass in the printing press. Indeed, I have occasionally discovered such short-comings even in the

VIII 12 Request to Rulers, News-paper-editors-

greatest works and I do not at all imagine that my attempt can be free from them. In partial excuse of these, I hope, I shall be allowed to plead the immense labour and close application that such a work demands. The reader will also consider how errors quickly multiply when a work has to pass through several hands. I pray and trust that the public will indulgently excuse me specially considering that I had not at all help of reference from any authoritative works **but my 'memory'** nor that of any man who would read for me even a single letter of a word from the proof, which help, I would have undoubtedly derived in the world more than I would desire. However, I have carefully revised thrice the printed forms of the book and inserted '**Errata**' of such words and passages that did not escape my sight, fearing lest any earnest seeker after Truth should be led astray by error of mine. And I specially pray to the reader to firstly read or at least cast his glance upon the '**Errata**' and oblige me with kind excuse partly looking to my most pitiable condition of a prisoner for more than my life and partly to my heart-felt

desire for the public benefit and welfare, for which I am striving heart and soul even in the most miserable condition of my jail-carrier. The second edition will be free from these errors if this compilation is encouraged by all the Governments of India whom I present this book herewith praying to encourage this private enterprise in their Governments' libraries and also introduce it as a text book in their High Schools and Colleges.

I believe that such an endeavour deserves sympathy; I believe your kindness whom the book is presented can and will give such help effectively. This help from your kindness is the more needed as the many distractions of a life, which past कर्म action (of the past births) has thrown me along the jail-lines for 37 years and more from 8-7-18 (see 'Note' at the end of '**Errata**' for the sentence) rather than those of literary pursuits and the studious leisure of the scholar in the world, have prevented me from making this work anything more than the merest outlines of the all-embracing subject of metaphysic, well defined as 'completely unified knowledge,' treated therein.

X 12 Request to Rulers, News-paper-editor's--

und those outlines too, full of immaturity of thought, possible extravagance of expression, and certain lack of the finish of scholarship; I believe injustice will not be done to this work, without looking into the merits and demerits of the book, presented for opinion and encouragement even in Europe but thoroughly looked into; I believe the opinion for the merits and demerits of the book, will be published in a public news-paper if the soul whom the book is presented is a benevolent editor of a public paper citing the publisher's and the agent's address, from whom the book can be had of for the public, and send a copy of his paper to me in the jail through my learned Jail Superintendent; I believe the men of letters presented with the book, will also send their opinion to me in the jail in the same way; I believe that all the Governments of India will introduce the book as a text book in their High Schools and Colleges and also in their Governments' public libraries and encourage this enterprise though I have no recommendation or influence to be exercised but the merits of the book, and send to me a copy of their orders in the jail in

the same way. Names of those kind Governments who would encourage this book, will be published in the second edition; I believe the soul who is presented with the book will, after looking into '**Errata**', point to me all obscure or doubtful and debatable or positively inaccurate and inconsistent statements of facts, falseness or exaggeration of sentiment and confusion or illogic of argument and marshalling of ideas that are noticed, with a view to amply rewarding me and the public and enabling me to make additions and alterations in the second edition. Thus, I have cited Atshtavakra-Gita's Translation in summation of all the said Supreme Philosophy.

To help, however feebly and haltingly, in the interpretation of the ancient and the modern, the Eastern and the Western, to each other; in the restoration of spiritual insight to material science; in the passing of this revived spirituality into the new forms of Science and Art, ideals and aspirations, laws and conventions, that the turning of the wheel of time makes inevitable; in dealing with modern problems in the light of the Ancient Spirit and bringing about a true

XII 12 Request to Rulers, News-paper-editors-

synthesis of the many components of the human race and an effective and lasting 'balance of power' between the many interests, classes, and factors of human society, 'clerical,' political, financial and industrial-this is the general purpose of all these compilations, in continuation of the immediate and obvious special purpose of each. The great quality of the purpose is the only redeemer of the little quality of the compilations.

Encouragement, therefore, to this compilation of the Self-Science, will enhearten the publisher to publish the English Spiritual Translation of Shrimad Bhagavad-Gita already composed by me with immense labour and advertised on this book's title. English Translation of Shrimad Bhagavata is being written which would be followed by English Translation of all the available upanishads from 108 mentioned in the मुक्तक Upanishad, showing the Essence of the Self that:-

“ Behind the mask of every face He hid-
God, very God; and I-I knew it not.
The Right had fallen wrongly into Wrong,
The True into Untruth-I knew it not.

The Lord of all the Worlds—in mud and mire
 He begged from door to door—I knew it not.
 On every page of scripture He was writ,
 But I—I could not read—I knew it not.
 In temple, church, and mosque I sought for long,
 The gold hid in the ‘mine’—I knew it not.
 The moon that I had seen and had forgot—
 The clouds had hid the moon—I knew it not.
 The rust of selfishness o’erlay my heart,
 I had forgot my-Self I knew it not.
 But now, my Soul, my God, my Self, my All,
 Thou magic-maker of this vast mirage,
 Juggler of joys and sorrows, loves and hates,
 The sole I know, An-other I know Not!”

I have the honour to be

My Lords,

I am always of yours—of the public;

<i>Central Jail,</i> Baroda, <i>1-8-1928</i> <i>Wednesday</i>	}	Ambalal Motilal Thakar Pleader, <i>now over-life prisoner, Central Jail,</i> <i>Baroda.</i>
---	---	--

XIV 13 Ancient India-Janaka's story.

13 Administration of ancient India with Manu's Laws-The Story of the king Janaka and the learned sage Ashtavakra-ordinator of this Gita.

Once upon a time, there ruled in ancient times, a king Janaka by name, at Mithila in the district of Behar. The king was exceptionally possessed with the best virtues and was a great politician of the time. The name of his family preceptor was Shatananda, a son of the well-known sage Gotama by Ahalyâ. His Brâhamana minister or statesman was surpassingly just and legal. Laws of Manu were prevalent or in force in his territory, nay in the whole of India.

His administration, no doubt, requires a special mention from the commentator with some laws of Manu. The king himself was presiding as a judge in the court to decide criminal and civil cases and his subjects were not left by him to the cruel paws of the partial and whimsical judges to ruin the innocent life on pretence of justice. (Hearer of Ambalal's case, shall prefer this procedure).

१६ व्यवहारान्दिदृक्षुस्तु ब्राह्मणैः सह पार्थिवः ।

सन्त्रज्ञैर्मन्त्रिमिश्रैश्च विनीतः प्रविशेत्समासम् ॥मनुस्मृति॥VIII.1

Translation—The king should enter into the Judicial Committee gently, with learned Brahmanas and ministers expert in five parts of the statesmanship in order to enquire into the proceedings of the aggrieved.

Capital sentence nor jail sentence was ever passed upon Brâhmanas even for conviction of murder but they were expelled from the territory of that kingdom allowing them to take away their property as ruled by Manu.

९७ न जातु ब्राह्मणं हन्यात्सर्वपापेष्वपि स्थितम् ।
राष्ट्रादेनं बहिः कुर्यात्समग्रधनसक्षतम् ॥मनुस्मृति॥VIII.380.

Translation—A Brâhmana should never be hanged even though sinful offence of whatever nature is committed by him; but he may be expelled from the country uninjured with all his property. (European offenders have also some such privileges in India. See C. P. Code).

Native kings of that time were quite aware that they were partakers of sin in case of injustice occasioned in courts and were better acquitting ten criminals than sentencing one innocent person

XVI 13 Ancient India-Janaka's story.

as decided by *Manu*.

९८ पादोऽधर्मस्य कर्तारं पादः साक्षिणमृच्छति ।

पादः सभासदः सर्वान्पादो राजानमृच्छति ॥मनुस्मृति॥VIII.18.

Translation—If injustice is occasioned in the Judicial Committee of the Government, $\frac{1}{4}$ of injustice is shared by the doers of injustice (judges), $\frac{1}{4}$ is shared by the witnesses, $\frac{1}{4}$ is shared by the jurors (or assessors) and $\frac{1}{4}$ is shared by the king himself.

Brâhmana's definition (९९) जन्मना जायते शूद्रः संस्कारैर्द्विजः उच्यते। कर्मणा याति विप्रत्वं ब्रह्म जानाति ब्राह्मणः॥ मनुस्मृति (१००) श्रुतिस्मृती उभे नेत्रे ब्राह्मणानां प्रकीर्तिते। एकेनः विकलः काणोद्वाभ्यामन्धः प्रकीर्तितः ॥ Brâhmana' duties (१०१) अध्यापनमध्ययनं यजनं याजनं तथा । दानं प्रतिग्रहं चैव ब्राह्मणानामकल्पयत् ॥ Minister's duty (१०२) नृपतिहितकर्ता द्वेष्यतां याति लोके । जनपदहितकर्ता त्यज्यते पार्थिवैर्द्वैः । इति महति विरोधे वर्तमाने समाने । नृपति-जनपदानां दुर्लभः कार्यकर्ता ॥ पञ्चतन्त्र. “ A well-doer of the ruler is hated by the subjects, a well-doer of the subjects is quitted by the ruler; existing similarity in such a great opposition, is hard to obtain in the service of duty both to the ruler and the ruled. (Translation).

103 King's duty:—सन्तः सन्तु निरन्तरं सुकृतिनो विध्वस्तपापोदया।

राजानः परिपालयन्तु वसुधां धर्मे स्थिताः सर्वदा ।

काले संततवर्षिणो जलमुचः सन्तु स्थिराः पुण्यतो

मोदन्तां घनवद्धवान्धवसुहृद्दोष्टीप्रमोदाः प्रजाः

॥ मालतीमाधव ॥

१०४ तस्मिन्सत्यं धृतिज्ञानं तपः शौचं दमः शमः । ध्रुवाणि
पुरुषव्याघ्रे लोकपालसमे नृपे ॥ महाभारत ॥ “ Truth ”

courage, knowledge, religious austerities, purity, self-control and tranquillity are firm in that king, pre-eminent among men and resembling the guardians of the worlds (Translation).

Such was the impartial justice equally imparted to all, the rich and the poor, powerful and powerless, officers and subjects, and friends and foes in Janaka's kingdom, and the king himself was just as described before in a king's qualitative duties. His minister was always pointing justice to his subordinates and directing the king to interfere on occasion of any injustice in the state. The fruit of both meritorious and sinful deeds, is always at hand and the gracious God wished him profoundly absorbed in the Self and thus enjoy the final beatitude in recompense of his justice and

XVIII 13 Ancient India-Janaka's story.

mercy done to the sufferers. But the way selected by the Almighty was strange for the ignorant.

Once it so happened that while scriptural ordinances were being read by a Brahmana, the latter uttered these words from the said ordinances “ *A leg in the horse-block and the Sérmon of the Eternal.* ” It is known to all that a king, is a king after all, full of suspicion although well served, being obstinate by nature and having a difference in friend and foe and so quite inferior to an ascetic (105) क्षमा शत्रौ च मित्रे च यतीनामेव भूषणम् । अपराधिषु सत्त्वेषु नृपाणां सैव दूषणम् ॥ हितोपदेश-“An ascetic is with embellishment of forgiveness to friend and foe whereas a king is, certainly, with a blame (for different treatment) to the harmonised persons and the criminals ” (**Translation**). Bound by nature, Janaka told the Brahmana to make these words true while he would put his leg into the block of his horse or strike them off from the said ordinances. The poor Brahmana admitted his own inability to prove them but solicited earnestly the reality of the Truth openly

denying to strike off the words at the sacrifice of his life. The king confined him into the jail and began to oppress every Brahmana he saw and heard to do one of the two but none did either, selecting a dark cell (of the jail) for himself. The king was highly enraged at this disobedience to his foolish order and got his jail overcrowded with innocent Brahmanas. Uncontent with this, he ordered his Police servants to catch hold of any Brahmana that might be seen passing by his territory and the order was speedily executed. The walls have ears and the wind gets the story. Accordingly the rumour was flashed from door to door and no Brahmana passed by his territory. Now the sin was at end and the learned sage, Ashtavakra by name, who had taken a repose under the tree while passing by the way, enquired about the city from the two Brahmans there, who made him aware of the past. The learned sage asked for a palanquin as he was unable to walk, being bodily deformed in eight places by birth and those two helped a common cause of the innocent Brahmanas' release and he was taken

XX 13 Ancient India-Janaka's story.

before the king, at the very sight of whose spirituality of eternal knowledge, Janaka grew greatly terrified and prostrated himself before the worshipful feet of the learned sage (Short biography of Ashtavakra and the king Janaka will be found on pages 85-86.) The learned sage asked him the cause of Brahmanas' confinement and learning it from him, he made fool of him, arguing that the inability to prove the scriptural fact, did not make the unable to be locked up nor would the scriptural ordinances become untrue thereby. Janaka then most humbly and respectfully prayed to the learned sage to remove his doubts and duality and convince him of the reality of the Truth, in answer of which he was told to vacate the jail filled with Brahmanas, prior to the sermon if he had faith in him. Janaka's minister who was highly sorry at his king's injustice to innocent Brahmans, took the time by the forelock and requested the king on behalf of the sufferers for their release, which was at once ordered by the king. The Brahmanas were released and recompensed well and some Brahmanas of

exceptional intelligence were appointed in the service of the king. The sage then told the king to follow him in the forest with his horse, which was done with a great procession, where all were ordered by the king to return to the city which was at once executed. When the king remained all alone with the sage, he began to put his leg in his horse-block which was prevented by the sage by a sign, asking him whether there was anything else written in the said ordinances which was answered in affirmative by the king.

Ashtavakra—Is it written in the ordinance that one should have a spiritual preceptor for eternal knowledge and is there any statement about the fees to be paid to the preceptor?

Jānaka—Yes, my Lord, and I affirm the vow to give my life, kingdom, wealth and all to Your Lordship.

The learned sage then went away into a penance grove and the king remained a statue on the horse-block. Finding that the king did not return to the city although the sun set, the minister and the concerned went for enquiry

XXII 13 Ancient India—Janaka's story.

and the statuesque king was removed to the city where he did not answer although innumerable requestive questions were put to him. Even in the palace, attempt was made for answer and food but neither was done by the king as his whole body with its parts then belonged to the sage. The learned sage was searched for high and low and brought to the palace after a high search, where the minister begged of him to know what he had done to the king, in reply of which the king was referred to by the sage, who convinced all with the sage's order that nothing was done to him. The minister then prayed to the sage to make the king as he was before, in answer of which the sage told them all to go away but the king. The sage then gave him food & asked him why he was not making use of his senses and he said in reply that they were then owned by the sage by a vow and were no more his belongings. The sage was highly pleased at this and convinced him that knowledge of the Eternal was not to be given to the undeserving without examination. The learned sage

then added "O, disciple, be convinced that thou art the Eternal thyself, thou art liberated at all times; thou hast finished thy duty in all the obtains and the unobtainable, and thou art the whole and blissful". The king on hearing began to make resolves and alternatives: "I am enveloped, changeable, ignorant, how am I possibly be Eternal" ? The king, so thinking, presented the following submissions and the answer is the burden of our Ashtavakra-Gita, English Translation of which, forms part of our Supreme Philosophy as a summation; "कथं ज्ञानमवाप्नोति कथं मुक्तिर्भविष्यति" etc., etc.,

Ambalal's Tutorial English & Sanskrit Classes

for scholars and collegians, situated on the Rajamahel Road, Baroda, from 1910-14, will be recontinued and the tuition shall be freely imparted in the jail to all provided the public is permitted by my learned I. G. P. or Jail Superintendent. Sanskrit tuition shall be imparted just as it is imparted in Kashi to Brahmanas on altogether different method, taught to me by my learned father—a scholar of Kashi. Officers are requested to get me permission for this 'common cause' and send their sons for a study.

Ambalal Motiram Thakar, Central Jail, Baroda.

ERRATA शुद्धिपत्र.

धाराशास्त्रि अंबालालस्य आंग्ल at the end of each discourse is right; their समास is धाराशास्त्रिअंबालालस्यआंग्ल. For the inconvenience of the types into the press, the proper word रूप is printed as रुप which may be read as रूप on page 68, 81, 82, 88, 93, 120, 121, 132, 156, 163, 164, 165, 186, 188, 197, 202, 216 and 220. The Sanskrit अन्वय XVIII, 61, page 215 are unprinted; they are मूढस्य निवृत्तिः अपि प्रवृत्तिः उपजायते । धीरस्य प्रवृत्तिः अपि निवृत्ति-फलभाविनी. Gujarati verse IV, 1, page 112 is printed on 129, whereas English Translation, IV, 4, page 114 is printed on 134 as they remained unprinted at their proper places. Numerical figures of some additional shlokas are misprinted; they are: 14 unfigured on page 75, 14 for 15 on 77, 15 for 16 on 84, 19 for 20 on 94, 24 unfigured on 111, 24 for 25 on 115, 30 unfigured on 129, 39 for 40 on 206. अबधूत's Sanskrit definition promised on page 254 to be printed on the last title page, is printed here. 53 अक्षरत्वाद्द्वरेण्यत्वाद्भूतसंसारबंधनात् । तत्त्वमस्यर्थसिद्धत्वाद्बधूतोऽभिधीयते ॥

Some Sanskrit words in shlokas found unjoined and some unseparated, are not included in this *Errata* as they are grammatically correct. Negligence of the press in their joining and separation in this edition, will be specially attended to in the second edition. Sanskrit word 'विकल्प' means 'alternative' but it is misprinted as 'alteration' etc., on page 149, 159, 190, 191; in like manner 'निर्विकल्प' means 'not admitting an alternative or freed from an alternative' which is misprinted as 'alterationless' etc., on page 143, 218, 222. The matter of 38 pages after page 64 is paged in Roman figures (characters) 1 to XXXVIII because it was first thought to be put at the end of the book regularly paging it 255 to 292 as it is, but it is placed in continuance of the present matter thinking its perusal more suitable for a reader along with the continued matter. The minor misprints and minor omissions are now given in order in a broad gaze and in a different manner. These + + + signs show that 'the matter is unneedful' and should be struck off but if these x x x are in the beginning, they show that the matter printed on the other side, remained unprinted.

Page	Line	Incorrect	Correct
६	२१	अरण्यक	अरण्यक
13	18	Peace If.	Peace. If
17	11	a the	the
२२	१२	विद्यामविद्या	विद्यामविद्यां
२३	१८	जीवीतापहननं	जीवीतापहरणं
२३	१९	कुंतीसुता	कुंतीसुतं
These two words were tried to be corrected on page ३३ but again misprinted there			
25	9	atheismon	atheism on
27	18	identily	identity
२८	८	जीवाः	जीवस्
३३	१६	जीवास्	जीवस्
३6	17	ornations	or nations
42	22	unintelligible	unintelligible
			gible
46	5	Nature of Life	xxx
46	6	Origin of Life, Origin and Nature of Life	
48	7	Naught; eles, naught else;	
४८	९	ब्रह्मैव	ब्रह्मैव
59	& 63	in the battle field, on the battle field	
61	6	rigilious	religious
63	8	allye	allies
I	9	S lf.	Self
II	44	arise	arises
XV	9	takea	take a
XVI	13	Brahmana'	Brahmana's
67	2	benvolent	benevolent
68	17	rectitude, rectitude, contentment, compassion, contentment	
68	18	netcor	nectar

Page	Line	Incorrect	Correct	Page	Line	Incorrect	Correct
68	89&94	definition, definition		७९	२२	बाह्यमथांतरम्	बाह्यमथांतरम्
70	16	cometary commentary		80	5	abodoned	abandoned
71	9	yais as Vaisyas		80	&72	characterastics	characteristics
७२	१	स्वाध्याय	स्वाध्याय				
७२	९	अध्यवसायश्च	अध्यवसायश्च	80	19	enderment	endearment
७२	१३	इमस्ततिक्षेज्या, इमस्ततिक्षेज्या		८१	४	बंध	बंधः
७३	५	विद्याहेता	विद्याहेता	82	3	pursuits	pursuits
७३	८	धृति क्षमा दमोस्तेयं धृतिः-		82	14	changeless	unmovable
		क्षमादमोऽस्तेयं		83	18	Enternal	Eternal
७३	९	सत्यम् क्रोधो सत्यमक्रोधो		८३	२१	प्रत्येगात्मा	प्रत्यगात्मा
७३	१४	अभिधीयते अभिधीयते		८४	१२	जीवन्मुक्त	जीवन्मुक्त
७३	२०	रजुक्तायो ऋजुक्तायो		86	22	genetive	genitive
७५	१९	प्रकाशेष्य प्रकाशेष्य		८८&१०४		जनकाष्टावक	जनकाष्टावक
७६	३	वनिहना वह्निना (वह्निना)		८८&१०४		विरचिताष्टा-विरचिताष्टा-	
७७	२०	त्यजति त्यजति		89	3	गात्मानुभव	आत्मानुभव
78	13	principal	principle	91	1	desicle	decide
79	6	unnumbered,unnumbered		92	1	primray	primary

Page	Line.	Incorrect	Correct	Page	Line	Incorrect	Correct
८२	१८	सर्प	सर्प	१०८	१८	गंलिर्	गंलिर्
९३	६	भास	भासः	११०	१५	indifferent, whose mind	is indifferent
१०३	१९	oster	oyster	१११	५	अतस्त्यक्त अंतस्त्यक्त	
८४	१३	नभस्कारे	नभस्कार	१११	१७	ब्रूह्य	ब्रूह्य
९५	४	विश्वं	विश्वं	११२	१४	आत्म ज्ञानस्य	आत्मज्ञस्य
१०७	२१	thts	this	११३	६	प्रेप्स्यः	प्रेप्सवः
९९	२०	पथ्यं	पथ्यं	११३	१८	तत्पक्ष	तत्पक्ष
१०१	६	will	therefore will	११४	७-९	वर्तमानं वर्त्तमानं	
१०३	५	मय्यनंत	मय्यनंत	११४	२२	and the like	xxx
१०५	६	तवात्मक्षस्य	तवात्मज्ञस्य	११५	२	कस्ते कुरुते	
१०५	१२	undestructible	indestructible	११५	१२	योवने योवने	
१०६	१४	wrethced	wretched	११८	२	yet, and specified, yet	
१०६	२०	भेलाते	भेलाते	११९	१२	elled	called
१०७	१५	beings,	beings, and	१२१	१५	all beings, also all beings,	
१०९	९	firm-minded	the firm-minded	१२२	१७	अभिल	अभिल
				१२३	१८	rise	may rise

Page	Line	Incorrect	Correct	Page	Line	Incorrect	Correct
124	8	bamed in the preceeding,		१३५	१	दिनानी दिनानि	
		blamed in the preceding		१३५	११	भवेनृष्णा भवेत्तृष्णा	
124	21	by appeased, by		१३५	२१	भवासंसिक्त भवासंसक्ति	
126	14	desireth delighteth		136	16	the same, and the same	
१२६	७	किंचिद्दृश्यति किंचिद्दृश्यति		137	3	wife, sons, wife	
128	2	having, when there is		१३७	११	विश्रांत विश्राम	
		individuality, there is,		137	14	refuge repose	
		in that case, a bondage,		१३९	१८	स्वभावादित स्वभावादिति	
		having		१४०	१	भाव भाव-भावभाव-	
129	17	this thus		१४०	११	सज्जति सज्जते	
१३०	१५-१७	निश्चय निश्चित्य		१४१	१	स्वादेविक सो देविक	
१३१	मथणे आहमे	नवमे		१४२	७	३२ ३२	
131	2	three three		142	12	actions nor inactions,	
132	11	equilibrium equilibrium				the done nor the undone	
134	21	abandoning abandon		१४२	१४	अहमेति अहमेवेति	
134	21	interest, and interest		१४२	१५&१७	विनिवृत्तः विनिवृत्तः	
134	22	leave off x x		142	22	and etc., etc., x x x	

Page	Line	Incorrect	Correct	Page	Line	Incorrect	Correct
१४३	६	शाम्यतिः	शाम्यति	१५७	३	अयुक्तस्य, च अयुक्तस्य	
१४४	२	रचस्	रजस्	१५७	४	अभावयतः, च अभावयतः	
144	12	flesh	blood	१५७	१५	सुखं	सुखं
144	21	two	five	158	12	alike	like one
145	11	moans	means	159	4	Where	And where
145	20	engoyments	enjoyments	159	13	with	and with
१४७	१२	हृदय	हृदय	159	20	distraction	alternative
१४९	९	सम्यगिदं	सम्यगिदं	161	13	is	is exactly
150	13	his	this	162	13	intelligence	intelligence
१५३	१	अकिञ्चन	अकिञ्चन	162	22	vitaliyt	vitality
१५४	९	खिदते	खिद्यते	165	10	'rise'	may rise
154	13	tounge	tongue	१६६	१५	जुहः	जुहः
153	should be	155 at the top.	155 at the top.	169	8	reflection, only reflection	
155	1 to do	to be done	to be done	१६८	६	धन	ध्यान
155	11	I am (disjunction of conjunction), I am	junction), I am	172	12	never	but never
155	20&21	sitting stopping	sitting stopping	172	22	as well	xxx
156	21	settled, therefore settled	settled	173	9	he	but he
				174	3	(born)	only (born)

Page	Line	Incorrect	Correct	Page	Line	Incorrect	Correct
174	18	be	being	185	6	ligh	light
174	20	grieveth, certainly	grieveth	185	10	unconsciousness, uncon-	sciousness
175	8	agony	that agony	187	2	one, certainly	one
176	4	sermone	sermon	187	3	wrthout	without
178	9	world	worldly	189	2	સૂયે સૂયે	સૂયે
180	13	વિરલઃ	વિરલઃ	189	4	પરંજન, વરણુને	પરંજન કહે છે,
180	21	સ્પર્શ અશ્વ સ્પર્શન્ અશ્વન્				વરસાદને પરાશ્રુત કહે છે.	
181	2	subsit	subsist	189	13	તે	બૂને
181	11	he	that liberated	189	1	its	all his
182	2	નીંદતી	નિંદતિ	189	21	and	and what
182	8	unaffectionate, and un-		192	14	wealth	meditation
		affectionate		192	21	સતાસત	સદસત્
183	13	ashtonishment, astonish-	ment	193	21	may practise, practises	
183	14	અવનમુકત	અવનમુકત	195	5	neither	nowhere
183	16	જાનાતિ, ન જાનાતિ		196	20	Self- refuged, finding	
184	9	empty	empty			pleasuro in the Self	
184	22	is	he is	196	10	હુરામ્નહ	હુરામ્નઃ

Page	Line	Incorrect	Correct	Page	Line	Incorrect	Correct
198	4	do”	do this”	२०५	१	चित्तिनिरोधे	चित्तिनिरोधे
198	14	Self-refuge	Self-repose	205	3	how	where
198	15	heareth, hearth	nor seeth	205	4	restraint	restraint from
199	4	as	exactly as	205	5	is	is always
१९९	१६	अकृतं	अकृतं	205	21	existence	existence
200	9	in	even in	207	3	of	of determining
200	10	even	xxx	208	3	intellegence	intelligence
201&204	a	firm-	the firm-	209	2	elephant	elephants
201	10	doth	do	२०९	६	शृण्वन्	शृण्वन्
202	6	pleasing	self-shining, pleasing	210	2	and	unattachment, or unattachment
२०२	२०	स्वपरस्व	स्वरूप	210	8	foul	even foul
204	4	is	is always	210	9	his	surely his
२०३	१०	पश्यति	पश्यन्ति	२१०	२२	भोक्तृत्वं	भोक्तृत्वं
२०४	१३	द्विपदि	द्विपदि	211	7	is,	is the very moment
204	16	doth	do	212	15	the	even the
204	17	he casteth	his, they	213	9	daughter's,	and daughter's
		caste	their				

Page	Line	Incorrect	Correct	Page	Line	Incorrect	Correct
213	9	sons	even sons	218	4	where	And where
213	17	with	even with	218	14	subsisteth	subsisteth upon
213	17	not	and not	२१९	७	सत्यं	कृत्यं
213	19	by	only by	२२०	४	क्व	क्व
214	15	alterations, resolves (be- wildered in agitation)		220	10	is	is even
214	16	hath	hath certainly	२२०	१३	विस्मयता	विस्मयता
२१५	१८	वृत्ति	निवृत्ति	२२१	२२	वीरोध	निरोध
216	19	that (notion) of a one absorbed into the Self, that futurity and fancy of the contented		२२३	७-८	निरातंक	निरातंक
				२२४	१९	चीत्तं	चित्तं
				226	9	undesirous, and undesi- rous	
216	20	regard of vision=egoism		२२७	१	चिन्ता	चिन्ता न
217	7	64, even in execution of an action 64		२२७	२	निद्रं	निद्रं
२१८	७	अनवच्छिन्नं अनवच्छिन्नं = unbounded		२२७	१३	सु	सर्व
217	14	blessed, exactly blessed		२२८	७	वांसना	वासना
				228	13	inadvertance, inadvertence	
				२२८	१८	निर्वासनाइते	निर्वासनाइते

Page	Line	Incorrect	Correct	Page	Line	Incorrect	Correct
२२८	१७	निःप्रकृत	निःप्रकृत	२३७	११	सूक्ष्मं	वा सूक्ष्मं
२२८	८	श्रेष्ठश्रेष्ठे	श्रेष्ठश्रेष्ठ	२३७	२०	Where	Or where
२२९	१२	or a	or even a	२३८	५	समाधि	समाधि
२३०	३	mantal	mental	२३८	१७	descending	descending
२३०	१३	तुप्तः	तुप्तः पदे पदे	२३९	२१	नाम सप्तदशकं	+++
२३०	१७	doth	and doth	२४०	३	the the	the
२३०	१८	is	and is	२४१	२	Where	Or where
२३०	२१	साहंकारोऽपि	साहंकारोऽपि	२४१	१९	xxx स्वरूपस्य रूपिता क	
२३२	१२	contended	contented	२४१	२२	What is	Where is
२३२	१३	acomplished,accomplished		२४१	२२	And what, And	And Where
२३६	१४	he, freed from ambition,	he	२४२	२	that? that) or where is	self-interest ?
२३३	१२	remainth	remaineth	२४२	१५	निर्विशेषस्य निर्विशेषस्य	
२३५	४-६	विवेकता	विवेकता	२४३	१०	तिष्ठति	तिष्ठति
२३६	१९	unuspiciousness, inau-	spiciousness	२४३	२०	-अवशिष्ट	
२३७	३	Where	And where	२४३	२२	Where	Or where
				२४४	२१	or	and

Page	Line	Incorrect	Correct
237	3	प्रमाणं	प्रमाणं वा
237	6	क्व वा	क्व प्रमाणं क्व वा
245	10	Where is not, Or	Where is not
245	11	Where is an, Or	Where is an
246	5	translation	translation
246	23	unaffected	unaffected
247	23	reality ?	that reality ?
248	9	Or, Where is the world?	Or?
248	18	विभागास्य विभागस्य	
248	19	सुक्तिः वा निवृत्तिः क मुक्तिः	
249	6	always	xxx
249	7	Where is (and) auspicious ?	Or where is
249	8	precept	preceptor
249	18	किञ्चिनो-किञ्चिन्नो-	
250-252		धाराशास्त्रग्रंथालस्य धाराशास्त्रग्रंथालस्य	

Page	Line	Incorrect	Correct
250	18	श्लोकाश्च	श्लोकाश्च
251	9	पक्षकं	पक्षकं
251	14	absolution	absorption
254	15	57 etc.,	53 xxx
254	8	object-objects-	
258	19	नसिकं-नसिक-	
258	18	योऽसंप्रज्ञा-	योऽसंप्रज्ञा-
258	34	= 34 ने ते व्याथो वायु.	
XXIII	18	ail to jail, jail to all	
XXV	24	sow	show
XXV	19	omissions, omissions	

Note:—These corrections are made from the first clean sheet supplied by the press; there may be more or less of the signs [1 3 9 ~ 2 2 , etc., cut off or condemned or misplaced while printing in the machine.

XXXVI Fabulous story—murders law & lawyer.

Note:—I am sentenced for life said to be of 25 years with Rs. 500 fine recovered, for suspecting me in my maternal uncle Ravishankar's murder chained on 24-5-18. His corpse was found on 16-8-18 after 53 days in an unidentifiable condition according to the post-mortem in Maratha Anandarao's house—a jail bird of 7 convictions and the victim's nephew Natavarlal's servant and an approver against me. I was a 'trustee' of my said uncle in his 'will' for his would-be wife and children, executed by him on 25-5-18 & attested by 7 who admitted their attestation. I was also his legal '*attorney*' appointed by him in the Baroda Residency on 31-5-18. His marriage was settled with my sister-in-law for whom Natavarlal was a match. Witnesses stated in the court that the approver murdered him on 15-6-18 in conspiracy with Natavarlal which proof of witnesses was disbelieved along with my first complaints exhibits 263-64 against them. I was again sentenced for 10 years for his '*will*'. The Residency took up the case of the '*power of attorney*' and decided in my favour purporting that '*the approver was a damn liar and that the power of attorney was not forged*'. But belief in the dead drunkard disconsiders British Judgment & imprisons me for 35 years.

Ambalal M. Thakar.

INDEX OF GITA ગીતાની અનુક્રમણિકા

	Page
1 The Description of the Sermon of the Apperception.	65
આત્માના અનુભવના ઉપદેશનું વર્ણન પ્રકરણપહેલું.	૬૫
2 Now the Light of the Diciple's Apperception	89
આત્માના અનુભવની સ્થિતિનું વર્ણન પ્રકરણ બીજું.	૮૯
3 The Sermon towards the disciple by blame	105
શિષ્ય પ્રત્યે આક્ષેપદ્વારા ઉપદેશ પ્રકરણ ત્રીજું.	૧૦૫
4 Now the Light of Experience spoken by the disciple	112
હવે શિષ્ય કહેલો અનુભવનો આનંદ પ્રકરણ ૪ થુ	૧૨
5 Now the Absorption spoken by the spiritual preceptor	116
હવે આચાર્યે કહેલો લય-યોગ પ્રકરણ ૫ મું	૧૧૬
6 Now the defence presented by the disciple	119
હવે શિષ્યે આપેલો જવાબ પ્રકરણ ૬ ઠું	૧૧૯
7 Now the Experience હવે અનુભવ પ્ર. ૭ મું	122
8 Now the Decision of Bondage and Liberation spoken by the spiritual preceptor	126
હવે ગુરૂએ કહેલી બંધ મોક્ષની વ્યવસ્થા પ્ર. ૮ મું	૧૨૬
9 The Self-humiliation વૈરાગ્ય પ્રકરણ ૯ મું	129
10 Now the Quietude spoken by the spiri-	134

XXXVIII Index of Gita ગીતાની અનુક્રમણિકા

<i>tual preceptor</i> હવે ગુરુએ કહેલો ઇન્દ્રિયનિગ્રહયોગ	૧૩૪
પ્ર. ૧૦ મું	
11 <i>Now the Wisdom</i> હવે જ્ઞાન પ્રકરણ ૧૧ મું	139 ૧૩૯
12 <i>Now “ Exactly so ”</i> હવે “ એમજ એમ ”	146 ૧૪૬
પ્રકરણ ૧૨ મું	
13 <i>Now “according to Delight”</i> હવે સુખ થાય તેમ	152
પ્ર. ૧૩ મું	૧૫૨
14 <i>Now Tranquillity</i> હવે શાંતિ પ્રકરણ ૧૪ મું	158 ૧૫૮
15 <i>Now the Essential Nature</i> હવે તત્ત્વ ઉપદેશ	160 ૧૬૦
પ્રકરણ ૧૫ મું	
16 <i>Now the Additional Sermon</i> હવે વિશેષ	170 ૧૭૦
ઉપદેશ પ્રકરણ ૧૬ મું	
17 <i>Now the Natural Character of a Sage</i>	176
હવે જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ પ્રકરણ ૧૭ મું	૧૭૬
18 <i>Now the Peace</i> હવે શાંતિ પ્રકરણ ૧૮ મું	185 ૧૮૬
19 <i>Now the Self-Repouse</i> હવે આત્મશાંતિ	234 ૨૩૪
પ્રકરણ ૧૯ મું	
20 <i>Now the Emancipation while still in the</i>	240
<i>body spoken by the Disciple</i> હવે શિષ્યે કહેલી	૨૪૦
જીવન-મુક્તિ પ્રકરણ ૨૦ મું	
21 <i>Now the Numeral order's oration</i>	250
હવે સંખ્યાના અનુક્રમનું વ્યાખ્યાન પ્રકરણ ૨૧ મું.	૨૫૦

Ambalal's Commentary and English Translation with
Grammatical Connection of

ASHTAVAKRA'S GITA
FIRST DISCOURSE
CALLED
THE DESCRIPTION OF THE SERMON
OF THE
APPERCEPTION.

आत्मानुभवोपदेश वर्णनं नाम प्रथमं प्रकरणम् ॥ १ ॥

આત્માના અનુભવના ઉપદેશનું વર્ણન પ્રકરણ ૧મું.

॥ जनक उवाच ॥

कथं ज्ञानमवाप्नोति कथं मुक्तिर्भविष्यति ।

वैराग्यं च कथं प्राप्तमेतद्ब्रूहि मम प्रभो ॥ १ ॥

અન્વય:—પ્રભો જ્ઞાનં કથં અવાપ્નોતિ । મુક્તિઃ કથં
ભવિષ્યતિ ચ વૈરાગ્યં કથં પ્રાપ્તં એતત્ મમ બ્રૂહિ ॥

નોટ:—આ પહેલા અધ્યાયમાં ૨૦ શ્લોક છે. જનકના
પહેલા શ્લોકના જવાબમાં ૧૯ ઋષિ કહે છે.

દોહરે।

જનક—અણવકને જનક કહે, કૃપા કરે ઋષિરાજ

કેમ જ્ઞાન વિરાગ મુક્તિ, મળે કહે. મમકાજ ૧

Janaka said :

How is wisdom obtained ? How will emancipation be secured ? And how is dispassion attained to ! O, lord, you may tell me this. 1

Commentary : The real meaning of the word वैराग्य *dispassion, dislike, displeasure, asceticism or absence of wordly desires and appetites, meseems, requires commentation succinctly in addition to its meanings in English.*

वैराग्य is a passionate revolt from all limitation of the Self, from all selfishness, all selfish and personal attachments in himself as well as others which constitutes the indispensable prerequisite to a true, earnest and fruitful enquiry into the origin and end of things and is the counterpart of the yearning for liberation from pain, the essential pain of bonds, limitations', doubts and fears and lack of the supreme and final Self-dependence. The mystics', " Dark Night of the Soul " before it attains final certainty, the " Slough of Despond, " are alied to, though they may not be quite the same as, वैराग्य. In

order to lead successfully to the great realisation, the वैराग्य must be सात्विक, benvolent, philanthropic, not mere cynicism राजस, or mere indifference तामस; to see others in pain should be the greatest pain. In order to enter on this realisation of the Infinite, the 'individual' must have begun to turn from 'individualism' in its triplet form of अविद्या, काम, कर्म, clinging to the finite, intellectually, emotionally and practically, i.e., in thought, feeling and action, towards 'universalism' in its corresponding threefold form of ज्ञान, भक्ति, विरक्ति, i.e., monism, philanthropic, altruism, and asceticism. Passionate rejection of the selfishness of the personal or individual self is quite essential for वैराग्य otherwise the Universal Self will remain hidden—for the plain reason that the eye which is turned to the finite by selfish desire, cannot see what is in opposite direction, the Infinite, to which the eye can be turned only by unselfish desire; but when it is so turned, it simply can not help seeing it. The King-sage Bhartrihari's Vairagys'atak shows that fear enslaves every being—a beggar and a great emperor alike, except an ascetic who has

subdued his passions.

शार्दूल विक्रीडित ।

१ भोगे रोगभयं कुलेच्युतिभयं वित्ते नृपालाद्भयं
मौने दैन्यभयं बले रिपुभयं रूपे जरायाभयं ।
शास्त्रे वादभयं गुणे खलभयं काये कृतान्ताद्भयं
सर्वं वस्तु भयान्वितं भुवि नृणां वैराग्यमेवाभयम्॥भर्तृहरि

॥ अष्टावक्र उवाच ॥

मुक्तिमिच्छसि चेत्तात विषयान्विषवत्त्यज ।

क्षमार्जवदयातोषसत्यं पीयूषवद्भज ॥ २ ॥

अन्वयः—तात चेत् मुक्तिं इच्छसि । विषयान् विषवत् त्यज
क्षमार्जवदयातोषसत्यं पीयूषवत् भज ॥

अष्टावक्र—विषय त्यज तुं विष सभ, धृष्टे मुक्तिनी. भाषु
सत्य दया तोष सरणता, क्षमा अभृत सभ नाशु २

Ashtavakra said :

My dear, if thou wishest absolution, abandon sensual enjoyments like venom; resort to forbearance rectitude, contenment and reality like netcor. 2

Note- Definition of आचार्य—spiritual preceptor

२ उपनीय तु यः शिष्यं वेदमध्यापये द्विजः ।

सकलं सरहस्यं च तमाचार्यं प्रचक्षते ॥ मनुस्मृति

Grammatical Note:—तात is a term of endearment and भवान् of respectibility in Sanskrit. See Panini for further particulars.

न पृથ્વી ન જલં નાગ્નિર્ન વાયુર્ચૈર્ન વા ભવાન્ ।

एषां साक्षिणमात्मानं चिद्रूपं विद्धि मुक्तये ॥ ३ ॥

અન્વય:—ભવાન્ પૃથ્વી ન । વા જલં ન । અગ્નિ: ન । વાયુ: ન । યૌ: ન । ઇષાં સાક્ષિણં આત્માનં । મુક્તયે । ચિદ્રૂપ વિદ્ધિ ॥

અગ્નિ વાયુ જળ કે પૃથ્વી, કે તું નહિ આકાશ

સાક્ષી તેનો આત્મા માની, મુક્તિમાં ચિત્ત પ્રકાશ ૩

Thou art neither the earth, nor water, nor fire nor wind, nor ether; consider the Self—their witness, pure intelligence for liberation. 3

यदि देहं पृथक्कृत्य चित्ति विश्राम्य तिष्ठसि ।

अधुनैव सुखी शान्तो बंधमुक्तो भविष्यसि ॥ ४ ॥

અન્વય:—યદિ દેહં પૃથક્કૃત્ય ચિત્ત વિશ્રામ્ય તિષ્ઠસિ અધુના એવ સુખી શાંત: બંધમુક્ત: ભવિષ્યસિ ॥

શરીરને જૂદું ગણી, આત્મામાં કર વિશ્રામ

બંધ મુક્ત તું તરત થઈશ, સુખ શાંતિ લે આરામ ૪

If thou abidest by a repose in the understanding separated from the combination (body), happy and appeased just at present, thou wilt secure liberation from bondage. 4

ન ત્વં વિપ્રાદિકો વર્ણો નાશ્રમી નાક્ષગોચરઃ ।
અસંગોઽસિ નિરાકારો વિશ્વસાક્ષી સુખી ભવ ॥ ૫ ॥

અન્વયઃ—ત્વં વિપ્રાદિકઃ વર્ણઃ ન । આશ્રમી ન । અક્ષગોચરઃ
ન । અસંગઃનિરાકારઃ વિશ્વસાક્ષી અસિ સુખી ભવ ॥

અષ્ટાવક્ર—વિપ્ર આશ્રમી ઇદ્રિવિષય, કદી નહિ તું જાણ
વિશ્વ સાક્ષી નિરાકાર, સુખી રહે નિરવાણ ૫

Thou art not a brahmana and other castes, not belonging to any of the four stages of a human life, not an object of senses; freed from attachment, formless, world-witness thou art; be happy. 5

Comentary: —આશ્રમી and આશ્રમિક્. In the strictest sense, આશ્રમી does not mean here only owner of a hermitage or abode, but it means—belonging to any of the four stages in the religious life of a brahmana namely (1) **બ્રહ્મચર્ય** (2)

गार्हस्थ्य (3) वानप्रस्थ and (4) संन्यास.—their respective meanings in English are (1) religious studentship with celibacy (2) The state or order of a house-holder with domestic affairs (3) a hermit in general (4) and renunciation or abandonment, of all worldly affections and possessions fixing the mind on the supreme being. The first three stages are enjoyed to Kshatriyas and yais as also; according to some they can even enter the fourth. The learned sage wishes to show that the Self has very little to do with all these stages of a life but in order to situate oneself in the Self or rather in the profound absorption of the Self, the condition of वैराग्य dispassion as shown before, is quite essential requiring certain rules to be observed; namely—संयम्, नियम ब्रह्मचर्य, सात्त्विक श्रद्धा, भक्ति, पूजा, विद्या, धर्मलक्षण and समाधि etc; let us define them in Sanskrit.

There are *ten kinds of Restraint* संयम्

૩ અહિંસા સત્યમસ્તેયં બ્રહ્મચર્યં દયાર્જવમ્ ।

ક્ષમા ધૃતિર્મિતાહારઃ શૌચં ચ દશ સંયમાઃ ॥ ગાયત્રીભાષ્ય

There are *ten kinds of limitation* નિયમ

४ शौचं त्यागस्तपोदानं स्वाध्यायश्चाप्रतिग्रहः ।
व्रतोपवासमौनानि स्नानं च नियमा दश ॥

There are two kinds of purity inmost and
outmost शौच

५ शौचं तु द्विविधं प्रोक्तं बाह्यमाभ्यतरं तथा ।
मृज्जलाम्यां स्मृतं बाह्यं भावशुद्धिस्तथान्तरम् ॥

There are eight kinds of celibacy ह्यचर्य

६ दर्शनं स्पर्शनं केली रहस्यं गुह्यभाषणम् ।
संकल्पोऽध्यवसायश्च क्रियानिर्वृत्तिरेव च ॥
एतन्मैथुनमष्टांगं प्रवदन्ति मनीषिणः ॥

The following characteristics are born of the
harmonious faith सात्त्विक श्रद्धा

७ ह्यमोदमस्ततिक्षेज्या तपस्सत्यं दया स्मृतिः ।
तुष्टिस्त्यागोऽस्पृहाऽश्रद्धा हीर्द्यानिर्वतिर्धृतिः ॥
There are nine kinds of devotion भक्ति :

८ श्रवणं कीर्तनं विष्णोः स्मरणं पादसेवनम् ।
अर्चनं वन्दनं दास्यं सख्यमात्मनिवेदनम् ॥
There are fourteen kinds of worship पूजा

९ आसनं स्वागतं पाद्यमर्घ्यमाचमनीयकम् ।
मधुपर्कस्तथास्नानाणि वसनाभरणानि च ।
गन्धपुष्पे धूपदीपौ नैवेद्यं वन्दनं तथा ॥

There are *fourteen kinds of knowledge* विद्या

- १० ब्रह्मज्ञानं रसज्ञानं वेदाः स्वरधरं तथा ।
 व्याकृतिर्ज्योतिषं चैव धनुर्विद्या तथा मता ।
 जलोत्तारणकं न्यायः कोकाश्वारोहणे तथा ।
 नटविद्या कृषिर्वैद्यं विद्याहेताश्चतुर्दशः ॥

There are *ten kinds of religious characteristics*

धर्मलक्षण

- ११ धृति क्षमा दमोस्तेयं शौचमिन्द्रिय निग्रहः ।
 धीर्विद्या सत्यम् क्रोधो दशकं धर्मलक्षणम् ॥

The way of practice for the removal of mind's distraction for *meditation* the eighth and last stage of Yoga समाधि

- १२ मनसो वृत्तिशून्यस्य ब्रह्माकारतया स्थितिः ।
 योऽसंप्रज्ञातनामासौ समाधिरभिधीयते ॥ योगशास्त्र

The definition of a particular *posture of sitting practised by an ascetic while meditating* called वीरासन. This seat is also practised by brave persons while sitting with a king.

- १३ एक पाद मधः कृत्वा विन्यस्योरौतथेत्तरम् ।
 ह्युकायो विशेषयोगी वीरासनमुदाहृतम् ॥ योगशास्त्र

ધર્માધર્મૌ સુખં દુઃખં માનસાનિ ન તે વિમ્બો ।
ન કર્તાસિ ન ભોક્તાસિ મુક્ત એવાસિ સર્વદા ॥૬॥

અન્વય:—વિમ્બો ધર્માધર્મૌ સુખં દુઃખં માનસાનિ । તે ન ।
કર્તા ન અસિ । ભોક્તા અસિ ન । સર્વદા મુક્ત એવ અસિ ॥

ધર્મ અધર્મ તારે નહિ, સુખ દુઃખ મનનાં કારણ
તું નહિ કર્તા તું નહિ ભોક્તા, મુક્ત સદા બળવાન ૬

O Lord, righteousness and unrighteousness,
pleasure and pain are mental, they are not
thine; thou art neither a doer nor an enjoyer,
at all times liberated thou art. 6

एको द्रष्टासि सर्वस्य मुक्तप्रायोऽसि सर्वदा ।
अयमेव हि ते बंधो द्रष्टारं पश्यसीतरम् ॥ ७ ॥

અન્વય:—સર્વસ્ય દ્રષ્ટા અસિ । એકઃ સર્વદા મુક્તપ્રાયઃ
અસિઃ । અયં એવ હિ તે બંધઃ ઇતરં દ્રષ્ટારં પશ્યસિ ॥

સર્વ દ્રષ્ટા તું એક છે, અતિશય મુક્ત હોશ
દ્રષ્ટા થઈ અન્ય દેહ જીવે, તેથી તું બંધ નરેશ ૭

Thou art the only *one* observer of all,
always liberated as a rule; certainly, this is thy
bondage that thou seest the others (bodies etc;
separated;) as a seer. 7

अहं कर्त्तेत्यहंमानो महाकृष्णाहिदंशितः ।

नाहं कर्त्तेति विश्वासासृतं पीत्वा सुखी भव ॥ ८ ॥

अन्वयः—अहं कर्त्ता इति अहंमानः महाकृष्णाहिदंशित
अहं कर्त्ता न इति विश्वासासृतं पीत्वा सुखी भव ॥

‘हुं कर्त्ता’ अलिमान ३५, तने उस्थे। कृष्णनाग (डाणे।)

‘हुं नहि कर्त्ता’ विश्वासासृत, पीत्वा सुखमां भाग ८

Thou art bitten by a great black snake of such an egoism as ‘ *I am the doer* ’; *I am not a doer* ’ Having drunk, in this manner, the nectar of endowment of faith, be happy 8.

Grammatical Note: The opinion of prof. Bain, methinks, is quite true that the particles, belonging alike to all subjects and all styles, are the very hinges of composition, the most important of which इति, अपि, अथ, अहो, च etc., the commentator wishes to define here in Sanskrit.
Definition of the particle इति

इति स्वरूपे सान्निध्ये विवक्षानियमे मते ।

हेतौ प्रकारप्रत्यक्षप्रकाशेऽप्यवधारणे ।

एवमर्थे समाप्तौ स्यात् ॥

एको विशुद्धबोधोऽहमिति निश्चय वह्निना ।

प्रज्वालयाज्ञानगहनं वीतशोकः सुखी भव ॥ ९ ॥

અન્વય:—એક: વિશુદ્ધબોધ: અહં ઇતિ નિશ્ચય વહ્નિના પ્રજ્વાલયા અજ્ઞાનગહનં વીતશોક: સુખી ભવ

હું એક વિશુદ્ધ બોધ એ, નિશ્ચય રૂપ હો આગ
અશોક સુખી તું બાળી કર, અજ્ઞાન રૂપ વન બાળ્ય દ

I am the one purified wisdom, having consigned the forest of ignorance to the flames of fire with such a firm conviction, freed from grief, be happy. 9

यत्र विश्वमिदं भाति कल्पितं रज्जुसर्पवत् ।

आनन्दपरमानन्दः स बोधस्त्वं सुखं चर ॥ १० ॥

અન્વય:—યત્ર ઇદં વિશ્વં રજ્જુસર્પવત્ કલ્પિતં ભાતિ .
સ: બોધ: ત્વં સુખં ચર । આનંદપરમાનંદ: ॥

કલ્પિત આ જગ અંધારે જેમ, દોરી દેખાતિ સાપ
જ્ઞાનરૂપ તું સુખે રહે જે, મહાઆનંદ તું આપ ૧૦

Hither and thither, this world appeareth a dream-image like a snake for a rope; thou art

the supreme spirit of supreme joy; act happily with that wisdom. 10

मुक्ताभिमानी मुक्तो हि बद्धो बद्धाभिमान्यपि ।

किंवदंतीह सत्येयं या मतिः सा गतिर्भवेत् ॥ ११ ॥

अन्वयः--मुक्ताभिमानी मुक्तः । हि बद्धाभिमानी अपिबद्धः ।
या मतिः । सा गतिर्भवेत् सा इह सत्या इयं किंवदन्ती ॥

मुक्त मुक्ति-धृष्टवाणे, गद्धाभिमानी गंधीवान्

मति तेवी गति तारी, विद्वानेतुं प्रमाण ११

Desirous for salvation is liberated, moreover fixed arrogantly for a bondage is fettered indeed; as is the design, so is the acquisition; here is the definiteness of truth in the rumour (of the learned). 11.

Commentary : Certainly, a man consists of his faith. This truth has also a support from shree Krishna.

१४ यं यं वापि स्मरन्भावं त्यजत्यन्ते कलेवरम् ।

तं तमेवैति कौन्तेय सदा तद्भाव भावितः ॥ भ. अ. ८ ॥

अन्वयः--यं यं भावं वा स्मरन् सदा तद्भावभावितः ।
अपि अन्ते कलेवरं त्यजति (हे) कौन्तेय तं तम् एव एति.

Translation : Whoever, thinking upon any being at the end, leaveth off the body, he goeth only to that being, O Kaunteya, ever to that conformed in nature.

આત્મા સાક્ષી વિશુઃ પૂર્ણઃ એકો મુક્તશ્ચિદ્ક્રિયઃ ।

અસંગો નિઃસ્પૃહઃ શાંતો ભ્રમાત્સંસારવાનિવ ॥ ૧૨ ॥

અન્યથા:--આત્મા । ભ્રમાત્ સંસારવાન્ ઇવ સાક્ષી વિશુઃ
પૂર્ણઃ એકઃ મુક્તઃ ચિત્ અક્રિયઃ અસંગઃ નિઃસ્પૃહઃ શાંતઃ ॥

આત્મા એક પૂર્ણ વિશુ, અક્રિય મુક્ત ચેતન

અસંગ નિઃસ્પૃહઃ શાંત ભ્રમથી, ભાસે સંસારિન્ ૧૨

The Self. appeareth a world-object by delusion; witness, the Lord, the ever-complete, the one, liberated, the principal of vitality, non-doer, free from attachment and desire, pacified *he is*. 12

Literary Note : The word ચિત્ produces too much confusion to a common reader in its manyfold usages with compounds and so the commentator wishes to explain it with almost all compounds within his knowledge. In this book also, it is used many a time and oft with different compounds as will be noted later on.

चित् as a verb means to think, perceive etc. with prefixes अनुचित् to ponder over etc., परिचित् to remember etc., विचित् to consider etc., समचित् to discriminate, weigh etc., as an adjective it means reflected, meditated upon etc., and has got unnumbered compounds as चित्तनुवर्तिन, humouring चित्तापहारक-हारिन् attractive etc., now as a noun we want to see it with different meanings. चित् means perception, mind, life etc., with compounds चितात्मन् the thinking faculty, चित्तमास the soul not freed from impurities, चित्तान्दास (adjective) gladdening the mind or heart चित्तमय spiritual, चित्तरूप of expansive mind, चित्छक्ति intellectual capacity, चित्तम्बररूप (noun) the supreme soul. To make it indefinite in sense किम्, कद्, कथम्, कदा, कुतम्, क्व etc., are used with it as वेचित्, कस्यचित्, etc. When used as चेतना, it means life, consciousness etc., चेतन (adjective) animate etc., चिद्ब्रह्म the Supreme being, Eternal चेतस् The mind.

कुटस्थं बोधमद्वैतमात्मानं परिभावय ।

आभासोऽहं भ्रमं मुक्त्वा भावं बाह्यमथांतरम् ॥१३॥

અન્વય:—અહં આભાસઃ ભ્રમં વાહ્યમ્ અથ આંતરમ્ .
મુક્ત્વા કૂટસ્થં વોધં અદ્વૈતં આત્માનં પરિમાવય ॥

બાહ્ય અંતર ભાવ ભ્રાંતિ, છોડ “હું” અહંકાર
કૂટસ્થ જ્ઞાન અદ્વૈતાત્મા, ચિંતન ચોક્ષર ધાર ૧

Having abodoned *I-ness*, fallacious appearance from delusion and outermost and innermost characteristics, think over the rock-seated, apprehensive, and monistic Self. 13.

દેહાભિમાનપાશૈન ચિરં વદ્ધોઽસિ પુત્રક ।

વોધોઽહં જ્ઞાન સ્વર્ગેન તત્ત્વનિઃકૃત્ય સુખી ભવ ॥૧૪॥

અન્વય:—પુત્રક । દેહાભિમાન પાશૈન ચિરં વદ્ધઃ અસિ
અહં વોધઃ જ્ઞાન સ્વર્ગેન તત્ત્વ નિઃકૃત્ય સુખી ભવ ॥

દેહાભિમાનબંધે તું, બહુ કાળથી બંધન
‘હું બોધ’ એ જ્ઞાન બર્ગથી, લે સુખ કર માન છેદન ૧

O little boy, thou art bound with a bond of egoism for a combination by a great efflux time, cleaving it asunder with a sword of cognizance as “ *I am wisdom,* ” be happy. 14.

Note : પુત્રક is a sign of enderment in Sanskrit.

निःसंगो निष्क्रियोऽगमि त्वं स्वप्रकाशो निरञ्जनः ।

अयमेव हि ते वन्द्यः समाधिपनुनिष्ठमि ॥ १५ ॥

अन्वयः—-त्वं निःसंगः निष्क्रियः अगमि । स्वप्रकाशः निरञ्जनः समाधिं अनुनिष्ठमि अयं एव ते वन्द्यः हि । "

इयम् अक्षाक्ष नो निःसंगः, क्रियाशून्यः निःसंगः

समाधिं अनुष्ठानं करोति, तेनैव निरञ्जनं पश्यति ॥ १५ ॥

Thou art selfless, actionless, and self-luminous, spotless, certainly this is thy condition when thou performest meditation. 15.

न्यया व्याप्तमिदं विश्वं न्वयि प्रानं यथार्थतः ।

शुद्धबुद्धस्वरूपं मा गतः क्षुद्रचित्तनाम ॥ १६ ॥

अन्वयः—इदं विश्वं न्यया व्याप्तं न्वयि प्रानं त्वं यथार्थतः शुद्धबुद्धस्वरूपः । क्षुद्रचित्तनाम मा गतः ॥

विश्वं पश्यत्युं नृजं वीक्ष्य, व्याप्तं पश्यति तादृशी

विशुद्ध चित्तवृत्तिः करोति, शुद्धं चेतनं पश्यतादृशी ॥ १६ ॥

This world is manifest by thee, observed by thee, truly, elegance of purified wisdom thou art, do not be meanminded. 16.

निरपेक्षो निर्विकारो निर्भरः ज्ञातलाशयः ।

अगाधबुद्धिः क्षुब्धो भव चिन्मात्रवामनः ॥ १७ ॥

अन्वयः—-निरपेक्षः निर्विकारः । निर्भरः ज्ञातलाशयः अगाधबुद्धिः अक्षुब्धः चिन्मात्रवामनः भव ॥

નિરપેક્ષ નિર્વિકર નિર્ભર, શીતળ બુદ્ધિ અગાધ
ક્ષેપ રહિત ચેતન માત્રામાં, નિષ્કા ભઈ તું રાખ ૧૭

Indifferent to wordly pursuits, unchangeable, excess, the heart of coolness (શીતલ also means the moon), very deep wisdom, unagitated *thou art*; attain to the abode of pure consciousness. 17.

સાકારમનુતં વિદ્ધિ નિરાકારં તું નિશ્ચલમ્ ।

एतत्तत्त्वोपदेशेन न पुनर्भवसंभवः ॥ १८ ॥

અન્વય:--સાકારં અનુતંવિદ્ધિ । નિરાકારં તું નિશ્ચલં
एतत् तत्त्वोपदेशेन न पुनर्भवसंभवः ॥

શરીર મિથ્યા બાણ જે, આત્મા તારો અચળ

આ તત્ત્વ ઉપદેશે થાશે, તુજને એક્ષ સંભવ ૧૮

Consider the form (*body*) unreal, formless (*Self*) is changeless; there is no possibility of a rebirth by the knowledge of this essential nature's sermon. 18.

यथैवादर्शमध्यस्थे रूपेऽतः परितस्तु सः ।

तथैवास्मिन् शरीरेतः परितः परमेश्वरः ॥ १९ ॥

અન્વય:--યથા એવ આદર્શમધ્યસ્થે રૂપે અંતઃ પરિતઃ
સઃ તુ । તથા એવ અસ્મિન્ શરીરે અંતઃ પરિતઃ પરમેશ્વરઃ ॥

દર્પણ મધ્યે રૂપ વીશે જેમ, દર્પણ બહાર અંદર

બહાર તેમ અંદર આ દેહે, પરમેશ્વર નિરંતર ૧૯

As that *mirror* is inward and outward in the midst of the image in this body, on the other hand, the supreme Lord is in the heart, all around. 19.

एकं सर्वगतं व्योमं बहिरन्तर्यथा घटे ।

नित्यं निरंतरं ब्रह्म सर्वभूतगणे तथा ॥ २० ॥

અન્વય:—યથા સર્વગતં એકં વ્યોમ ઘટે વહિઃ અંતઃ તથા નિત્યં બ્રહ્મ સર્વભૂતગણે નિરંતરં ॥

જેમ સર્વગત આકાશ એક, ઘટમાં બહાર અંદર

સર્વભૂત સમુદે નિત્ય બ્રહ્મ, અંદર બહાર અચળ ૨૦

As the one omnipresent ether is innermost and outermost (*all around*) the pot. likewise the perpetual Eternal is continually in the multitude of all beings. 20.

Commentary:—The aspirant should understand that this *Gītā* is the principal of *નિર્ગુણબ્રહ્મ* attributeless Eternal distinguished from *સગુણબ્રહ્મ* Eternal with attributes—the incarnations of the Absolute as Shree Ram, Krishna etc.,

My definition for the Eternal with attributes would thus run *સગુણબ્રહ્મ પ્રત્યેગાત્મા* the inward or abstract Self or the Universal Self or Ego, possessed of the three attributes *સત્ ચિત્ આનંદ*

सच्चिदानंद the triad of the universal subjective principles of action, knowledge, desire or, rather omnipresence, omniscience, omnipotence in contrast with its opposite मूलप्रकृति Root Matter or Root-Nature सत्त्व रजस् तमस्, cognisability, mobility and desirability which are also substituted, in connection with the individualised subject, for चिद् सद् आनंद and then mean the subjective principles of cognition, intellection, motion, action desire, volition.

Unsufficient with this, the present Gitâ teaches a man to be जीवनमुक्त emancipated while still in the body from narrownesses, bigotries, superstitions, sectarianisms, illiberalities etc., with a liberation from doubt and fear in respect of the soul's imortality and infinity; it may also be from the bonds of the flesh in the mystic sense of ability to consciously separate and reunite the subtler body and the denser.

Let us, therefore, repose in the Self with all our being, with unflinching devotion, with undivided heart as directed in the Mahâ Bhârata.

१५ आत्मा नदी संयम पुण्यतीर्था

सत्य हृदा (सत्योदका) शील तदा द्योमिः ।

तत्रावगाहं (तत्राऽभिप्रेक्षं) कुरु पांडुपुत्र
 नृवारिणा बुद्धयति चान्तरात्मा ॥ महाभारत

Lastly, let us define and explain four names occurring in this book ever and anon.

(1) जनक as an adjective means 'generating' as a sown, a father, a progenitor with compounds जनकात्मजा, जनकतनया, जनकनंदिनी, जनकसुता etc., for Sitâ. जनक was a foster father of Sitâ. He is known as a great philosopher and Janaka Videhi or Videhmukta—bodiless emancipation, derived by him after the present Sermon of our Gītâ. To him were the extremities of pain and pleasure equally agreeable.

He was a father in law of Rama, the greatest hero of India and the sole unrivalled archer in the land, believed by us an incarnation of God Himself. Janaka's country is known as Videh or Videh Nagari in the District of Behar which is also called Mithula Nagari.

(2) अष्टावक्र now requires to be defined and explained. अष्टन् means an aggregate of eight वक्र means deformed. He who was born deformed in eight places, is known to us as अष्टावक्र. Now the cause of his bodily deformity remains

to be explained. It is said that he interfered with his father Kahodhas' studies and so he had to suffer this. But he saved his father from the watery grave to which he was consigned when defeated in a literary controversy

(3) गीता also requires us to know what it is. Gitâ is a term applied to certain sacred writings in verse, in the form of a dialogue and containing an exposition of certain religious doctrines, namely भगवद्गीता, रामगीता, अष्टावक्रगीता.

(4) अंबालाल is the last proper name to be defined and explained here is Sanskrit and English as it appears a commentator of this book though possessed of scanty powers of descriptive speech and yet also a translator with limited knowledge of this work—the Crown of knowledge quite unlimited. अम्बा means a mother, also used as a term of respect in Sanskrit and *is a name of the Goddess Durgâ* from whom the present name in solution comes forth. लालस् is an adjective and means—*devoted to*. It would now run in this manner अंबायाः (genetive) लालसस्य (genetive) आंग्लभाषा टीका सहितं श्री अष्टावक्रगीता. A.

said before, Ambâlâl's father had a master-piece knowledge of Sanskrit and astrology and was a devotee of devotees of अम्बा and not much less his son. In classical literature अम्ब is the vocative of अम्बा which means also an eye. His father called him Ambu अम्बु although that so called Ambâlâl's age bordered on 25. The meaning of the word अम्बु is water without which mobile or immobile would not exist. Water creates the world and dissolves also that into it at the time of the dissolution of the world (See Bhāgavata). In Sanskrit language अम्बु has more than 50 compounds—the most important of which are 27, very often used in Sanskrit literature, which the commentator, as taught by his father, gives here owing to their importance. अम्बुभृ brâhmana अम्बुचक्षुर a lake अम्बु आसना Goddess Laxmi अम्बु-तस्कर the sun, अम्बुष the regent of water (वरुण) अम्बुपात, a current of water अम्बुकण a drop of water अम्बुघन hail अम्बुप्रसाद-प्रसादन् the nut tree which clears water अम्बुवाहिनी-सेचनी a bucket अम्बुविहार sporting in water अम्बुज-जम्भन्-भव-रुह all meaning the lotus अम्बुनिधि-धि-भृत-राज-गशि all meaning the ocean, अम्बुद-धर-मुच-वाह-वाहिन् all meaning cloud.

The real meaning with its essentiality of अम्बा is considered by the commentator to be प्रकृति and in support of his belief, he cites here a shloka from भागवत् with its translation. It is a beautiful hymn to पुरुष and प्रकृति, the Self-the dweller in the body and nature, as *Eternal Man and Woman*.

१७ गुणव्यक्तिरियं देवी व्यञ्जको गुणभुम्भवान्

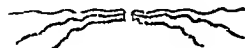
ॐ हि सर्वशरीर्यात्मा श्रीः शरीरैर्द्वियाश्रया ।

नामरूपे भगवती प्रत्ययस्त्वमपाश्रयः ॥ भागवत्

Translation:—She is manifestation; Thou the Final Cause thereof. She is sense and body; Thou the Soul behind. She is name and form; Thou the basic Thought.

ॐ तत्सदिति श्रीमद्विश्वेश्वर विरचिताष्टावक्रगीतायां जनका
ष्टावक्र संवादे धाराशास्त्रि (अंबायाः लालसस्य) अंबालालसस्य
(अंबालालस्य) आंग्लभाषाटीकासहितमात्मानुभवोपदेशनामकं
प्रथमं प्रकरणं समाप्तम् ॥

Thus in the Ashtavakra's Gita composed by the celebrated Vishveshvara, the dialogue between the blessed sage Ashtavakra and the king Janaka, the commentary and translation by the one devoted to the Goddess Amba (Pleader Ambalal), the description of the sermon of Apperception, the first discourse entitled.

THE SECOND DISCOURSE CALLED

Now the Light of the Disciple's Apperception.

॥अथ शिष्योक्तगात्मानुभवोल्लासनात्मकं द्वितियं प्रकरणम् ॥२॥

शिष्यना अनुभवनी स्थितिनुं कथन-प्रकरण २८

अहो निरंजनः शांतो बोधोऽहं प्रकृतेः परः ।

एतावन्तमहं कालं मोहेनैव विडंबितः ॥ १ ॥

अन्वयः—अहो निरंजनः अहं शांतः बोधः प्रकृतेः परः ।

एतावन्तं कालं अहं मोहेन एव विडंबितः ॥

નોંટ:—આ બીજા અધ્યાયમાં ૨૫ શ્લોકે જનક કહે છે.

જનક-શાંત નિરંજન બોધરૂપ, પ્રકૃતિથી ઉત્તમ અરે !

હું ઠગાયો માયા મોહે, અद्याપિ પર્યાંત અરે ૧

Oh ! I am stainless, appeased, self-shining,
self element by nature; I was ridiculed by infa-
tuation for so great a period of time.

Grammatical Note—*Definition of the particle* अहो

૧૮ અહો ધિગર્થે શોકે ચ કરુણાર્થવિષાદયો : ।

સંબોધને પ્રશંસાયાં વિસ્મયે પાદપૂરણે ॥

यथा प्रकाशयाम्येको देहमेनं तथा जगत् ।

अतो मम जगत्सर्वमथवा न च किंचन् ॥ २ ॥

અન્વય:—એક : યથા જગત્ પ્રકાશયામિ તથા એનં દેહમ્
અત : સર્થે જગત્ મમ અથવા કિંચન ન ચ ॥

એક પ્રકાશું હું આ વિશ્વે, તેમ પ્રકાશું દેહ.

વિશ્વ બધું છે મમ અધ્યસ્તે, અથવા નહિ કંઈ એહ ૨

Just as I the one, illumine this world, like-
wise this combination; henceforth the whole
world is 'mine (under my supervision) or a
little is not mine. 2

Note :—This combination with the world-
process is not mine as it delusively appears.

Grammatical Note : *Definition of the
particle ચ*

૧૨ જ્ઞાન્વાન્વયે સમાહીરેણ્યન્યોન્યાર્થે સમુચ્ચયે ।

પશ્ચાન્તરે તથા પાદપૂરણેઽપ્યવધારણે

સશરીરમહો વિશ્વં પરિત્યજ્ય મયાઽધુના ।

કુતશ્ચિત્કૌશલાદેવ પરમાત્મા વિલોક્યતે ॥ ૩ ॥

અન્વય:—અહો અધુના સશરીરં વિશ્વં પરિત્યજ્ય કુત :
ચિત્ કૌશલાત્ एव પરમાત્મા મયા વિલોક્યતે ॥

સદેહ ત્યાગ્યું વિશ્વ બધું મેં, કૃપા ઇશ્વરની અરે

કેઇ કુશળતા જોઉં પ્રભુ હું, સત્ય કહું માનો ખરે ૩

Oh ! having abandoned the world with this
body at this time, I, much more from skilful
knowledge; behold the supreme-Self. 3

Commentary:—Scriptural ordinances deside that this body has three conditions સૂક્ષ્મ, કારણ and સ્થૂલ which can be translated into English as astromental, causal and physical respectively.

યથા ન તોયતો મિત્ત્રાસ્તરંગાઃ ફેનબુદ્બુદાઃ ।

આત્મનો ન તથા મિત્ત્રં વિશ્વમાત્મવિનિર્ગતમ્ ॥ ૪ ॥

અન્વયઃ—યથા તરંગાઃ ફેનબુદ્બુદાઃ તોયતઃ મિત્ત્રાઃ ન તથા આત્માનઃ વિશ્વં આત્મવિનિર્ગતં મિત્ત્રં ન ॥

પરપોટા ને ફિણ તરંગ જેમ, પાણિથી નહિ ભિન્ન

આત્માથી ઉપજેલું વિશ્વ, આત્માથી ન ભિન્ન છિન્ન ૪

Just as the waves, foam, and bubbles are not differentiated from water, hence the world gone out of the Self is not divided from the Self. 4

તંતુમાત્રો ભવેદૈવ પટો યદ્વદ્વિચારિતઃ ।

આત્મતન્માત્રમેવેદં તદ્વદ્વિશ્વં વિચારિતમ્ ॥ ૫ ॥

અન્વયઃ—યદ્વત્ પટઃ વિચારિતઃ તંતુમાત્રઃ એવ ભવેત્ તદ્વત્ इदं વિશ્વં વિચારિતં આત્મતન્માત્રં એવ ॥

વિચારી જોયાથી જડશે, વસ્ત્ર તંતુનો જથો

વિશ્વ વિચારે આત્મ જથો છે, આત્મ સત્તામાં બધો ૫

Where fore a garment, on investigation, is only a collection of thread, likewise this world,

on judging, is only a subtle and primray element of the Self. 5

યથૈવેશુર સેકૃષ્ઠા તેન વ્યાપ્તૈવ શર્કરા ।

તથા વિશ્વં મયિકૃષ્ઠં મયા વ્યાપ્તં નિરંતરમ્ ॥ ૬ ॥

અન્વય:—યથા એવ ઇશુરસે કૃષ્ઠા શર્કરા તેન વ્યાપ્તા એવ તથા મયિ કૃષ્ઠં વિશ્વં મયા નિરંતરં વ્યાપ્તં ॥

શેરડી કેરી કલ્પિત સાકર, મધુરસથી જેમ વ્યાપ્ત

મુજમાં કલ્પિત વિશ્વ નિરંતર, મારાથી વ્યાપ્તતાત ૬

As the composition of sugar in the juice of a sugar-cane is manifest by it (sweet juice), accordingly, this composition of the world in Me is manifest by Me constantly. 6

આત્માજ્ઞાનાઝગદ્ભાતિ આત્મજ્ઞાનાન્ન ભાસતે ।

રજ્જવજ્ઞાનાદહિર્ભાતિ તજ્જ્ઞાનાઝાસતે ન હિ ॥ ૭ ॥

અન્વય:—આત્માજ્ઞાનાત્ જગત્ ભાતિ । આત્મજ્ઞાનાત્ ન ભાસતે । રજ્જવજ્ઞાના અહિઃ ભાતિ । તજ્જ્ઞાનાત્ હિ ભાસતે ન ॥

આત્મ અજ્ઞાને જગત ભાસે, આત્મજ્ઞાને નહિ ભાસ

દોરી અજ્ઞાને સર્વ ભાસે, દોરી જ્ઞાને સર્પ નાશ ૭

The world appeareth by the unwisdom of the Self, it is not evident by the Self-wisdom just like a rope appearing a snake by non-know-

ledge, it doth not come into the mind by its knowledge. 7

પ્રકાશો મે નિજં રૂપં નાતિરિક્તોઽસ્મ્યદં તતઃ ।

યદા પ્રકાશતે વિશ્વં તદાહંભાસ એવ હિ ॥ ૮ ॥

અન્વય :—પ્રકાશ : મે નિજં : રૂપં અહં ન અતિરિક્ત :
અસ્મિ તતઃ । યદા વિશ્વં પ્રકાશતે । તદા અહં ભાસ એવ હિઃ॥

પ્રકાશથી ન્યારે નહિ, પ્રકાશ એ મુજ રૂપ

આત્મ પ્રકાશે વિશ્વ પ્રકાશ્યું, હું એ પોતે અનુપ ૮

The light is my own nature, I am not superfluous from it, whenever the world shineth, I (the Self) shine in that case. 8

અહો વિકલ્પિતં વિશ્વમજ્ઞાનાન્મયિ ભાસતે ।

રૂપ્યં શુક્તૌ ફળી રજ્જૌ વારિ સૂર્યકરે યથા ॥ ૯ ॥

અન્વય:—અહો ! મયિ અજ્ઞાનાત્ વિકલ્પિતં વિશ્વં ભાસતે ।
યથા શુક્તૌ રૂપ્યં રજ્જૌ ફળી સૂર્યકરે વારિ ॥

અરે મુજ અજ્ઞાને ભાસે, વિશ્વ આળ પંપાળ

રૂપું છીપે દોરી સર્પે, સૂર્ય કિરણે જેમ આપ (પાણિ) ૯

Oh ! The imaginary world appeareth by non-knowledge, just like silver in the oster-shell, snake for a rope, water (mirage) in the rays of the sun. 9

મત્તો વિનિર્ગતં વિશ્વં મય્યેવ લયમેષ્યતિ ।

મૃદિ કુંભો જલે વિચિઃ કનકે કટકં યથા ॥ ૧૦ ॥

અન્વયઃ—વિશ્વં મત્તઃ વિનિર્ગતં મયિ એવ લયં પશ્યાતં યથા
મૃદિ કુંભઃ જલે વીચિઃ કનકે કટકં ॥

મુજથી ઉપજ્યું વિશ્વ મુજમાં, લય થાશે નિરવાણુ

માટીમાં ઘટ જળમાં લહરી, જેમ સુવર્ણે આલૂણુ ૧૦

The world is gone out of me and will be dissolved in me just like a pot in the clay. waves in water and ornaments in gold. 10

અહો અહં નમો મહં વિનાશો યસ્ય નાસ્તિ મે ।

બ્રહ્માદિસ્તંવપર્યંતં જગન્નાશોઽપિ તિષ્ઠતઃ ॥ ૧૧ ॥

અન્વયઃ—અહં અહો ! બ્રહ્માદિસ્તંવપર્યંતં જગત્ નાશો
અપિ તિષ્ઠતઃ યસ્ય મે વિનાશઃ ન અસ્તિ મહં નમઃ ॥

મને નમસ્કારે હું કરું છું, જગનાશે હું સ્થિત

પ્રહ્મા આદિ સ્તંભ વિશ્વ, નાશવાન અનિત્ય ૧૧

Oh ! I have a stand-still even at the destruction of Brahman and others of the same nature including the world with all its support and circumference; I have no disappearance: a prostrate to Me. 14.

Grammatical Note: *Definition of the particle અપિ*

૧૧ અપિ સંભાવના પ્રમાણે શંકાગર્હિતસુચયે ।

તથા શુદ્ધ પદાર્થેષુ કામચાદ ક્રિયાસુ ચ ॥

अहो अहं नमो मह्यमेकोऽहं देहवानपि ।

કચિન્ન ગંતા નાગંતા વ્યાપ્ય વિશ્વમવસ્થિતઃ॥ ૧૨ ॥

અન્વયઃ—અહો અહ મહ્યં નમઃ । દેહવાન્ અપિ એકઃ
અહમ । કચિન્ ન ગંતા ન આગંતા વિશ્વં વ્યાપ્ય અવસ્થિતઃ ॥

નમસ્કાર અરે મને, વિશ્વે સ્થિત હું વ્યાપ

દેહવાન છતાં એક હું, ખરી કહું છું વાત ૧૨

Oh ! I. Hail to Me. I am the one even as
a dweller in the body neither going anywhere
nor coming; I remain pervading the world. 12

अहो अहं नमो मह्यं दक्षो नास्तीह मत्समः ।

અસંસ્પૃશ્ય શરીરેણ યેન વિશ્વં ચિરં ધૃતમ્ ॥ ૧૩ ॥

અન્વયઃ—અહો અહ મહ્યં નમઃ । इह मत्समः दक्षः न
अस्ति येन शरीरेण असंस्पृश्य चिरं विश्वं धृतम् ॥

નમસ્કાર અરે મને, ચતુર સુજ સમ નહીં મળે

શરીર અસંખંધ વિશ્વ જે, ચિરકાળથી ધારણ કરે ૧૩

Oh ! I, a bow to Me, there is no expert
here like Myself, who without a touch in the
body, hold the world long since. 13

अहो अहं नमो मह्यं यस्य मे नास्ति किंचन ।

અથવા યસ્ય મે સર્વં યદ્રાઙ્મનસગોચરમ્ ॥ ૧૪ ॥

અન્વયઃ— અહ અહો મહ્યં નમઃ યસ્ય મે કિંચન ન
આસ્તિ અથવા યસ્ય મે યદ્ બ્રાહ્મનસગોચરં સર્વમ્ ॥

નમસ્કાર અરે મને, મારૂં અહીં કંઈ નહોય

અગર મારૂં સૌ માનો તો, વાણી મન વિષય ૧૪

Oh ! I, a prostrate fall befor Me, I hav
not a little or perhaps have the object sense
of this speech and mind, all in all.

Comparison of Eastern and Western philosophy-The Self is not nothing but i is not anything :

I have not nothing but I have not anything an
if there is anything as mine, that is the Self
perhaps the object senses of speech and min
Affirmation has negation hidden in it and neg
tion has, affirmation hidden in it. The prese
commentator succintly makes critical remarks on o
point of Western philosophy not with an eye
lower it, but to bring the reality of nature
further consideration of both the Western &
Eastern. The present text books of deducti
logic themselves, most barefacedly! After so
mnly declaring that A is A only, and B is B o
they at once proceed to say A is B, and
C, therefore A is C. Now if A is A o
and B is B only, and C is C only; how ca

ever be B, or B be C, or C be A ? If A really is B i-e 'identical' with B, then why have two names for the same thing ? Call it either A or B. Sanskrit ત્યાય *Nyāy* does not misapply these laws of Universal thought i-e Being, as if they were laws of the individual and concrete thinking which is different from being i-e for which the distinction between thing and thought, idea and reality holds good. It does not say *A is B, and B is C, therefore A is C, but that A has C because C goes with B and A has B.* It does not artificially separate out an utterly sterile *deductive* or *formal* logic from the wholly useful inductive or real logic, but combines both, as is inevitable and natural. The true and full significance of these laws of thought appears only in metaphysic, as laws of Being i-e., Universal thought, likely to appear on further points of higher philosophy not given here for want of space for which the commentator regrets he cannot do in this religious book partly for want of space and partly for a subject not quite essential for the present purpose. The commentator intends to write a book on *Eastern and Western*

Philosophy in which he hopes he will try to establish certain philosophical points hidden till now in darkness from the knowledge of a seeker for emancipation.

Grammatical Note: અથવા *is a compound of* અથ. અથવા is used in three chief senses *or, or perhaps, and also.* Let us then define અથ

Definition of the particle અથ

૨૧ મંગલે સશયારંભાધિકારાનન્તરેષુ ચ ।

અન્વાદેશે પ્રતિજ્ઞાયાં પ્રશ્નસાકલ્યયોરપિ ॥

જ્ઞાનં જ્ઞેયં તથા જ્ઞાતા ત્રિતયં નાસ્તિ વાસ્તવમ્ ।

અજ્ઞાનાદ્ભાતિ યત્રેદં સોઽહમસ્મિ નિરંજનઃ ॥ ૧૫ ॥

અન્વયઃ—જ્ઞાનં જ્ઞેયં તથા જ્ઞાતા ત્રિતયં વાસ્તવં ન અસ્તિ
યત્ર હંદ અજ્ઞાનાત્ ભાતિ સઃ નિરંજનઃ અહં અસ્મિ ॥

જ્ઞાન જ્ઞેય ને વળી જ્ઞાતા, વાસ્તવિક નહીં ત્રણ

જે અજ્ઞાને એ ત્રણ ભાસે, તે હું પોતે નિરંજન ૧૫

Substantially, there is no trinity (triad)—knowledge, knowable and knower, wherein this becomes evident by illusion, that is I—stainless. 15.

દ્વૈતમૂલમહો દુઃખં નાન્યત્તસ્યાસ્તિ ભેષજમ્ ।

દૃશ્યમેતન્મૃષા સર્વં ઈકોહં ચિદ્રસોઽમલઃ ॥ ૧૬ ॥

અન્વયઃ—અહો દ્વૈતમૂલં દુઃખમ્ । અમલઃ ચિદ્રસઃ ઈકઃ
અહં એતત્ દૃશ્યં સર્વં સૃષ્ટા નં અન્યત્ તસ્ય ભેષજં અસ્તિ ॥

દુઃખ મૂળ દ્વૈત જગ ભ્રાંતિ, હું એક અમલ ચિદ્રૂપ
દશ્ય સૌ મિથ્યા એ દુઃખે, મળે ન ઔપધ કૃપ (કુવં) ૧૬

Oh ! duality is the basis of distress, I am pure, the supreme soul, the one; untrue is this all visible, its remedy (*medicine*) cannot be other than this (*unduality*) 16.

Commentary: The calamity is originated from duality or narrowness. This disease of dualism can only be cured, by the best medical remedy of non-dualism. If there is no duality, there is no need of medical remedy. Shri Krishna says to Udhishthir to render pecuniary help and oblige those who are suffering with the disease of poverty because medicine is needed to those who are really diseased and not to those who are undiseased and healthy. Likewise no medicine is necessary for non-dualistic. Shri Shankrâ-chârya says a man attacked with ambition is દરિદ્ર. ૨૨ દરિદ્રાન્ ભર કૌન્તેય મા પ્રયચ્છેશ્વરે ધનમ્ ।

દ્વાધિતસ્યૌપધં પથ્યં નીરુજસ્ય કિમૌપધૈઃ ॥ મહાભારત

વોધમાત્રોઽહમજ્ઞાનાદુપાધિઃ કલ્પિતો મયા ।

एवं विमृशतो नित्यं निर्विकल्पे स्थितिर्मम ॥ १७ ॥

અન્વયઃ—વોધમાત્રઃ અહં મયા અજ્ઞાનાત્ ઉપાધિઃ

કલ્પિતઃ। एवं नित्यं निर्विकल्पे सम विमृशतः स्थितिः ॥

અજ્ઞાને ઉપાધિ કલ્પિત, જ્ઞાન માત્ર હું બોધ
સ્થિતિ મારી નિર્વિકલ્પે, કરતો નિત્ય હું શોધ ૧૭

I am the whole of wisdom, the limitation (body) is arranged by my ignorance, by such a constant observation, I have a stability in the contemplation recognising no distinction between the knower and the known. 17.

न मे बंधोऽस्ति मोक्षो वा भ्रान्तिः शान्तानिराश्रया ।

अहो मयि स्थितं विश्वं वस्तुतो न मयि स्थितम् ॥ १८ ॥

અન્વયઃ—મે વંધઃ વા મોક્ષઃ ન અસ્તિ। અહો મયિ સ્થિત
વિશ્વં વસ્તુતઃ મયિ સ્થિતં ન નિરાશ્રયા ભ્રાંતિઃ શાંતા ॥

બંધ મોક્ષ મુજને નહિ, મમસ્થિત વિશ્વ મુજમાં નહિ

ભ્રાંતિ-શાંત નિરાશ્રય હું, બહુ કહું જ્ઞાને અહીં? ૧૮

I have neither a bondage nor liberation; Oh ! the world situated in me has, substantially, no situation in me; I am independent with delusion pacified. 18.

सशरीरमिदं विश्वं न किञ्चिदिति निश्चितम् ।

शुद्धचिन्मात्र आत्मा च तत्कस्मिन्कल्पनाधुना ॥ १९ ॥

અન્વયઃ—સશરીરં इदं विश्वं किञ्चित् न इति निश्चितम्।
आत्मा शुद्धचिन्मात्रः च तत् अधुना कस्मिन् कल्पना ॥

૧૦૧ બીજો અ

294.5924 T32A

discourse 101

સશરીર નહિ વિશ્વ કંઈ, નિશ્ચિત હું જાણી ગયો

ચેતન માત્ર શુદ્ધ આત્મા, વિષય કલ્પિત ક્યાં રહ્યો ? ૧૯

Such is the definiteness that this world with the body is not a little, the Self is the purified principle of vitality (see Bhartrihari II ચિન્માત્ર મૂર્તયે) in whom will there be an imagination now? 19

શરીરં સ્વર્ગનરકૌ બંધમોક્ષૌ ભયં તથા ।

કલ્પનામાત્રમેવૈતર્કિ મેં કાર્યં ચિદાત્મનઃ ॥ ૨૦ ॥

અન્વય:—શરીરં સ્વર્ગનરકૌ બંધમોક્ષૌ તથા ભયં એતત્ કલ્પનામાત્રં એવ । ચિદાત્મનઃ મેં કિં કાર્યં ॥

બધી કલ્પના હેલ સ્વર્ગ નરક નથી ભય મુકિત બંધ

ચેતન રૂપ હું આત્મા મેં કાર્ય આત્મા હતા હું અંધ ૨૦

Body, heaven and hell, bondage and liberation and fear are all imagination; what I, the supreme spirit, have to do (with them)

અહો જનસમૂહેષુ ન દ્વૈતં પશ્યતો...મમ ।

અરણ્યયિવ સંવૃત્તં ક્વ રતિં કરવાણ્યહમ્ ॥ ૨૧ ॥

અન્વય:—પશ્યતઃ મમદ્વૈતં ન અહો જનસમૂહે અપિ અરણ્યં ઇવ સંવૃત્તં કરતિં કરવાણિ અહમ્ ॥

દેખનાર હું દ્વૈત ન દેખું, હવે જાણી નીતિ

જનસમૂહ અરે વન ભાસે, કઈ હવે હું ક્યાં પ્રીતિ ? ૨૧

No duality is seen by me, oh ! even a multi-

tude of people is recognised as a forest, where have I to move with affection. ? 21.

નાહં દેહો ન મે દેહો જીવો નાહમહં હિ ચિત્ ।

અયમેવ હિ મે વંધ આસીદ્યા જીવિતે સ્પૃહા ॥ ૨૨ ॥

અન્વય:—અહં દેહ: ન । ન મે દેહ: । અહં જીવ: ન ।
અહં હિ ચિત્ । જીવિતે સ્પૃહા અયં એવ મે વંધ: યા
આસીત્ હિ ॥

નથી દેહ હું ન દેહ મારે, ન હવ હું ચેતન ભાન

હવિત ઈચ્છાથી બંધ હતો, તેથી થયો હેરાન ૨૨

I am not a body, nor have I a body, I am not
an individual ego; I am the eternal, longing for
the living was my only bondage. 22.

અહો ભૂવનકલ્લોલૈર્વિચિત્રૈર્દ્રાક્ સમુત્થતસ્મ ।

મગ્યનતમ્મહાંબોધૌ ચિત્તવાંતે સમુચ્ચતે ॥ ૨૩ ॥

અન્વય:—અહો અનંતમહાંબોધૌ મયિં ચિત્તવાંતે ભુવન-
કલ્લોલૈ: વિચિત્રૈ: દ્રાક્ સમુત્થતં સમુચ્ચતે ॥

અરે મહાસાગર મુજમાં, અપાર ચિત્ત પવન

ભૂવન રૂપ તરંગો ઉપજ્યા, નાના પ્રકાર અનંત ૨૩

Oh ! in the boundless extensive ocean of my-
self, given birth by the wind of mind, various
worlds of large waves (billows) sprang up im-
mediately. 23.

Commentary : The sum and substance of the whole saying is that as the waves are not differentiated from ocean likewise, the worlds are not differentiated from me.

મચ્ચનંતમહાંભોધૌ ચિત્તવાતે પ્રશામ્યતિ ।

અભાગ્યાજ્જીવવણિજો જગત્પોતો વિનશ્વરઃ ॥ ૨૪ ॥

અન્વયઃ—અનંતમહાંભોધૌ મયિ ચિત્તવાતે પ્રશામ્યતિ જીવ-
વણિજઃ અભાગ્યાત્ જગત્પોતઃ વિનશ્વરઃ ॥

સર્વવ્યાપક મુજ સમુદ્રે, ચિત્તરૂપ વાયુ શાંત

જીવવેપારી ક્ષય પ્રારબ્ધે, જગ નૌકા સૌ અંત. ૨૪

Moving rafts (bodies) are perished by irony of fate of the merchant—individual ego, subdued by the wind of mind in the boundless extensive ocean of myself. 24.

Commentary: As the rafts, in the mischief of the ocean, are perished by irony of fate of the merchant, likewise bodies are ended when the individual—ego has freedom from duality, resolves and alterations springing from the wise thoughts of the mind. 24.

મચ્ચનંતમહાંભોધૌવાશ્વર્યં જીવત્રીચયઃ ।

ઉદ્યંતિ ઘ્નંતિ સ્વેલંતિ પ્રવિશંતિ સ્વભાવતઃ ॥ ૨૫ ॥

અન્વયઃ—આશ્ચર્યં । મયિ અનંતમહાંભોધૌ જીવવીચયઃ
ઉદ્યંતિ ઘ્નંતિ ચ્ચેલંતિ સ્વભાવતઃ પ્રવિશન્તિ ॥

મહા અપાર મુજ સમુદ્રે, આશ્ચર્યં જીવ તરંગ

મારે, રમે, સ્વાભાવિક નિપજે, પ્રવેશ કરે બહુ જંઘ ૨૫

How strange ! In the boundless extensive ocean of myself, waves-individual egoes, dragged on by nature, rise beat, play and enter into me. 25.

Note: ૨૩ આત્માનં રથિનં વિદ્ધિ શરીરં રથમેવ તુ

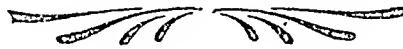
બુદ્ધિં તુ સારથિં વિદ્ધિ મનઃ પ્રગ્રહમેવ ચ ।

ઇન્દ્રિયાણિ હયાનાહુર્વિષયાંસ્તેષુ ગોચરાન્ ॥

કઠોપનિષદ્

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્વિશ્વેશ્વરવિરચિતાષ્ટાદશગીતાયાં જનકાષ્ટા-
વક્ર સંવાદે ધારાશાસ્ત્રિ અંબાલાલસસ્ય આંભાભાષાટીકાસહિતં
શિષ્યોક્તમાત્માનુભવોલ્લાસનામકં દ્વિતિયં પ્રકરણં સમાપ્તમ્ ।

Thus in the Ashtâvakra's Gîtâ, composed by the celebrated Vishveshvara, the dialogue between the blessed sage Ashtâvakra and the king Janaka, the commentary and translation by the one devoted to the Goddess Ambâ, the light of the disciple's apprehension, the second discourse entitled.

THE THIRD DISCOURSE called

The Sermon towards the Disciple by blame

शिष्यं प्रत्याक्षेपद्वारोपदेशकं नाम तृतीयं प्रकरणम् ॥ ३ ॥

शिष्यने आक्षेपद्वारा उपदेशः—प्रकरणे उच्यते.

अविनाशिनमात्मानमेकं विज्ञाय तत्त्वतः ।

तवात्मक्षस्य धीरस्य कथमर्थार्जने रतिः ॥ १ ॥

अन्वयः—अविनाशिनं एकं अत्मानं विज्ञाय तत्त्वतः
आत्मज्ञस्य धीरस्य तव अर्थार्जने कथं रतिः ॥

नोटः—आ त्रीन अध्यायमां १४ श्लोक इति कहे छे.
अष्टावकु—येक अविनाशि आत्मा नाष्ट्ये, यथार्थे इपे आत्मज्ञानि
धैर्यबुद्धिवाणा तुम्हने, संग्रहमां प्रीति शानि? १

Ascertaining accurately the indestructible Self,
the one, how can thou—the steadfast sage, have
attachment in the attainment of the world-treasures?

आत्माज्ञानाद्हो प्रीतिर्विषयभ्रमगोचरे ।

शुक्तेरज्ञानतो नोभो यथा रजतविभ्रमे ॥ २ ॥

अन्वयः—अहो विषयभ्रमगोचरे प्रीतिः आत्माज्ञानात् ।
यथा रजतविभ्रमे शुक्तेः अज्ञानतः लोभः ॥

અરે ભ્રાંતિગોચર વિષયે, આત્મ અજ્ઞાને પ્રીતિ
રૂપાલોભ છીપ અજ્ઞાને, એવી ભઈ તારી રીતિ ૨

Oh ! affection is frequented in illusive objects by the ignorance of the Self, as there is a greed for an oyster shell delusive of silver ignorantly. 2.

વિશ્વં સ્ફુરતિ યત્રેદં તરંગા ઇવ સાગરે ।

સોઽહમસ્મીતિ વિજ્ઞાય કિં દીન ઇવ ધાવસિ ॥ ૩ ॥

અન્વય:—સાગરે તરંગાઃ ઇવ યત્ર ઇદં વિશ્વં સ્ફુરતિ સઃ
અહં અસ્મિ ઇતિ વિજ્ઞાય દીનઃ ઇવ કિં ધાવસિ ॥

સાગર વિશે તરંગ સમ, વિશ્વ બધું આ ભાસે અહીં

તે પરમાત્મા ‘હું’ તું બાણે, કેમ દીન દોડે જહીં તહીં ? ૩

Where this world is evident like the waves in the ocean, why dost thou run fast like the wrethcd ascertaining “ *That is I* ”

શ્રુત્વાપિ શુદ્ધચૈતન્યમાત્માનમતિસુંદરમ્ ।

ઉપસ્થેઽત્યંતસંસક્તો માલિન્યમધિગચ્છતિ ॥ ૪ ॥

અન્વય:—શુદ્ધ ચૈતન્યં અતિ સુંદરં આત્માનં શ્રુત્વા અપિ
ઉપસ્થે અત્યંતસંસક્તઃ માલિન્યં અધિગચ્છતિ ॥

અતિ સુંદર શુદ્ધ ચૈતન્ય, આત્મા સાંભળીયો કાને

વિષય સમીપે અત્યંતાસક્ત, મલીન ફરે તું બોલને ૪

Having even heard the Self very beautiful, purified, supreme spirit, thou acquireth an access

to the foulness, extremely attached in sensual pleasures. 4.

Note : The chief meaning of **उपरथ** is a male's or female's organ of generation, which will be more clear from the following verses (શ્લોક), but the commentator translates here as *sensual pleasures which includes all*.

सर्वभूतेषु चात्मानं सर्वभूतानि चात्मनि ।

मुनेर्जानत आश्चर्यं ममत्वमनुवर्तते ॥ ५ ॥

અન્વય:—સર્વભૂતેષુ આત્માનં જ્ઞાનતઃ ચ સર્વભૂતાનિ
ચ આત્મનિ મુનેઃ મમત્વં અનુવર્ત્તતે આશ્ચર્યમ્ ॥

સૌ પ્રાણિમાં આત્મા જાણે, સૌ પ્રાણિ આત્મમાં સહિ

એવા મુનિમાં મમતા ભાસે, આશ્ચર્ય મુજને લાગે અહીં ૫

How strange ! a sage acknowledging the Self in all beings, all beings in the Self, followeth selfishness. 5

आस्थितः परमाद्वैतं मोक्षार्थेपि व्यवस्थितः ।

आश्चर्यं कामवशगो विकलः केलिशिक्षया ॥ ६ ॥

અન્વય:—પરમાદ્વૈતં આસ્થિતઃ મોક્ષાર્થે અપિ વ્યવસ્થિતઃ
કામવશગઃ કેલિશિક્ષયા વિકલઃ આશ્ચર્યમ્ ॥

પરમ અદ્વૈતે આસ્થા પુરી, મોક્ષાર્થે વળી તત્પર

વિકળ કામ વશ બહુ કીડા, આશ્ચર્ય ! કરે જાણે અચ્ચર ૬

Bent upon perfect unduality, ready even towards the absolution, is decayed in the practice of amorous sport (See *Amaras'utaka* કાંત:કેલિરુચિ:), obedient to sexual pleasure; how strange !

उद्धूतं ज्ञानदुर्मित्रमवधार्यतिदुर्वलः ।

आश्चर्यं कामपाकांक्षेत्કાલમંતમનુશ્રિતઃ ॥ ૭ ॥

અન્વય:—ઉદ્ધૂતં કામં જ્ઞાનદુર્મિત્રં અવધાર્ય અતિદુર્વલઃ

આકાંક્ષેત્ । આશ્ચર્યં અંતં કાલં અનુશ્રિતઃ ॥

ઉદ્ધૂતવ પામેલો કામ નિશ્ચે, જ્ઞાન વૈરી અત્યંત

આશ્ચર્ય ! જાનિ કામ ઇચ્છે, અતકાળ સમીપ વર્તન ॥ ૭

Determine the rise of desire, a dead enemy of wisdom, how strange ! a refugee in the last moment of death desireth as the most feeble desire. 7.

इहामुत्र विरक्तस्य नित्यानित्यविवेकिनः ।

आश्चर्यं मोक्षकामस्य मोक्षादेव विभीषिका ॥ ८ ॥

અન્વય:—ઇહ અમુત્ર વિરક્તસ્ય નિત્યાનિત્યવિવેકિનઃ

મોક્ષકામસ્ય મોક્ષાત્ એવ વિભીષિકા આશ્ચર્ય ॥

લોક પરલોકે વિરક્ત વળી, નિત્યાનિત્યે વિવેકિ

અંતઃકરણ છે મોક્ષે જેનું, આશ્ચર્ય ! મોક્ષ મૃત્યુભીતિ ८

How strange ! dispassionate for this world and the world to come, discriminator of the Permanent and the Impermanent, ardent desirous

for liberation hath a terror for death of the body in liberation. 8.

ધીરસ્તુ ભોજ્યમાનોઽપિ પીડ્યમાનોઽપિ સર્વદા

આત્માનં કેવલં પश्यન્ન તુષ્યતિ ન કુપ્યતિ ॥ ૯ ॥

અન્વયઃ—ધીર તુ ભોજ્યમાનઃ અપિ પીડ્યમાનઃ અપિ સર્વદા આત્માનં કેવલં પश्यન્ન ન તુષ્યતિ ન કુપ્યતિ ॥

ભોગે રોગે ધીર સરખો, શુભે દેહ કેવળ હમેશ

પ્રસન્ન નહિ ને રોશ કરે નહિ, સ્થિર ચિત્ત રહે નરેશ ૯

Firm-minded, acknowledging the Self isolated at all times, neither delighteth nor becometh angry evenwhile enjoying and evenwhile being afflicted. 9.

चेष्टमानं शरीरं स्वं पश्यत्पश्यत्शरीरवत् ।

संस्तवे चापि निंदायां कथं क्षुभ्येन्नृदाशयः ॥ १० ॥

અન્વયઃ—સ્વં શરીરં ચેષ્ટમાનં અન્યશરીરવત્ પદ્યતિ મહાશયઃ સંસ્તવે અપિ ચ નિંદાયાં કથં ક્ષુભ્યેન્ ॥

અન્ય શરીર સમ ભિન્ન, ચેષ્ટાવાળાનું સ્વશરીર

સ્તુતિ નિંદા ક્ષોભ કરે કેમ ? મહાશય સમુદ્ર જેવો ગાંભીર ૧૦

How can the magnanimous be agitated in praise and even in censure who seeth his own body, acting like that of the other ? 10.

માયામાત્રમિદં વિશ્વં પश्यन्निगतકૌતુકઃ ।

અપિ સંનિહિતે મૃત્યૌ કથં ત્રસ્યતિ ધીરધીઃ ॥ ૧૧ ॥

અન્વયઃ—ઇદં વિશ્વં માયામાત્રં પશ્યન્ વિગતકૌતુકઃ
ધીરધીઃ સન્નિહિતે મૃત્યૌ અપિ કથં ત્રસ્યતિ ॥

વિશ્વ માયામાત્ર જાણે, જગમાં રહે જેમ તેમ

હીનકૌતુક અચળ બુદ્ધિ, મૃત્યુ સમીપે ત્રાસે કેમ? ૧૧

Acknowledging this world the whole of illusion, dead to curiosity, how can the firm-minded be trembled even by death close at hand? 11.

નિઃસ્પૃહં માનસં યસ્ય નૈરાશ્યેઽપિ મહાત્મનઃ ।

તસ્યાત્મજ્ઞાનતૃપ્તસ્ય તુલના કેન જાયતે ॥ ૧૨ ॥

અન્વયઃ—યસ્ય મહાત્મનઃ માનસં નૈરાશ્યે અપિ નિઃસ્પૃહં
તસ્ય આત્મજ્ઞાનતૃપ્તસ્ય કેન તુલના જાયતે ॥

મહાત્માના મનની અંદર, મોક્ષેચ્છા કદિ ન બાધ

આત્મજ્ઞાને તૃપ્ત જ્ઞાનિ, કેની સાથે તુલના થાય? ૧૨

The great-souled, indifferent even in despair whom can the comparison of that satisfied with self-knowledge be born similar to? 12.

સ્વભાવાદેવ જાનાનો દૃશ્યમેતન્ન કિંચન ।

ઇદં ગ્રાહ્યમિદં ત્યાજ્યં સ કિં પશ્યતિ ધીરધીઃ ॥ ૧૩ ॥

અન્વયઃ—સ્વભાવાત્ એવ જાનાનઃ દૃશ્યં કિંચન ન ધીર-
ધીઃ સઃ ઇદં ગ્રાહ્યં ઇદં ત્યાજ્યં ઇતત્ કિં પશ્યતિ ॥

સૌ અદૃશ્ય સ્વભાવ સત્તામાં, મનમાં જાણે જે એમ

ત્યાગ ગ્રહણ યોગ્ય વસ્તુ, અત્યાગ બુદ્ધિ નાણે કેમ ? ૧૩

Naturally seeing not a little in the visible, how can the firm-minded regard “ This acceptable,” “This renounceable” ? 13.

અતસ્ત્યક્તકપાયસ્ય નિર્દ્વેદસ્ય નિરાશિષઃ ।

યદૃચ્છયાગતો ભોગો ન દુઃસ્વાય ન તુષ્ટયે ॥ ૧૪ ॥

અન્વયઃ- અતસ્ત્યક્તકપાયસ્ય નિર્દ્વેદસ્ય નિરાશિષઃ યદૃચ્છયા
આગતઃ ભોગઃ દુઃસ્વાય ન તુષ્ટયે ન ॥

મનથી વિષય ત્યાગી જે, નિત્ય રહે હીનદ્વંદ્વ (સુખદુઃખનું જોડકું)
લોગ મળે તેને દૈવયોગે, પામે નહિ દુઃખ આનંદ ૧૪

He who hath heartily renounced attachment to wordly objects, liberated from the pairs of the opposites, indifferent to hopes, is not afflicted nor satisfied with enjoyments happened by chance. 14.

Note: તૃણાં છિન્દિ ભજ ક્ષમાં જહિ મદં પાપે રતિં મા કૃથાઃ

સત્યં બ્રુહાનુયાહિ સાધુપદવીં સેવસ્વ વિદ્વજ્જનમ્ ।

માન્યાન્માનય વિદ્વિષોઽપ્યનુનય પ્રચ્છાદય સ્વાન્ગુણાન્

કીર્તિં પાલય દુઃખિતે કુરુ દયામેતત્સતાં ચેષ્ટિતમ્ ॥

મર્તૃહરિ-નીતિશતક

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્વિશ્વેશ્વર વિરચિતાષ્ટાવક્રગીતાયાં જનકાષ્ટાવક્ર
સંવાદે ધારાશાસ્ત્રિ અંબાલાલસત્ય આંગલમાષાટીકાસહિતં શિષ્યં પ્રત્યા-

ક્ષેપદ્વારોપદેશનામકં ત્રતીયં પ્રકરણં સમાપ્તમ્ ॥

Thus in the Ashtâvakra's Gitâ, composed by the celebrated Vishveshvara, the dialogue between the blessed sage Ashtâvakra and the king Janaka, the commentary and translation by the one devoted to the Goddess Ambâ, the sermon towards the disciple by blame, the third discourse entitled.

THE FOURTH DISCOURSE called

*Now the Light of Experience spoken
by the disciple.*

॥ અથ શિષ્ય પ્રોક્તાનુભવોલ્લાસઃ ॥

હવે શિષ્યે કહેલો. અનુભવનો આનંદ પ્રકરણ ૪ થી

હંતાત્મજ્ઞસ્ય ધીરસ્ય खेलतो भोगलीलया ।

न हि संसारबाहीकैर्मूढैः सह समानता ॥ १ ॥

અન્વયઃ—હંત આત્મ જ્ઞાનસ્ય ધીરસ્ય ભોગલીલયા खेलतः
સંસારબાહીકૈ મૂઢૈઃ સહ ન હિ સમાનતા ॥

નોંદ :—આ ૪ થી અધ્યાયમાં ૬ શ્લોકે જનકે કહે છે

Oh ! how joyfully ! The manner of enjoyment of a firm-minded in pastime has no similarity with the course of the deluded people. 1.

યત્પદં પ્રેક્ષવો દીનાઃ શકાદ્યાઃ સર્વદેવતાઃ ।

અહો તત્ર સ્થિતો યોગી ન હર્ષમુપગચ્છતિ ॥ ૨ ॥

અન્વયઃ—અહો શકાદ્યાઃ સર્વદેવતાઃ યત્ પદં પ્રેક્ષવઃ
દીનાઃ તત્ર સ્થિતઃ યોગી ન હર્ષ ઉપગચ્છતિ ॥

ઇન્દ્રાદિ સૌ દેવ ઇચ્છે, આ સ્થાનપ્રાપ્તિ હીન

તે પદ પામેલો હર્ષ નહિ, કેઇ દિવસ યોગિન ૨

Oh ! Indra and others and all the gods aiming at this virtuous path are wretched (because they do not have an access to that station), the ascetic standing there, doth not penetrate joy. 2.

તજ્જસ્ય પુણ્યપાપાભ્યાં સ્પર્શો હંતર્ન જાયતે ।

ન હ્યાકાશસ્ય ધૂમેન દૃશ્યમાનાપિ સંગતિઃ ॥ ૩ ॥

અન્વયઃ—તજ્જસ્ય પુણ્યપાપાભ્યાં અંતઃ સ્પર્શઃ ન હિ જાયતે
હિ આકાશસ્ય ધૂમેન દૃશ્યમાના અપિ સંગતિઃ ન ॥

તત્ત્વજ્ઞ હૃદયે કદી ન સ્પર્શે, પુણ્ય કે કંઈ પાપ

દૃશ્ય સંબંધ ત્યાં નથી, જેમ ધૂમની સાથે નાક ૩

(તત્ત્વજ્ઞ = આત્મા પરમાત્મા ઓળખનાર. જેમ આકાશમાં દેખાતો
ધૂમાડાનો સંબંધ ખરો સંબંધ નથી તેમ)

A sage beareth no touch to sins and meritorious deeds in heart as the sky hath no company with the smoke although it is visible so. 3.

Note : स्मृति also supports જ્ઞાનાગ્નિઃ સર્વકર્માણિ
મસ્મસાત્ કુરુતે તથા । સ્મૃતિ

આત્મૈવેદં જગત્સર્વં જ્ઞાતં યેન મહાત્મના ।

યદૃચ્છયા વર્તમાનં તં નિષેધું ક્ષમેત કઃ ॥ ૪ ॥

અન્વયઃ—યેન મહાત્મના इदं सर्वं जगत् आत्मा एव ज्ञातं
તં યદૃચ્છયા વર્તમાનં કઃ નિષેધું ક્ષમેત ॥

સૌ જગત આત્માસમ બાણે, તે મહાત્મા નિત્ય અહુર્ધ
વર્તે જે પ્રારબ્ધે તેને, કેાણુ નિષેધે સમર્થ ? ૪

આબ્રહ્મસ્તંવપર્યંતે ભૂતગ્રામે ચતુર્વિધે ।

વિજ્ઞસ્યૈવ હિ સામર્થ્યમિચ્છાનિચ્છાવિવર્જને ॥ ૫ ॥

અન્વયઃ—આબ્રહ્મસ્તંવપર્યંતે ચતુર્વિધે ભૂતગ્રામે વિજ્ઞસ્ય
एव हि इच्छानिच्छाविवर्जने सामर्थ्यम् ॥

બ્રહ્માદિસ્તાંબ જગતે, ચતુર્વિધભૂતસમુદાયે

ઇચ્છા દ્વેષ નિવારવા, એક વિદ્વાનને સત્તા એ ૫

A man of essential learning has the power to abstain from desire and malice in all the four kinds of the multitude of people with the whole universal support including Brahman—the lotus seated God and the like. 5.

આત્માનમદ્વયં કશ્ચિજ્ઞાનાતિ જગદીશ્વરમ્ ।

યદ્વેત્તિ તત્સ કરુતે ન ભયં તસ્ય કુત્રચિત્ ॥ ૬ ॥

અન્વયઃ—કશ્ચિત્ જગદીશ્વરમ્ આત્માનં અદ્વયં જાનાતિ
સઃ યત્ વેત્તિ તત્ કરુતે તસ્ય કુત્રચિત્ ભયં ન ॥

ત્વંપદાર્થ જગદેશ્વરાત્મા, અદ્વય બાણે વીર કોક

એ જે બાણે તે તે કરે, અભય લોક પરલોક ૬

Rarely, a one knoweth the Self as the Lord
of the world, undual, he doth what he knoweth;
he hath fear neither in this world nor in the
world to come. 6.

Note: ૨૪ માને મ્લાયિનિ સ્ખણ્ડિતે ચ વસુનિ વ્યર્થે પ્રયાતેઽર્થિનિ
ક્ષીણે બન્ધુજને ગતે પરિજને નષ્ટે શનૈર્યોવને ।

યુક્તં કેવલમેતદેવ સુધિયાં યજ્ઞહ્નુકન્યાપયઃ

પૂતગ્રાવગિરીન્દ્રકન્દરદરીકુન્જે નિવાસઃ ક્વચિત્ ॥

મર્ત્યહરિ

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્વિશ્વેરવિરચિતાષ્ટાવક્રગીતાયાં જનકા-
ષ્ટાવક્રસંવાદે ધારાશાસ્ત્રિ અંબાલાલસસ્ય આંગલભાષાટીકાસહિતં
શિષ્યપ્રોક્તાનુભવોલ્લાસષટ્કં નામ ચતુર્થં પ્રકરણં સમાપ્તમ્ ।

Thus in the Ashtāvakra's Gītā composed by the celebrated
Vishveshvara, the dialogue between the blessed sage Ashtāvakra
and the king Janaka, the commentary and translation by the one
devoted to the Goddess Ambā, the light of experience spoken by
the disciple, the fourth discourse entitled.

THE FIFTH DISCOURSE CALLED

*Now the Absorption—a collection of four (shlokas)
spoken by the spiritual Preceptor.*

॥ अथाचार्योक्तं लयचतुष्टयं नाम पंचमं प्रकरणम् ॥ ५ ॥

હવે આચાર્યે કહેલો લયયોગ પ્રકરણ ૫મું.

न ते संगोऽस्ति केनापि किं शुद्धस्त्यक्तुमिच्छसि ।

संघातविलयं कुर्वन्नेवमेव लयं व्रज ॥

અન્વય:—તે કેન અપિ સંગઃ અસ્તિ ન શુદ્ધઃ કિં ત્યક્તું
इच्छसि संघातविलयं कुर्वन् एवमेव एव लयं व्रज ॥

નોંદ:—આ પાંચમાં અધ્યાયમાં ૭ શ્લોક ઋષિ કહે છે.

અપ્રાવક—તું શુદ્ધ થઈને ત્યાગે કેને ? તું સંબંધહીન આ લોક
દેહાદિક નિષેધરૂપે તું, ‘એમજ’ કર લય યોગ ૧

Thou hast relation with none; dost thou, the
purified, desire to renounce ? Having abandoned
bodily association, choose absorption (absorb in
the Self) exactly so. 1.

Commentary:—*The difference between સંન્યાસ
renunciation and ત્યાગ relinquishment decided by કૃણ.*

२५ काम्यानां कर्मणां न्यासं संन्यासं कवयो विदुः

सर्वकर्मफलत्यागं प्राहुस्त्यागं विचक्षणाः ॥ भगवद्गीता ॥

अन्वयः—काम्यानां कर्मणां न्यासं कवयः संन्यासं विदुः
सर्वकर्मफलत्यागं विचक्षणाः त्यागं प्राहुः ॥

The renouncing of works with desire is known as renunciation by sages; the relinquishing of the fruit of all actions is called by the wise the relinquishment. 18th discourse, second shloka.

उदेति भवतो विश्वं वारिधेरिव बुद्बुदः ।

इति ज्ञात्वैकमात्मानमेवमेव लयं ब्रज ॥ २ ॥

अन्वयः—वारिधेः बुद्बुदः इव भवतः विश्वं उदेति । इति
एकं आत्मानं ज्ञात्वा एवम् एव लयं ब्रज ॥

समुद्र केरा परपोटा सम, विश्व उदयनो जेग

आत्माने सागर सम ज्ञाणी, 'ओमन्' कर लय योग २

The world attaineth to the rising like the bubbles of the ocean, having acknowledged the Self as the only one, choose absorption exactly so.

प्रत्यक्षमप्यवस्तुत्वाद्विश्वं नास्त्यमले त्वयि ।

रज्जुसर्प इव व्यक्तमेवमेव लयं ब्रज ॥ ३ ॥

अन्वयः—प्रत्यक्षं अपि व्यक्तं विश्वं अमले त्वयि न अस्ति
रज्जुसर्पः इव अवस्तुत्वात् एवम् एव लयं ब्रज ॥

पापहीन तुम्हमां नहि, विश्व प्रत्यक्ष पाणु शेड

અવસ્તુ દોરી સર્પ સમ, 'એમજ' કર લય યોગ ૩

Although direct cognition, yet the world is not in thy purity owing to natural unreality just as the snake for the ropè; choose absorption exactly so. 3.

સમદુઃખસુખઃ પૂર્ણ આશાનૈરાશ્યયોઃ સમઃ ।

સમજીવિતમૃત્યુઃ સન્નેવમેવ લયં વ્રજ ॥ ૪ ॥

અન્વયઃ—પૂર્ણઃ સમદુઃખસુખઃ આશાનૈરાશ્યયોઃ સમઃ
સમજીવિતમૃત્યુઃ સન્નુ એવં એવ લયં વ્રજ ॥

આશાનિરાશે સમ્પૂર્ણું તું, સમસુખદુઃખલોગ

સમાન તું મૃત્યુજીવને, 'એમજ' કર લય યોગ ૪

The ever Complete, uniform in pleasure and pain, equally balanced in hopes and hopelessness, unmoved in life and death, choose absorption exactly so. 4.

Note :—૨૬ વરં મૌનં કાર્યં ન ચ વચનમુક્તં યદનૃતં

વરં ક્લેબ્યં પુંસાં ન ચ પરકલત્રાભિગમનમ્ ।

વરં પ્રાણત્યાગો ન ચ પિશુનવાક્યેષ્વભિહત્તિ-

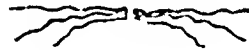
વરં ભિક્ષાશિત્વં ન ચ વરઘ્નજાસ્વાદનસુખમ્ ॥ હિતોપદેશ

Translation : It is better to be dumb than to tell a lie, it is better to yield to impotence than to have sexual intercourse with an other's betterhalf, it is better to breathe one's last

than to have a relish for a slanderous sentence and it is better to have enjoyment in a beggar's crust than delightful pleasure in an other's property.

ॐ तस्तदिति श्रीमद्विश्वेश्वरचिन्ताम्यावक्रगीतायां. जनकाष्टा-
वक्रसंवादे धाराशास्त्रि अंवालाहसस्य आंग्लभाषा टीकान्हितमाचार्योक्तं
लयचतुष्टयनामकं पंचमं प्रकरणं समाप्तम् ॥

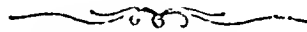
Thus in the Ashtāvakra's Gītā, composed by the celebrated Vishveshvara, the dialogue between the blessed sage Ashravakra and the king Janaka, the commentary and translation by the one devoted to the Goddess Amba, the absorption spoken by the spiritual preceptor, the fifth discourse entitled.

THE SIXTH DISCOURSE CALLED

*Now the Defence-an aggregate of four-presented
by the Disciple.*

॥ अथ शिष्योक्तमुत्तरचतुष्कं नाम षष्ठं प्रकरणम् ॥ ६ ॥

ॐ शिष्ये आपेतो जवाण्य प्रकृषणं ६६

आकाशवदनंतोऽहं घटवत्प्राकृतं जगत् ।

इति ज्ञानं तथैतस्य न त्यागो न ग्रहो लयः ॥ १ ॥

અન્વય:—અહં આકાશવત્ અનંતઃ । પ્રાકૃતં જગત્ ઘટ્યતે
इति ज्ञानं तथा एतस्य त्यागः न ग्रहः लयः न ॥

નોંદ—આ ફક્ત અધ્યાયમાં ૪ શ્લોક જનક કહે છે.

જનક—આકાશ સમ અનંત હું, પ્રકૃતિ કાર્ય જગળાગ

આ જ્ઞાને આત્માને નહિ, ગ્રહણ લય કે ત્યાગ ૧

I am boundless like the sky, the world originated by nature is like a pot ; he (the Self) hath, neither relinquishment, acceptance, nor absorption with such a wisdom. 1.

महोदधिरिवाहं स प्रपंचो वीचिसन्निभः ।

इति ज्ञानं तथैतस्य न त्यागो न ग्रहो लयः ॥ २ ॥

અન્વય:—મહોદધિઃ इव अहं सः प्रपंचः वीचिसन्निभः ।

इति ज्ञानं तथा एतस्य न त्यागः ग्रहः लयः न ॥

મહાસમુદ્રાત્મા હું પોતે, જગ પ્રપંચ લહરી ખાખ (ધુળ)

આ જ્ઞાને આત્માને નહિ, ગ્રહણ લય કે ત્યાગ ૨

I am like an extensive ocean, that delusive expansion (the world is considered as the expansion of the primary germ and the scene of manifold action) is like waves ; he hath, neither relinquishment, acceptance nor absorption with such a wisdom. 2.

अहं स शक्तिसंकाशो रूपवद्विश्वकल्पना ।

इति ज्ञानं तथैतस्य न त्यागो न ग्रहो लयः ॥ ३ ॥

अन्वयः—अहं सः शुक्तिसंकाशः सृष्यवत् विश्वकल्पना
इति ज्ञानं तथा एतस्य न त्यागः ग्रहः लयः न ॥

श्रुति प्रसिद्धं हुं छीय सप्त, कल्पना जग इषासाग

आ ज्ञाने आत्माने नहि, अहुषु लय हे त्याग ३

I am like an oyster shell and the composition of the world is like silver; he hath neither relinquishment, acceptance nor absorption with such a wisdom. 3.

अहं वा सर्वभूतेषु सर्वभूतान्यथोमयि ।

इति ज्ञानं तथैतस्य न त्यागो न ग्रहो लयः ॥ ४ ॥

अन्वयः—अहं वा सर्वभूतेषु अथ सर्वभूतानि मयि इति
ज्ञानं तथा एतस्य न त्यागः ग्रहः लयः न ॥

सौ प्राणीमां हुं रहुं, मुजमां प्राणीमात्र

आ ज्ञाने आत्माने नहि, अहुषु लय हे त्याग ४

I abide in all beings, all beings abide in me; he (Self) hath, neither relinquishment, acceptance nor absorption, with such a wisdom. 4.

Note :—२७ नृदेहमाद्यं सुलभं सुदुर्लभं

सुखं सुकल्पं गुरुकर्णधारम् ।

सैयानुकूलैर्न नभस्वतेरितं

पुमान् भवान्धि न तरेत्स आत्महा ॥ भागवत्

ॐ तत्सदिति श्रीमद्विश्वेश्वरविरचिताष्टावक्रगीतायां जनका—

ઘાવક્રસંવાદે ધારાશાસ્ત્રિ અંબાલાલસસ્ય આંગ્લભાષાટીકાસહિતં-
શિષ્યપ્રાક્તમુત્તરચતુષ્કં નામ ષષ્ઠં પ્રકરણં સમાપ્તમ્ ॥

Thus in the Ashtâvakra's Gitâ, composed by the celebrated Vishveshvar, the dialogue between the blessed sage Ashtâvakra and the king Janaka, the commentary and translation by the one devoted to the Goddess Ambâ, the defence presented by the disciple, the sixth discourse entitled.

THE SEVENTH DISCOURSE CALLED

Now the Experience-fivefold.

॥ અથાનુભવપંચકં નામ સપ્તમં પ્રકરણમ્ ॥ ૭ ॥

અનુભવ પ્રકરણ ૭ મું

મય્યનંતમહાંમોધૌ વિશ્વપોત્ત ઇતસ્તતઃ ।

ભ્રમતિ સ્તાંતવાતેન ન મમાસ્ત્યસહિષ્ણુતા ॥ ૧ ॥

અન્વયઃ—મયિ અનંતમહાંમોધૌ વિશ્વપોત્તઃ સ્વાંતવાતેન
ઇતસ્તતઃ ભ્રમતિ મમ અસહિષ્ણુતા ન અસ્તિ ॥

નોટ—આ અધ્યાયમાં ૫ શ્લોક જનક કહે છે

જનક—મુજ આત્માવિનાશ મહાનિધિ, વહાંણુ એ વિશ્વ અખીલ

મન વાયુથી જહાં તહાં ફરતું, પણ હું સહનશીલ ૧

સુચના-આત્મા અવિનાશ = આત્માવિનાશ આ પ્રમાણે
 ઘણી જગ્યાએ. સંસ્કૃત સંધિનિયમાનુસાર આગળના અક્ષરમાં અ
 મળેથી આ થાય છે તે ખાસ જોવું. “અ” એટલે “ન” જેમકે જેનો
 વિનાશ નહિ તે અવિનાશ. કેટલીક વખત અનર્થાર્થ એ પ્રમાણે
 પણ આગલા અક્ષરમાં અ મળેલો હોય છે, ત્યાં વાક્યરચના ઉપ-
 રથી અર્થ સમજવી લેવો.

In my boundless extensive ocean, a raft of
 the world roams about here and there by the
 wind of mind, I have forbearance of disposi-
 tion. 1.

મય્યનંતમહાંભોધૌ જગદ્વિચિઃ સ્વભાવતઃ ।

ઉદેતુ વાસ્તમાયાતુ ન મૈ વૃદ્ધિન ચ ક્ષતિઃ ॥ ૧ ॥

અન્વયઃ—મયિ અનંતમહાંભોધૌ જગદ્વિચિઃ સ્વભાવતઃ
 ઉદેતુ વા અસ્તં આયાતુ મૈ ન વૃદ્ધિઃ ન ચ ક્ષતિઃ ॥

મુજ આત્માવિનાશનિધિ, વિશ્વ લહેર પાણિ
 સ્વાભાવિક ઉદયાસ્ત પામે, મારે ન વૃદ્ધિ હાનિ ૨

In my boundless extensive ocean, the waves
 of the ocean, naturally rise, and set, I have
 neither increase nor decrease. 2.

મય્યનંતમહાંભોધૌ વિશ્વં નામ વિકલ્પના ।

અતિશાંતો નિરાકાર एतदेवाहमास्थितઃ ॥ ૩ ॥

અન્વયઃ—મયિ અનંતમહાંભોધૌ નામ વિશ્વં વિકલ્પના
 અતિશાંતઃ। નિરાકારઃ एतद् एव अहं आस्थितઃ ॥

મુજ આત્માવિનાશ મહાનિધિ, કલ્પના વિશ્વ પ્રસિદ્ધ
નિરાકાર ને શાંત અતિ હું, એમજ આત્મામાં આશ્રિત ૩

In my boundless extensive ocean, the delusion of the world is famous, quite tranquil-minded, formless, by that (Self-knowledge), I stand exactly as I am.

Note: I stand exactly as I am i-e., not in the Self-absorption bamed in the preceeding discourse, simply because I am nothing but Self and so the question of absorption remains nowhere and nomore.

નાત્મા ભાવેષુ નો ભાવસ્તત્રાનંતે નિરંજને ।

इत्यसक्तोऽस्पृहः शान्त एतदेवाहमास्थितः ॥ ४ ॥

અન્વય:—આત્મા ભાવેષુ ન । ભાવ: તત્ર અનંતે નિરંજ-
ને ન્વ ઇતિ અહં અસક્ત: અસ્પૃહ: શાંત: એતત્ એવ આસ્થિત:॥

દેહાશ્રિત આત્મા નહિ, ન દેહ નિરંજનાત્માનંતે

અસંગ ઈચ્છા રહિત હું, ‘એમજ’ આત્મા આશ્રિતે ૪

The Self is not in the state of the body nor is the bodily state (body) in that boundless and stainless (Self); thus I am unattached, undesirous, by that (Self knowledge), I stand exactly so. 4

अहो चिन्मात्रमेवाहं पिद्रजालोपमं जगत् ।

અતો . ૫ કથં કુત્ર હેયોપાદેયકલ્પના ॥ ૫ ॥

અન્વયઃ—અહો ચિન્માત્રં એવ અહં જગત્ ઇંદ્રજાલોપમં
અતઃ મમ કુત્ર કથં હેયોપાદેયકલ્પના ॥

અલૌકિક ચૈતન્ય માત્ર અરે હું, જગ બાણે ઇંદ્રબાળ

તેથી મને કંઈ કયે પ્રકારે, ગ્રહણ ત્યાગ વિચાર ? ૫

I am exactly the whole principle of vitality (eternal), the world is resembling an artifice; in what thing and how should I, therefore, have a disposition for any relinquishment and acceptance. 5.

Note : ૨૮ આશાનામનદી મનોરથજલા તૃણાતરङ्ગાકુલા
રાગગ્રાહવતી વિતર્કવિહગા ધૈર્યદ્રુમધ્વંસિની ॥

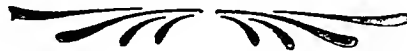
મોહાવર્તસુદુસ્તરાડિગહના પ્રોત્તુઙ્ગાચિન્તાતટી

તસ્યાઃ પારગતા વિંશુદ્ધમનસો નન્દન્તિ યોગીશ્વરાઃ ॥

મર્તૃહરિ

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્વિશ્વેશ્વરવિરચિતાષ્ટાવક્રગીતાયાં જનકાષ્ટાવક્ર-
સંવાદે ધારાશાસ્ત્રિ અંબાલાલસસ્ય આંગ્લભાષાટીકાસહિતમનુભવપંચકં
નામ સપ્તમં પ્રકરણં સમાપ્તમ્ ॥

Thus in the Ashtāvakra's Gītā composed by the celebrated Vishveshvara, the dialogue between the blessed sage Ashtavakra and the king Janaka, the commentary and translation by the one devoted to the Goddess Ambā, now the experience, the seventh discourse entitled.

THE EIGHTH DISCOURSE CALLED

*Now the Decision of Bondage and Liberation
four-fold, spoken by the spiritual Preceptor.*

॥अथ गुरुमोक्तं बंध मोक्षव्यवस्थाचतुष्कं नामाष्टमं प्रकरणम् ॥८॥

गुरुये કહેલી બંધમોક્ષનીવ્યવસ્થા પ્રકરણ ૮મું

तदा बंधो यदा चित्तं किञ्चिद्वाञ्छति शोचति ।

किञ्चिन्मुञ्चति गृह्णाति किञ्चिद्दृष्यति कुप्यति ॥ १ ॥

અન્વયઃ—ચિત્તં યદા કિંચિત્ વાંછતિ શોચતિ કિંચિત્
મુંચતિ ગૃહ્ણાતિ કિંચિત્ દૃષ્યતિ કુપ્યતિ તદા બંધઃ ॥

નોંદ—આ અધ્યાયમાં ૪ શ્લોક ગુરુ કહે છે.

જો મન ઇચ્છે શોચે છેડે, ગૃહ્ણુ કરે થઈ અંધ

હૃષ્ કરે કોઈ માફક, નિશ્ચે જીવને બંધ ૧

When the mind desireth a little, grieveth, re-
linquisheth a little, accepteth, desireth a little, be-
cometh angry, there is, in that case, a bondage 1.

तदा मुक्तिर्यदा चित्तं न वाञ्छति न शोचति ।

न मुञ्चति न गृह्णाति न दृष्यति न कुप्यति ॥ ૨ ॥

અન્વયઃ—યદા ચિત્તં ન વાંછતિ ન શોચતિ ન મુંચતિ
ન ગૃહ્ણાતિ ન દૃષ્યતિ ન કુપ્યતિ તદા મુક્તિઃ ॥

મન ન ઇચ્છે ન શોચે, ન છોડે નગ્રહે ચુકિત
હર્ષ કરે નહિ ક્રોધ કરે નહિ, નિશ્ચે જીવને મુક્તિ ૨

When the mind neither desireth, nor grieveth
nor relinquisheth nor accepteth, nor delighteth,
nor becometh angry, there is, in that case, a
liberation. 2

તદા વંધો યદા ચિત્તં સક્તં કાસ્વપિ દૃષ્ટિષુ ।

તદા મોક્ષો યદા ચિત્તમસક્ત સર્વદૃષ્ટિષુ ॥ ૩ ॥

અન્વયઃ—યદા ચિત્તં કાસુ અપિ દૃષ્ટિષુ સક્તં તદા વંધ-
યદા ચિત્તં સર્વદૃષ્ટિષુ અસક્તં તદા મોક્ષઃ ॥

અનાત્માકારદૃષ્ટિ મન આસક્ત, જરૂર જીવને બંધ

વિષયાકારદૃષ્ટિ મનનાસક્ત, જીવને મોક્ષ સંબંધ ૩

When the mind is attached in anything even
visibly, there is, in that case, a bondage; when
the mind is unattached in all vision, there is, in
that case, a liberation. 3

યદા નાહં તદા મોક્ષો યદાહં વંધનં તદા ।

મત્વેતિ હેલયા કિંચિન્મા ગૃહાણ વિમુચ માં ॥ ૪ ॥

અન્વયઃ—યદા અહં ન તદા મોક્ષઃ યદા અહં તદા વંધ-
નં ઇતિ મત્વા હેલયા કિંચિત્ મા ગૃહાણ મા વિમુચ ॥

“હું નહિ” મોક્ષ અનાહંકારે, “હું” અહંકારે બંધ

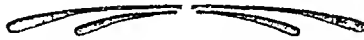
ન ત્યાગ કંઈ અનાયાસે, ન કર ગ્રહેવા ફેદ ૪

When there is no individuality, there is, in that case, a liberation; having thus known, do not accept a little, do not relinquish a little even effortlessly. 4

६९ शय्या शैलशिला गृहं गिरिगुहा वस्त्रं तरुणां त्वचः
सारंगाः सुहृदो ननु क्षितिर्गृहां वृत्तिः फलैः कोमलैः ।
येषां निर्झरमम्बु पानमुचितं रत्येव विद्यांगना
मन्ये तं परमेश्वराः शिरसि यैर्वद्धो न सेवाञ्जलिः ॥
भर्तृहरि

ॐ तत्सदिति श्रीमद्विश्वेश्वरविरचिताष्टावक्रगीतायां जनकाष्टा-
वक्रसंवादे धाराशास्त्रि अंबालालसस्य आंग्लभाषाटीकासहितं
गुरुप्रोक्तं बंधमोक्षव्यवस्थाचतुष्टकं नामाष्टमं प्रकरणं समाप्तम् ।

Thus in the Ashtâvakra's Gitâ, composed by the celebrated Vishveshvara, the dialogue between the blessed sage Ashtâvakra and the king Janaka, the commentary and translation by the one devoted to the Goddess Amdâ, now the bondage and liberation, the eighth discourse entitled.

અન્યો ન અપેક્ષી કવિતા-પાન ૧૧૨, શ્લોક ૧, અધ્યાય ૪થો.

જનકે-આત્મજ્ઞાની ધીર જોડે, કરે ભોગ સંસાર

સંસારવૃત્તિ તેની નહિ, જેમ વર્તે જગ ગસાર. ૧

THE NINTH DISCOURSE called

Now the Self-humiliation-eight fold.

॥ અથ નિર્વેદાષ્ટકં નામ નવમં પ્રકરણમ્ ॥ ૯ ॥

હવે વૈરાગ્ય પ્રકરણ ૯મું

કૃતાકૃતે ચ દ્વંદ્વાનિ કદા શાંતાનિ કસ્ય વા ।

एवं ज्ञात्वेह निर्वेदाद्भव त्यागपरोऽव्रती ॥ ૧ ॥

અન્વયઃ—કૃતાકૃતે દ્વંદ્વાનિ ચ કસ્ય કદા વા શાંતાનિ એવં
જ્ઞાત્વા ઇહ નિર્વેદાત્ ત્યાગપરઃ ભવ અવ્રતી ॥

નોટઃ આ નવમા અધ્યાયમાં ૮ શ્લોક ઋપિ કહે છે.

અષ્ટાવકે—સુખદુઃખ કર્તવ્યાકર્તવ્ય, કેનાં કયારે શાન્ત ?

તો વૈરાગ્યે ત્યાગી થા, તું હીનઆગ્રહાબ્રાંત (અબ્રાંત) ૧

Of whom or when the activity and inactivity
and the pairs of the opposites are tranquillized?
Knowing this, be established in the Self-humi-
liation herein by the practice of relinquishment;
conditionless (*actionless*) thou art.

Commentary : નિર્વેદ Self-humiliation in
rhetoric is considered as one of the 33 subordinate
feelings. નિર્વેદસ્થાયિભાવોઽસ્તિ શાંતોઽપિ નવમો રસઃ

काव्यप्रकाश. निर्वेद is also translated as dispassion but the commentator, for our purpose, calls it self-humiliation.

कस्यापि तात धन्यस्य लोकाचेष्टावलोकनात् ।

जीवितेच्छा बुभुक्षा च बुभुत्सोपशमं गताः ॥ २ ॥

અન્વય:—તાત કસ્ય અપિ ધન્યસ્ય લોકચેષ્ટાવલોકનાત્
જીવિતેચ્છા ચ બુભુક્ષા બુભુત્સા ઉપશમં ગતાઃ ॥

કર્તાવ્યપરાયણુ લોકે ભાળી, ઉદ્ભવનાશરૂપ તાત

જીવનભોગબોધેચ્છા કહે, કૃતાર્થની કયાં શાન્ત? ૨

My dear, on observing the efforts of the people, hath the desire of any worldly man for life, hunger for enjoyment, thirst for becoming (learned), gone to a cessation (*quietude*) ? 2

अनित्यं सर्वमेवेदं तापत्रितयदूषितम् ।

असंसारं निन्दितं हेयमिति निश्चत्य शाम्यति ॥ ३ ॥

અન્વય:—ઇદં સર્વં એવ અનિત્યં તાપત્રિતયદૂષિતં અસારં
હેયં નિંદિતં ઇતિ નિશ્ચત્ય શામ્યતિ

સર્વ અનિત્ય ત્રિતાપદૂષિત, ભૌતિક દૈવિક આત્મિક

ત્યાગયોગ્ય અસાર નિંદિત, જ્ઞાની શાંત આત્મિક ૩

All this is exactly transient corrupted with the three kinds of miseries, worthless, censurable, one is appeased with such a resolve. 3

Commentary: Human beings are subjected to three kinds of miseries namely આધ્યાત્મિક, આધિ-દૈવિક and આધિભૌતિક caused by mind as pain sorrow etc, brought on by irony of fate, and caused by animals as serpent, tiger, elephant etc:

કોઽસૌ કાલો વયઃ કિંવા યત્ર દ્વંદ્વાનિ નો નૃણામ્ ।

તાન્યુપેક્ષ યથાપ્રાપ્તવર્તી સિદ્ધિમવાપ્નુયાત્ ॥ ૪ ॥

અન્વયઃ—યત્ર નૃણાં દ્વંદ્વાનિ ન અસૌ કઃ કાલઃ વા કિં વયઃ તાનિ ઉપેક્ષ્ય યથાપ્રાપ્તવર્તી સિદ્ધિં અવાપ્નુયાત્ ॥

કાળ ક્યો ને વય કઈ જ્યાં, નરને ન દ્વંદ્વસિદ્ધિ ?

સૌ વિસ્મરણે દેવેશ્વર્યામાં, વર્તનાર પામે સિદ્ધિ ૪

What is that duration of time or what is the age wherein a man hath no pairs of the opposites? Having abandoned them, the actor in whatever attainments fair or foul, secureth the accomplishment. 4

નાના મતં મહર્ષીणां સાધુનાં યોગિનાં તથા ।

દૃષ્ટ્વા નિર્વેદમાપન્નઃ કો ન શામ્યતિ માનવઃ ॥ ૫-॥

અન્વયઃ—મહર્ષીणाં સાધુનાં તથા યોગિનાં મતં નાના દૃષ્ટ્વા નિર્વેદમ્ આપન્નઃ કઃ માનવઃ શામ્યતિ ન ॥

મહાન ઋષિ સાધુ યોગિના, દેખિ મત વિધવિધ

વૈરાગ્ય પામેલો ક્યો પુરૂષ, શાન્તિમાં અસિદ્ધ ? ૫

Having observed the various standards adopted by the great sages, good persons and ascetics, which man established in the self-humiliation is not tranquillized ? 5

કૃત્વા મૂર્તિપરિજ્ઞાનં ચૈતન્યસ્ય નર્કિંગુરુઃ ।

નિર્વેદસમતાયુક્ત્યા યસ્તારયતિ સંસૃતેઃ ॥ ૬ ॥

અન્વયઃ—નિર્વેદસમતાયુક્ત્યા ચૈતન્યસ્ય મૂર્તિપરિજ્ઞાનં કૃત્વા નર્કિંગુરુઃ યઃ સંસૃતેઃ તારયતિ ॥

સાક્ષાત્કારચેતનસ્વરૂપે, વૈરાગ્યસમતાયુક્ત (દરેકમાં સરખાપણું) સ્વમુક્ત વિશ્વે ગુરૂવિના એ, કરે ખીજને મુક્ત. ૬

Harmonised with self-humiliation and equilibrium, having actuated intuitive perception of the whole manifestation of vitality, he who hath no preceptor, crosseth *himself and others* over the world. 6

પश्य भूतविकारांस्त्वं भूतमात्रान् यथार्थतः ।

तत्क्षणाब्धनिर्मुक्तः स्वस्वरूपस्थो भविष्यसि ॥ ७ ॥

અન્વયઃ—ત્વં ભૂતવિકારાન્ યથાર્થતઃ ભૂતમાત્રાન્ પશ્ય તત્ક્ષણાત્ બંધનિર્મુક્તઃ સ્વરૂપસ્થઃ ભવિષ્યસિ ॥

ભૂતવિકાર દેહેન્દ્રિયાદિ, વસ્તુએ ભૂતરૂપ દેખ (આત્મારૂપે નહિ) તેજ ક્ષણ તું બંધમુક્ત, સ્વસ્વરૂપે સ્થિતિ લેખ. ૭

Consider thou substantially bodical emotions as all bodies (not as the Self), liberated from the body at the very moment, thou shalt secure situation in thy own Self. 7

वासना एव संसार इति सर्वा विमुच ताः ।

तस्यागो वासनात्यागात्स्थितिश्च यथा तथा ॥ ८ ॥

अन्वयः—वासना एव संसारः इति सर्वाः ताः विमुच
वासनात्यागात् तस्यागः अद्य स्थितिः यथा तथा ॥

अंशारे जन्म विषयवाग्ने, वाग्नेना तेथी त्याग

वाग्नेना त्यागे जग त्याग्युं, प्राग्ध्ये स्थिति राग ८

Inclination is exactly the world, that is all, slacken it; the relinquishment of the inclination is the relinquishment of that (world), now thy stability is accurately the same as thy fate.

Note: ३१ जाड्यं धियो हरति सिञ्चति वाचि सत्यं

मानोन्नतिं दिशति पापमपाकरोति ।

चेतः प्रसादयति दिक्षु तनोति कीर्तिं

सत्संगतिः कथय किं न करोति पुंसाम् ॥ भर्तृहरि

ॐ तत्सदिति श्रीमद्विश्वेश्वरविरचिताष्टावक्रगीतायां जन्काष्टा-
वक्रसंवादे धाराशास्त्रि अंबालालस्य आंगलभाषाटीकासहितं
गुरुप्रोक्तं निर्वेदाष्टकं नाम नवमं प्रकरणं समाप्तम् ।

Thus in the Ashtāvakra's Gītā, composed by the celebrated Vishveshvara, the dialogue between the blessed sage Ashtāvakra

and the king Janaka, the commentary and translation by the one devoted to the Goddess Ambâ, now the self-humiliation, the ninth discourse entitled.

Look at unprinted translation—page 114, 4th dis shl.

Which is able to prevent a great-souled acting by chance who regards this whole world to be the Self ? 4.

THE TENTH DISCOURSE called

Now the Quietude—a collection of eight—spoken by the spiritual preceptor.

॥ અથ ગુરુપ્રોક્તમુપશમાષ્ટકં નામ દશમં પ્રકરણમ્ ॥ ૧૦ ॥

હવે ગુરુએ કહેલો શાન્તિ પ્રયોગ પ્રકરણ ૧૦ મું

વિહાય વૈરિણં કામમર્થં ચાનર્થસંકુલમ્ ।

ધર્મમપ્યેતયોર્હેતું સર્વત્રાનાદરં કુરુ ॥ ૧ ॥

અન્વયઃ—કામં વૈરિણં ચ અનર્થસંકુલમ્ અર્થે પતયોઃ
હેતું ધર્મં અપિ વિહાય સર્વત્ર અનાદરં કુરુ ॥

નોંટઃ—આ ૧૦મા અધ્યાયમાં ૮ શ્લોક ગુરુ કહે છે.

અષ્ટાવક—અનર્થનું મૂળ પૂર્ણ અર્થ છે, કામારિ હેતુધર્મ

એ ત્રણ છોડ ત્રણેનો હેતુ, ત્યાગીદે તું કર્મ ૧

Abandoning desire—enemy of wisdom, interest—a head of nonsense, leave off even duties—their motive; have contempt in all places.

સ્વપ્નેદ્રજાલવત્પश्य दिनानी त्रीणि पंच वा ।

मित्रक्षेत्रधनागारदारदायादिसंपदः ॥ २ ॥

અન્વય:—મિત્રક્ષેત્રધનાગારદારદાયાદિસંપદઃ સ્વપ્નેદ્રજાલવત્
પश्य त्रीणि वा पंच दिनानि ॥

સંપત્તિ દોલત મિત્રો, દેહપત્તિ ગૃહધન

ઈંદ્રિયજાળને સ્વપ્ન માન, રહે ત્રણ પાંચ દિન (દિવસ) ૨

Consider a friend, body, wealth, house, wife, inheritance and other excellences, just like a dream and juggling; three or five days they remain. 2

यत्र यत्र भवेत्तृष्णा संसारं विद्धि तत्र वै ।

प्रौढवैराग्यमाश्रित्य वीततृष्णः सुखी भव ॥ ३ ॥

અન્વય:—યત્ર યત્ર તૃષ્ણા ભવેન્ તત્ર વૈ સંસારં વિદ્ધિ ।
પ્રોઢવૈરાગ્યં આશ્રિત્ય વીતતૃષ્ણઃ સુખીભવઃ ॥

પ્રધાનપણું જ્યાં જ્યાં તૃષ્ણાનું, ત્યાં ત્યાં છે સંસાર

આશ્રિત થા તું પ્રોઢ વૈરાગ્યે, તૃષ્ણા તારો કાળ ૩

Whereever there is ambition, consider there the world, refuging into the full development of dispassion, dead to ambition, be happy. 3

तृष्णामात्रात्मको बन्धस्तन्नाशो मोक्ष उच्यते ।

भवासंसिक्तमात्रेण प्राप्तुष्टिर्मुहुर्मुहुः ॥ ४ ॥

અન્વયઃ—તૃષ્ણામાત્રાત્મકઃ વંધઃ તન્નાશઃ મોક્ષઃ ઉચ્ચતે ।
મવાસંસક્તિમાત્રેણ મુહુર્મુહુઃ પ્રાપ્તિતુષ્ટિઃ ॥

સ્વરૂપે તૃષ્ણા એજ બંધ, તૃષ્ણા નાશ મુક્તિ

દેહસંગાભાવ વારંવાર, આત્મપ્રાપ્તિ છે તૃપ્તિ ૪

The whole ambition is a bondage, its destruction is called liberation; there is attainment and gratification in the Self often and often by all unattachment in the body. 4

ત્વમેકચેતનઃ શુદ્ધો જડં વિશ્વમસત્તથા ।

અવિદ્યાપિ ન કિંચિત્સા કા બુધુત્સા તથાપિ તે ॥

અન્વયઃ—ત્વં એકઃ ચેતનઃ શુદ્ધઃ વિશ્વં જડં અસત્ તથા
સા અવિદ્યા અપિ તથા અપિ તે કિંચિત્ બુધુત્સા કા ॥

શુદ્ધ એક ચેતન શક્તિ તું, વિશ્વ અસત અચુકત

અનિર્વચનીય છે અવિદ્યા, હવે બાણુવું શું ચુકત ? ૫

Thou art the one, conscious, purified, the world is unconscious, unreal; the same is even with delusion, why is there a little desire to know that even with its *knowledge of delusion*? 5

રાજ્યં સુતાઃ કલત્રાણિ શરીરાણિ સુખાનિ ચ ।

સંસક્તસ્યાપિ નષ્ટાનિ તવ જન્મનિ જન્મનિ ॥ ૬ ॥

અન્વયઃ—રાજ્યં સુતાઃ કલત્રાણિ શરીરાણિ ચ સુખાનિ
સંસક્તસ્ય અપિ તવ જન્મનિ જન્મનિ નષ્ટાનિ ॥

સ્ત્રિપુત્ર રાજ્ય દેહ સુખ, કરે તારી ઉપહાસ

હે આસક્ત ! તને તને એ, જન્મે જન્મે નાશ ૬

Kingdom, wife, body and pleasure are destroyed from thy birth to birth even with *thy* attachment *in them*. 6

અભ્યર્થેન કામેન સુકૃતેનાપિ કર્મણા ।

અભ્યઃ સંસારકાંતારે ન વિશ્રાન્તમભૂન્મનઃ ॥ ૭ ॥

અન્વયઃ—અર્થેન કામેન સુકૃતેન કર્મણા અપિ અલં ।
સંસારકાંતારે મનઃ અભ્યઃ વિશ્રાન્તં ન અભૂત્ ॥

સુકૃતધર્મકર્મે બહુ થયું, અર્થે બહુ વળી કામ

વિકટમાર્ગ સંસારધર્મે, મનને નહિ વિશ્રાન્ત. ૭

No more is wanted of interest, desire, meritorious deeds, even prescribed actions; the mind attained to no refuge in them in the mountainous forest of the world. 7

કૃતં ન કતિ જન્માનિ કાયેન મનસા ગિરા ।

દુઃસ્વમાયાસદં કર્મ તદ્દ્યાપ્યુપરમ્યતામ્ ॥ ૮ ॥

અન્વયઃ—આયસદં દુઃસ્વં કર્મ કાયેન મનસા ગિરા કતિ
જન્માનિ ન કૃતં અद्याપિ તત્ ઉપરમ્યતામ્ ॥

શું દુઃખદાક કર્મ પ્રયાસે, ન કીધાં જન્મે જન્મ ?

મનવાણી દેહે કર્યાં બહુ, હવે આરામે લે શમ (શાન્તિ) ૮

Didst thou not execute effortable and painful

works for. lives together to this day physically, mentally and by speech ? Well then, attain to quietude. 8.

Ntoe:—३२ मर्त्यो मृत्युव्यालभीतः पलायन्
 लोकान्सर्वान्निर्मयं नाध्यगच्छत् ।
 त्वत्पादाब्जं प्राप्य यद्रच्छयाऽद्य
 स्वस्थः शेते मृत्युरस्मादपैति ॥ भागवत

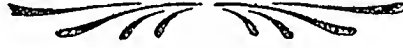
Translation:—O Primal man ! Supreme Self !
 The mankind runs away from world to world
 by the fear of the death-serpent and
 yet none gets fearless refuge anywhere; but
 when that fearless Abode in your Holiness'
 lotus-like feet is refuged by some past, merito-
 rious deeds, he sleeps securedly in the supreme
 bliss. The death then runs away remaining far
 off and never goes to his nearness.

One should not obstinately stick to a parti-
 cular sanskrit word with a particular meaning
 with his limited knowledge of schools and colleges
 without perusal and deep knowledge of the
 Sanskrit literature because one word has
 innumerable meanings which can be selected from
 the context of the sentence. The word व्याल is read
 by the commentator with many meanings at

different places as, 1 a vicious elephant, 2 serpent 3 beast of prey, 4 tiger, 5 leopard, 6 king, 7 rogue 8 an epithet of विष्णु etc., and as an adjective 1 vicious 2 wicked etc., he regrets he cannot cite authorities for want of space.

ॐ तत्सदिति श्रीमद्विश्वेश्वर विरचिताष्टावक्रगीतायां जनकाष्टावक्र-
संवादे धाराशस्त्रि अंबालालसस्य आंग्लभाषाटीकासहितं गुरुप्राक्तमु-
पशमाष्टकं नाम दशमं प्रकरणं समाप्तम् ॥

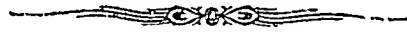
Thus in the Ashtāvakra's Gītā composed by the celebrated Vishveshvara, the dialogue between the blessed sage Ashtavakra and the king Janaka, the commentary and translation by the one devoted to the Goddess Ambā, now the quietude, the tenth discourse entitled.

THE ELEVENTH DISCOURSE called

Now the wisdom—an aggregate of eight.

॥ अथ ज्ञानाष्टकं नामैकादशं प्रकरणम् ॥ ११ ॥

ॐ ज्ञान प्रकरणं ११ मुं

भावाभावविकारश्च स्वभावादित निश्चयी ।

निर्विकारो गतक्लेशः सुखेनैवोपशम्यति ॥ १ ॥

અન્વયઃ—ભાવભાવવિકારઃ સ્વભાવાત્ इति निश्चयी निर्वि-
कारः च गतक्लेशः सुखेन एव शाम्यति ॥

નોંટઃ—આ ૧૧મા અધ્યાયમાં ૮ શ્લોકોકેષિ કહે છે.

અષ્ટાવક્ર—ભાવાનાસંસ્કારો નિશ્ચે, વિકાર ભાવાભાવ
કલેશવિકાર રહિત પુરૂષ લે, સુખ શાન્તિનો લાવ ૧

The contraction of existence and non-existence is natural; such a determinator (thus resolved), changeless and dead to wordly occupation, is exactly tranquillized with happiness. 1.

ईश्वरः सर्वनिर्माता नेहान्य इति निश्चयी ।

अंतर्गलितसर्वाशः शान्तः कापि न सज्जति ॥ २ ॥

અન્વયઃ—इह ईश्वरः सर्वनिर्माता अन्य न इति निश्चयी
अंतर्गलितसर्वाशः शान्तः क अपि सज्जते न ॥

અન્ય નહીં અહીં ઇશ્વર નિશ્ચે, સૌના સૃજનહાર
ગણિતઆશા શાંતિવાળો, નાસકત કંઈ લગાર ૨

Here, the Lord is the Creator, none else, such a determinator, with all hopes melted within, appeased, is not attached in any thing. 2.

आपदः संपदः काले दैवादेवेति निश्चयी ।

तृप्तः स्वस्थेन्द्रियो नित्यं न वाञ्छति न शोचति ॥ ३ ॥

અન્વયઃ—કાલે આપદઃ સંપદઃ દૈવાત્ एव इति निश्चयी
तृप्तः नित्यं स्वस्थेन्द्रियः न वाञ्छति न शोचति ॥

આપદવિપદ સમયભેદે, નિશ્ચયે સ્વાદૈવિક

ન શોચે ઇચ્છે સંયમેદ્રિ તોષી, પ્રાપ્તાપ્રાપ્તાદિક. ૩

In due season, prosperity and adversity are exactly by fate, such a determinator, satisfied, firm in senses neither desireth nor grieveth. ૩

સુખદુઃખે જન્મમૃત્યૂ દૈવાદેવેતિ નિશ્ચયી ।

સાધ્યાદર્શી નિરાયાસઃ કુર્વન્નપિ ન લિપ્યતે ॥ ૪ ॥

અન્વયઃ—સુખદુઃખે જન્મમૃત્યૂ દૈવાત્ એવં એતિ નિશ્ચયી
સાધ્યાદર્શી નિરાયાસઃ કુર્વન્ અપિ ન લિપ્યતે ॥

સુખદુઃખ જન્મ મૃત્યૂ, સૌ નિશ્ચયે દૈવાધિન

સાધ્યાસાધ્યે દર્શભ્રમહીન, ભોગકર્મે લેપહીન ૪

Pleasure and pain, life and death are exactly by fate, such a determinator unseer in accomplishments, effortless, is not affected though acting. 4

ચિંતયા જાયતે દુઃખં નાન્યથેતિ નિશ્ચયી ।

તયા હીનઃ સુખી શાંતઃ સર્વત્ર ગલિતસ્પૃહઃ ॥ ૫ ॥

અન્વયઃ—ઇહ દુઃખં ચિંતયા જાયતે ન અન્યથા એતિ
નિશ્ચયી તયા હીનઃ શાંતઃ સર્વત્ર ગલિતસ્પૃહઃ સુખી ॥

શિવાય ચિંતા અન્ય પ્રકારે, નિશ્ચયે નહિ કંઈ દુઃખ

ચિંતાઈચ્છાહીન પુરૂષને, જ્યાં ત્યાં શાંતિ સુખ ૫

Here, distress is born of anxieties not otherwise, such a determinator bereft of it. (anxieties),

with desire melted within everywhere, is happy.

નાહં દેહો ન મે દેહો વોધોઽહમિતિ નિશ્ચયી ।

કૈવલ્યમિવ સંપ્રાપ્તો ન સ્મરત્યકૃતં કૃતમ્ ॥ ૬ ॥

અન્વયઃ—અહં દેહઃ ન મે દેહઃ ન વોધઃ અહં ઇતિ નિશ્ચયી
કૈવલ્યં ઇવ સંપ્રાપ્તઃ કૃતં અકૃતં ન સ્મરતિ ॥

ન દેહ હું ન દેહ મુજને, નિશ્ચયે હું નિત્ય બોધ

વિદેહમુક્તસમ કૃત્યાકૃત્યે, ન કર સ્મરણ કે શોધ ૬

I am not a body nor have I a body, wisdom I am; such a determinator like a one having detachment of the soul from matter with the supreme spirit (final emancipation though in the body here) remembereth not actions nor inactions. 6

આ બ્રહ્મસ્તંબપર્યંતમહમેતિ નિશ્ચયી ।

નિર્વિકલ્પઃ શુચિઃ શાંતઃ પ્રાપ્તાપ્રાપ્તવિનિવૃત્તઃ ॥ ૭ ॥

અન્વયઃ—આબ્રહ્મસ્તંબપર્યંતં અહં એવ ઇતિ નિશ્ચયી નિર્વિકલ્પઃ શુચિઃ શાંતઃ પ્રાપ્તાપ્રાપ્તવિનિવૃત્તઃ ।

બ્રહ્માદિસૌવિશ્વે, હું નિશ્ચયે નિર્મળાબ્રાંત (અબ્રાંત)

સંકલ્પ વિકલ્પ શૂન્ય સંતોષિ, પ્રાપ્તાપ્રાપ્તે શાંત ૭

I am the only one in the support and circumference of the whole world including Brahman—the lotus-seated god and others of the same nature,

such a determinator, alterationless, pure, appeased is completed in attainments and nonattainments.

नानाश्चर्यमिदं विश्वं न किञ्चिदिति निश्चयी ।

निर्वासनः स्फूर्तिमात्रो न किञ्चिदिव शाम्यति ॥ ८ ॥

અન્વય:—નાનાશ્ચર્યે ઇદં વિશ્વં ન કિંચિત્ ઇતિ નિશ્ચયી
નિર્વાસનઃ સ્ફૂર્તિમાત્રઃ ન કિંચિત્ ઇવ શામ્યતિઃ ।

વિવિધાશ્ચર્યપૂર્ણ વિશ્વે, નિશ્ચયે નહિ કંઈ સત

શાંતવાસના કંઈ નહિ માંદક, કેવળ ચેતનમાં ગત ૮

(ગત=સમાઈ ગયો છે)

This world is variously marvellous. not a little it is, such a determinator, inclinationless, the whole consciousness, is tranquillized like nonentity. 8

Commentary:—*Description of the three chief varieties in the form of the World Man—Macrocosm from Bhâgavata; comparison of a fig tree with the world.*

Note:—૩૩ एकायनोसौ द्विफलस्त्रिमूलश्च

तूरसः पञ्चविधः षडात्मा ।

सप्तत्वगष्टविटपो नवाक्षो

दशच्छदी द्विखगो ह्यादिवृक्षः ॥ भागवत

Translation in full:—This ancient world tree has *one chief support* called *illusion* माया,

प्रकृति. It has *two fruits pleasure and pain*; it has three *roots सत्त्व* rhythm, harmony or purity रचस् motion, activity or passion तमस् inertia, darkness or stupidity. It has four kinds of juice रस-धर्म, अर्थ, काम, मोक्ष *righteousness, interest, desire and absolution*. It has five sprouts or senses for knowledge अंकुर, इन्द्रि eyes, nose, ears, tongue, and skin; it has six *natural characteristics स्वभाव-* desire, warth, infatuation, greed, hunger and thirst; it has seven kinds of element धातु छाल, मेदस, fat marrow अस्थि bones मज्जा marrow of the bones and flesh अस्त्रुज् flesh रस essential fluid of the body शुक्र semen and मांस meat; it has eight branches शाखा-पृथ्वी earth जल water वायु wind आकाश ether तेज light मन mind बुद्धि intellect and अहंकार self-love considered as spiritual ignorance; it has nine holes or doors छिद्र, द्वार two holes of a nose, two eyes, two ears, mouth, anus and an organ of generation; it has ten kinds of bodily air or leaves प्राण, पांद्डां; (1) प्राण is the first of the five respective bodily airs (2) अपान is one of two vital airs which goes downwards and out at anus (3) व्यान is one of the five vital airs in the body which per-

vades the whole body. અસૃજ્ઞ means blood and not flesh and અગ્નિ is one of five vital airs and not two as misprinted on page 144 (4) ઉદ્ધાન is one of the five vital airs which goes up and out at the throat (5) સમાન is one of the vitalairs which is essential to digestion and occupies the cavity of the navel (6) નાગ is the air of the body which is expelled by eructation. (7) કુર્મ, (8) દુક્લ, (9) દેવદત્ત and (10) ધનંજય are also airs of the body not of so much importance as those explained here. ધનંજય also means fire. Its principal nerves are ઇડા, પિંગલા and સુપુષ્ણા. ઇડા is not yet clearly identified but it probably means the chief motor-nerves. પિંગલા is the chief sensor-nerves. સુપુષ્ણા may stand for the spinal canal and corresponding hollows in the other nerve-tubes and nerve-cells in which desire plays. *Two birds live on this most delusive tree* જીવ the individual-ego and the inner Ruler—the Lord—the former experiences sensual enjoyments while the latter is an observer.

This bodily tree is destructive as said above for which mankind is so egoistic that the words

would fail for its description and does his worst unto the others of his own kind.

Let us now have a support for the fact of two birds' existence in the body from Shruti.

Note:—३४ द्वा सुपर्णा सयुजा सखाया
समानं वृक्षं परिषस्वजाते ।
तयोरन्यः पिप्पलं स्वाद्वत्त्य-
नश्नन्नन्यो अभिचाकशीति ॥ श्रुति

ॐ तस्तदिति श्रीमद्विश्वेदेविरचिताष्टावक्रगीतायां जनकाष्टा-
वक्रसंवादे धाराशास्त्रि अंबालालसस्य आंग्लभाषाटीकासहितमाचार्योक्तं
ज्ञानाष्टकं नामैकादशं प्रकरणं समाप्तम् ॥

Thus in the Ashtâvakra's Gîtâ, composed by the celebrated Vishveshvara, the dialogue between the blessed sage Ashtâvakra and the king Janaka, the commentary and translation by the one devoted to the Goddess Ambâ, now the wisdom spoken by the spiritual preceptor, the eleventh discourse entitled.

THE TWELFTH DISCOURSE called *Now Exactly So-eightfold.*

॥ अथ एवमेवाष्टकं नाम द्वादशं प्रकरणम् ॥ १२ ॥

ॐ “ ओम् ॐ ” अङ्कशु १२ भु

कायकृत्यासहः पूर्वं ततो वाग्विस्तरासहः ।

अथ चिंतासहस्तस्मादेवमेवाहमास्थितः ॥ १ ॥

અન્વયઃ--પૂર્વ કાયકૃત્યાસહઃ તતઃ વાગ્વિસ્તરાસહઃ અથ
ચિંતાસહઃ એવમ્ એવ તસ્માત્ અહં આસ્થિતઃ ॥

નોંદ-આ ૧૨મા અધ્યાયમાં ૮ શ્લોક જનક કહે છે.

જનક-અસહન પૂર્વ શરીર કર્મે, કાયિક વાગ્ધિક માનસિક

ચિંતા સહનશીલ નિર્વ્યાપારે, ઉભો હું એમજ કીક ૧

I became intolerable of the action of the past body, then became unendurable of the action of the speech and also impatient of the anxieties, exactly so, therefore, I have resorted to (*totally actionless*). 1

પ્રીત્યભાવેન શબ્દાદેરદૃશ્યત્વેન ચાત્મનઃ ।

વિશ્લેષૈકાગ્રહદય એવમેવાહમાસ્થિતઃ ॥ ૨ ॥

અન્વયઃ-શબ્દાદેઃ પ્રીત્યભાવેન આત્મનઃ ચ અદૃશ્યત્વેન
વિશ્લેષૈકાગ્રહદયઃ એવમ્ એવ અહં આસ્થિતઃ ॥

શબ્દાદિ પ્રીતિ અવિષય, આત્મા અદૃશ્ય છે જેમ

એકાગ્રચિત્ત વિશ્લેષનિવૃત્તે, ઉભો હું એમજ એમ ૨

With one pointedness of the heart from confusion due to irrelevancy of affection to sounds etc., and unvisibility of the Self, exactly so I have resorted to. 2.

સમાધ્યાસાદિવિશ્લેષૌ વ્યવહારઃ સમાધયે ।

એવં વિલોક્ય નિયમજ્ઞેવમેવાહમાસ્થિતઃ ॥ ૩ ॥

અન્વય:-સમાધ્યાસાદિવિક્ષેતૌ વ્યવહારઃ સમાધયે એવં
નિયમં વિલોક્ય એવં એવ અહં આસ્થિતઃ ॥

અનર્થ વિદ્યેપે નિવારણ કરવા, સમાધિ આદિ નેમ (નિયમ)

ન અન્ય પ્રકાર સમાધિ શૂન્ય, ઉભો હું એમજ એમ ૩

Being confused in the profound absorption of the true nature of the spirit, finding the contemplation a ruling custom, exactly so I have resorted to. 3.

હેયોપાદેયવિરહાદેવં હર્ષવિષાદયોઃ ।

અભાવાદય હે બ્રહ્મન્નેવમેવાહમાસ્થિતઃ ॥ ૪ ॥

અન્વય:-હેયોપાદેયવિરહાત્ એવં હર્ષવિષાદયોઃ અભા-
વાત્ । હે બ્રહ્મન્ અદ્ય એવમ્ એવ અહં આસ્થિતઃ ॥

ગૃહણુત્યાગયોગ્યવસ્તુ વિયોગે, હર્ષખેદશૂન્યક્ષેમ

ત્યાગી ભાવાભાવ ગુરૂ, ઉભો હું એમજ એમ ૪

By the disjunction of the renounceable and acceptable, destitute of joy and despondency, o preceptor, nowadays exactly so, I have resorted to. 4.

આશ્રમાનાશ્રમં ધ્યાનં ચિત્તસ્વીકૃતવર્જનમ્ ।

વિકલપં મમ વીક્ષ્યૈતૈરેવમેવાહમાસ્થિતઃ ॥ ૫ ॥

અન્વય:-આશ્રમાનાશ્રમં ધ્યાનં ચિત્તસ્વીકૃતવર્જનં મમ
વિકલપં વીક્ષ્ય એતૈઃ એવમ્ એવ અહં આસ્થિતઃ ॥

આશ્રમાનાશ્રમ ત્યાગી, ચિત્તાંગીકારહીનહેમ

સંકલ્પવિકલ્પ ત્રિત્યાગી, ઉભો હું એમજ એમ ૫

Belonging to and unbelonging to the four stages of life, (see commentary on આશ્રમી page 70) meditation, acceptance and renouncement of the thoughts of mind, learning my alteration for them, exactly so, I have resorted to. 5

કર્માનુષ્ઠાનમજ્ઞાનાગ્રથૈવોપરમસ્તથા ।

વુદ્ધા સમ્યગિદં તત્ત્વમેવમેવાહમાસ્થિતઃ ॥ ૬ ॥

અન્વયઃ—યથા એવ કર્માનુષ્ઠાનં અજ્ઞાનાત્ તથા ઉપરમઃ
ઇદં સમ્યક્ વુદ્ધા તત્ત્વં એવમ્ એવ અહં આસ્થિતઃ ॥

કર્માનુષ્ઠાન અજ્ઞાને જેમ, કર્મત્યાગાજ્ઞાને તેમ (અજ્ઞાને)
યથાર્થ જાણી અર્થ બધો, ઉભો હું એમજ એમ ૬

As the performance of action is by ignorance so is the abstention of action by ignorance, learning this essence completely, exactly so I have resorted to. 6.

અર્ચિત્યં ચિંત્યમાનોઽપિ ચિંતારૂપં ભજત્યસૌ ।

ત્યક્ત્વા તદ્ભાવનં તસ્માદેવમેવાહમાસ્થિતઃ ॥ ૭ ॥

અન્વયઃ—અર્ચિત્યં ચિંત્યમાનઃ અપિ અસૌ ચિંતારૂપં ભજતિ
તસ્માત્ તત્ ભાવનં ત્યક્ત્વા એવમ્ એવ અહં આસ્થિતઃ ॥

અચિંત્ય અહ્મનું ચિંતન કરતાં, ભજવાની ચિંતા જેમ

અહ્મભાવના ધ્યાન ત્યાગી, ઉભો હું એમજ એમ ૭

Thinking even upon the unthinkable is to worship this the whole. anxieties, therefore having abandoned the knowledge of their cause, exactly so I have resorted to. 7.

એવમેવ કૃતં યેન સ કૃતાર્થો ભવેદસૌ ॥

એવમેવ સ્વભાવો યઃ સ કૃતાર્થો ભવેદસૌ ॥ ૮ ॥

અન્વયઃ—યેન એવમ્ એવ કૃતં સઃ અસૌ કૃતાર્થઃ ભવેત્ યઃ
એવમ્ એવ સ્વભાવઃ સઃ અસૌ કૃતાર્થઃ ભવેત્ ॥

એમ સર્વક્રિયાહીન જેનું, સ્વરૂપ સાધનવશ

એ સ્વભાવ કૃતાર્થ નિત્યે, વધું કહું નહિ બસ ૮

He, doing exactly so, would finish his duty;
he who is exactly so by nature, may finish this
duty. 8.

Explanation of ॐ Aum ૩૫ સર્વે વેદા યત્પદમામનંતિ

તપાંસિ સર્વાણિ ચ યદ્વદંતિ ।

યદિચ્છંતો બ્રહ્મચર્ય ચરંતિ

તત્તે પદં સંગ્રહેણ બ્રવીમિ ॥

ઓમિત્યેતત્ ॥ કઠોપનિષદ્

Translation: (1) That which all the scriptures ponder and repeat; that which all the shining sufferers declare; that for which pure

ones follow celibacy (ब्रह्मचर्य = the life of holiness, of study, of sacrifice to ब्रह्म the eternal; also celibacy) that do I declare to thee with brevity; it is ॐ Aum. Besides the special significance of ॐ one of its ordinary meanings as of its English and Arabic transformations would be Amen Amin respectively 'be it so' 'yes.'

Now Let us give only translation from some authorities to emphasize our point.

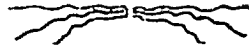
(2) माण्डૂक्य उपनिषद् says : This the imperishable ॐ is all this, the unfolding thereof is the past, the present and the future, all is ॐ (3) छांदोग्यो-
पनिषद् says : “ The ॐ is all this, the ॐ is all this. (4) तैत्तिरीयोपनिषद् says : “ The ॐ is ब्रह्म the eternal, ॐ is all this. (5) प्रश्नोपनिषद् says : This O Satyakāma, desire of truth, is the higher and the lower ब्रह्म the eternal—this that is known as the ॐ. Therefore strong based in that as his home and central refuge, the knower may reach out to anything that he deems fit to follow after, and he shall surely obtain it.”

(6) पाताञ्जलि says : The declarer Thereof is the प्रणव. (7) तारसार repeats these words of the माण्डૂक्य उपनिषद् and says further. “ The ॐ

— this is imperishable, the supreme eternal; it alone should be worshipped.” (8) योगसूत्र. The word प्रणव is a name for the sound ॐ; it means etymologically, ‘that which re-nov-ates, makes new-rejuvenates’ everything, including the mind’s outlook. *It is the life-breath of the Universe.*

ॐ तत्सदिति श्रीमद्विश्वेश्वरविरचिताष्टावक्रगीतायां जनका-
ष्टावक्रसंवादे धाराशास्त्रि अंबालालसस्य आंग्लभाषाटीकासहितं
शिष्यप्रोक्तमेवमेवाषट्कं नाम द्वादशं प्रकरणं समाप्तम् ।

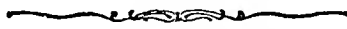
Thus in the Ashtâvakra's Gitâ composed by the celebrated Vishveshvara, the dialogue between the blessed sage Ashtâvakra and the king Janaka, the commentary and translation by the one devoted to the Goddess Ambâ, now exactly so spoken by the disciple, the twelfth discourse entitled.

THE THIRTEENTH DISCOURSE called

Now according to delight-sevenfold.

॥ अथ यथासुखसप्तकं नाम त्रयोदशं प्रकरणम् ॥ १३ ॥

ॐ वे सुभ थाय तेम प्रकरण १३म्

અર્કિજનભવં સ્વાસ્થ્યં કૌપીનત્વેઽપિ દુર્લભમ્ ।

ત્યાગાદાને વિહાયાસ્માદહમાસે યથા સુખમ્ ॥ ૧ ॥

અ ાયઃ—અર્કિજનભવં સ્વાસ્થ્યં કૌપીનત્વે અપિ દુર્લ-
ભં અસ્માત્ ત્યાગાદાને વિહાય યથાસુખં અહં આસે ॥

નોટ—આ ૧૩મા અધ્યાયમાં ૭ શ્લોક જનક કહે છે.

જનક—ચિત્ત સ્થિરતા સંગાભાવે, કૌપીન સૂત્રે દુર્લભ જેમ

ત્યાગચક્રુષ્ણ તેથી ત્યાગી હું, રહું થાય સુખ જેમ ૧.

Stability of mind from non-existence of all attachment is difficult to obtain, even in the devotedness of a ragged garment over privities; therefore refrained from the relinquishment and acceptance, I am settled delightfully. 1.

Commentary ૩૬ કૌપીનં શતખણ્ડજર્જરતરં કન્યાપુન્સ્તાદશી

નિશ્ચિન્તં સુખસાધ્યમૈશ્વમનં શય્યા રમશાને વને ।

મિત્રામિત્રસમાનતાઽતિવિમલા ચિન્તાથ શૂન્યાલયે

ધ્વસ્તાશેષમદપ્રમાદમુદિતો યોગી સુખં તિષ્ઠતિ ॥ ભર્તૃહરિ

Translation:—Possessed with a ragged garment to hide the shame or the privities sewed with hundred torn pieces of cloth, once more a patched garment of the same condition, carelessly eating what is happily obtained in begging, sleeping either in the burial ground or forest, alike to friend and foe, profoundly absorbed in the Absolute in

a lonely place all alone by himself, with one pointedness and excessive purity of mind, remaining pleased with freedom from egoism and indolence due to the aforesaid, an ascetic lives happily.

कुत्रापि खेदः कायस्य जिह्वा कुत्रापि खिद्यते ।

मनः कुत्रापि त्यक्त्वा पुरुषार्थे स्थितः सुखम् ॥ २ ॥

અન્વયઃ—કુત્ર અપિ કાયસ્ય ખેદઃ કુત્ર અપિ જિહ્વા
ખિદતે કુત્ર અપિ મનઃ તત્ ત્યક્ત્વા સુખં પુરુષાર્થે સ્થિતઃ ।

દેહ બલ-કે મન કંઈ શોચે, તેથી ત્યાગ્યાં વ્રણ એમ

સ્વસ્વરૂપે સ્થિત હવે હું, રહું થાય સુખ જેમ ૨

Somewhere the body has depression, somewhere the tongue is depressed, somewhere the mind, having abandoned them, I am settled delightfully in the manly duty of self-devotion.

कृतं किमपि नैकं स्यादिति संचिंत्य तत्त्वतः ।

यदा यत्कर्तुमायाति तत्કૃત્વાસે यथासुखम् ॥ ३ ॥

અન્વયઃ—કૃતં કિં અપિ તત્ત્વતઃ ન એવ સ્યાત્ इति संचि-
ंत्य यदा यत् कर्तुं आयाति तत् कृत्वा यथासुखं आसे ॥

વાસ્તવિક દેહેંદ્રિયકૃત્ય, આત્મકૃત્ય ન તેમ

એ વિચારી ભવિષ્યકર્મે, સ્થિત રહું સુખ જેમ ૩

Anything done is essentially undone; so

thinking if any thing is destined to do, that is done, I am settled delightfully.

કર્મનૈષ્કર્મ્યનિર્વંધભાવા દેહસ્થયોગિનઃ ।

સંયોગાયોગવિરહાદહમાસે યથાસુખમ્ ॥ ૪ ॥

અન્વયઃ — કર્મનૈષ્કર્મ્યનિર્વંધભાવાઃ દેહસ્થયોગિનઃ અહં સંયોગાયોગવિરહાત્ યથાસુખં આસે ॥

હઠ સ્વભાવ કર્મનિષ્કર્મે, દેહે સકત યોગીમાં બેઠમ

દેહસંયોગ સંયોગાભાવ વિયોગે, સ્થિત રહું સુખ જેમ ૪

The unobstructed disposition of action and inaction is (even) to the ascetic attached in the body; destitute of conjunction and disjunction, I am settled delightfully. 4.

અર્થાનર્થો ન મે સ્થિત્યા ગત્યા ન શયનેન વા ।

તિષ્ઠન્ ગચ્છન્ સ્વપન્ તસ્માદહમાસે યથાસુખમ્ ॥ ૫ ॥

અન્વયઃ — મે સ્થિત્યા ગત્યા અર્થાનર્થો ન ! વા શયનેન ન । તસ્માત્ તિષ્ઠન્ ગચ્છન્ સ્વપન્ અહં યથાસુખં આસે ॥

અર્થાનર્થ ન બેઠે ચાલે, સુતે પણ કુશળ ક્ષેમ

ચાલે બેઠે સુતે સ્થિત હું, રહું થાય સુખ જેમ ૫

I have neither advantage nor disadvantage in the state of sitting and recourse of walking nor in sleeping, therefore sitting, walking sleeping down, I am settled delightfully. 5.

સ્વપતો નાસ્તિ મે હાનિઃ સિદ્ધિર્યત્નવતો ન વા ।

નાશોલ્લાસૌ વિહાયાસ્માદહમાસે યથાસુખમ્ ॥ ૬ ॥

અન્વયઃ—સ્વપતઃ મે હાનિઃ ન અસ્તિ । યત્નવતઃ વા સિદ્ધિઃ
ન । અસ્માત્ નાશોલ્લાસૌ વિહાય અહં યથાસુખં આસે ॥

ન હાનિ સિદ્ધિ ન પ્રયત્ને, ક્ષણ પ્રાપ્તિહીન એમ

ત્યાગી હર્ષ યત્નાયત્ન વિશે, સ્થિત રહું સુખ જેમ ૬

I have no harm in sleeping nor have I accomplishment in being effortful; therefore with abstention from destruction and joy, I am settled delightfully. 6.

સુખાદિરુપાનિયમં ભાવેષ્વાલોક્ય ભૂરિશઃ ।

શુભાશુભે વિહાયાસ્માદહમાસે યથાસુખમ્ ॥ ૭ ॥

અન્વયઃ—ભાવેષુ સુખાદિરુપાનિયમં ભૂરિશઃ આલોક્ય
શુભાશુભે વિહાય અસ્માત્ અહં યથાસુખં આસે ॥

જન્મે વિશે સુખાદિ ધર્મે, જ્યાં ત્યાં જોયા અનેમ

(અનિત્યતા)

શુભાશુભ ત્યાગી તેથી, રહું થાય સુખ જેમ ૭

Noticing imperpetuity of the appearance of pleasures and the others of the same nature in numerous worlds (births), refrained from auspiciousness, and unauspiciousness I am settled delightfully. 7:

Note :—३७ नास्ति बुद्धिरयुक्तस्य न चायुक्तस्य भावना ।

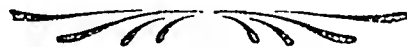
न चाभावयतः शान्तिरशान्तस्य कुतः सुखम् ॥

अन्वयः—अयुक्तस्य बुद्धिः न अस्ति । अयुक्तस्यः भावना न (अस्ति) । अभावयतः शान्तिः न (अस्ति) । अशान्तस्य सुखं कुतः ॥

Translation : The non-harmonised has no pure reason nor is there concentration for the non-harmonised; there is no peace for him without concentration and how can there be comfort for the unpeaceful ?

ॐ तत्सदिति श्रीमद्विश्वेश्वरविगचिताष्टावक्रगीतायां जनका—
ष्टावक्रसंवादे धाराशस्त्रि अंबालालस्य आंगलभाषाटीकासहितं-
यथासुखसप्तकं नाम त्रयोदशं प्रकरणं समाप्तम् ॥

Thus in the Ashtāvakra's Gītā, composed by the celebrated Vishveshvar, the dialogue between the blessed sage Ashtāvakra and the king Janaka, the commentary and translation by the one devoted to the Goddess Ambā, now according to delight spoken by the disciple, the thirteenth discourse entitled.

THE FOURTEETH DISCOURSE called

Now Tranquillity-fourfold.

॥ અથ શાંતિચતુષ્ઠ્યં નામ ચતુર્દશં પ્રકરણમ્ ॥ ૧૪ ॥

હવે શાંતિ પ્રકરણ ૧૪મું

પ્રકૃત્યા શૂન્યચિત્તો યઃ પ્રમાદાદ્ભાવભાવનઃ ।

નિદ્રિતો બોધિત ઇવ ક્ષીણસંસરણો હિ સઃ ॥ ૧ ॥

અન્વયઃ—યઃ પ્રકૃત્યા શૂન્યચિત્તઃ પ્રમાદાત્ ભાવભાવનઃ
નિદ્રિતઃ બોધિતઃ ઇવ સઃ હિ ક્ષીણસંસરણઃ ॥

નોંટ—આ ૧૪મા અધ્યાયમાં ૪ શ્લોક ૩૫ કહે છે.

વિષયશૂન્યચિત્ત સ્વાભાવિક, વિષયે આળસ બેનાર

બાકી નિદ્રામાં સરખે એ, નિશ્ચે રહિત સંસાર ૧

He who is empty-minded by nature, with carelessness to being and non-being; (worldly objects) alike in sleeping and waking, he is certainly with world withered. 1.

ક ધનાનિ ક મિત્રાણિ ક મે વિષયદસ્યવઃ ।

ક શાસ્ત્રં ક ચ વિજ્ઞાનં યદા મે ગલિતા સ્પૃહા ॥ ૨ ॥

અન્વયઃ—મે યદા સ્પૃહા ગલિતા મે ક ધનાનિ ક મિત્રાણિ
ક વિષયદસ્યવઃ ક શાસ્ત્રં ચ ક વિજ્ઞાનં ॥

વિષયેચ્છાહીન મન ત્યાં, ક્યાં ધન વિષય—ચોર ?

‘અહં બ્રહ્માસ્મિ’ નિદિધ્યાસને, ક્યાં જ્ઞાન શાસ્ત્રશોર ? ૨

(અહં બ્રહ્માસ્મિ=હું બ્રહ્મ છું)

When my desires are melted away where have I wealth ? Where is a friend ? Where is a thief of sensual pleasures ? Where are the scriptural ordinances ? Where is knowledge with experience ?

વિજ્ઞાતે સાક્ષિપુરુષે પરમાત્મનિ ચેશ્વરે ।

નૈરાશ્યે વંધમોક્ષે ચ ન ચિંતા મુક્તયે મમ ॥ ૩ ॥

અન્વય:—સાક્ષિ પુરુષે પરમાત્મનિ ईश्वरे વિજ્ઞાતે ચ વંધ-
મોક્ષે નૈરાશ્યે ચ મમ મુક્તયે ચિંતા ન ॥

ત્વ-તત્પદાર્થ સૌ જાણી, કરી સાક્ષાત્કાર ‘હું બ્રહ્મ’

આશા અભાવ બંધ મોક્ષે, મુક્તિ ચિંતા ઉપશમ (શાંત) ૩

Knowing the dweller of the heart and the Lord supreme-soul, with hopelessness in the bondage and liberation, I have no anxieties for emancipation. 3.

અંતર્વિકલ્પશૂન્યસ્ય વહિઃ સ્વચ્છંદચારિણઃ ।

ભ્રાંતસ્યેવ દશાસ્તાસ્તાદશા એવ જાનતે ॥ ૪ ॥

અન્વય:—અંતર્વિકલ્પશૂન્યસ્ય વહિઃ ભ્રાંતસ્ય ઇવ સ્વચ્છંદ-
ચારિણઃ તાઃ તાઃ દશાઃ તા દશાઃ એવ જાનતે ॥

સંકલ્પ વિકલ્પહીન મન, સ્વતંત્ર મૂઢ સમ બેહાર

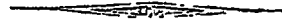
જાની અવસ્થા જાની જાણે, ન જાણે મૂર્ખ ગમાર ૪

With emptiness of distraction within, acting independently outermost like a delusive one; such

and such condition of the wise is known by the such and such. 4.

ॐ तत्सदिति श्रीमद्विश्वेश्वरविरचिताष्टावक्रगीतायां जनकाष्टा-
वक्रसंवादे धाराशास्त्रि अंबालालसस्य आंग्लभाषाटीकासहितं
शिष्यप्रोक्तं शांतिचतुष्टयं नाम चतुर्दशं प्रकरणं समाप्तम् ।

Thus in the Ashtâvakra's Gîtâ, composed by the celebrated Vishveshvara, the dialogue between the blessed sage Ashtâvakra and the king Janaka, the commentary and translation by the one devoted to the Goddess Ambâ, now the tranquillity the fourteenth discourse entitled.

THE FIFTEENTH DISCOURSE CALLED *Now the sermon of the essential nature*

॥ अथ तत्त्वोपदेशविंशतिकं नाम पंचदशं प्रकरणम् ॥ १५ ॥

હવે તત્ત્વ ઉપદેશ પ્રકરણ ૧૫મું

यथा तथोपदेशेन कृतार्थः सत्त्वबुद्धिमान् ।

आजीवमपि जिज्ञासुः परस्तत्र विमुह्यति ॥ १ ॥

અન્વયઃ—સત્ત્વબુદ્ધિમાન યથા તથા ઉપદેશેન કૃતાર્થઃ
પરઃ આજીવં જિજ્ઞાસુઃ અપિ તત્ર વિમુહ્યતિ ॥

નોંદ—આ ૧૫માં અધ્યાયમાં ૨૦ શ્લોક રૂપિ કહે છે.

જેની બુદ્ધિ સત્વગુણિત, જે તે ઉપદેશે કૃતાર્થ

જીવન જીજ્ઞાસુ અસત્વ બુદ્ધિ, ઉપદેશે મૂઢ અનાથ ૧

A man with harmonious intellect finishes his work in whatever sermon; whereas the other though the whole life desirous of obtaining final beauty is stupefied.

મોક્ષો વિષયવૈરસ્યં બંધો વૈષયિકો રસઃ ।

एतावदेव विज्ञानं यथेच्छसि तथा कुरु ॥ २ ॥

અન્વયઃ—વિષયવૈરસ્યં એવ મોક્ષઃ વૈષયિકઃ રસઃ બંધઃ ।

एतावत् विज्ञानं यथा इच्छसि तथा कुरु ॥

વિષયરાગભાવ મુક્તિ, રાગ વિષયે બંધ (પ્રીતિ)

શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન આ વિષય ત્યજ, ગમે તે થા વિષયાંધ ૨

Unaffection in sensual pleasures is liberation; affection in the sensual pleasures is a bondage; so much is the best knowledge, then act thou as thou listest. 2.

वाग्निप्राज्ञमहोद्योगं जनं मूकजडालसम् ।

करोति तत्त्वबोधोऽयमतस्त्यक्तो बुभुक्षुभिः ॥ ३ ॥

અન્વયઃ—અયં તત્ત્વબોધઃ વાગ્મિપ્રાજ્ઞમહોદ્યોગં જનં મૂક-જડાલસં કરોતિ અતઃ ત્યક્તઃ બુભુક્ષુભિઃ ॥

વાચાળ પંડિત બને જડ મૂળો, આ તત્ત્વે જે બેધિત

ઉદ્યોગી આજસુ થાય તેથી, ત્યાગ્યો તેને ભોગિન ૩

This knowledge of essential nature makes dumb, unconcious and indolent to a wise orator and a great industrious man ; therefore the hungry for the world enjoyments abandoned it. 3.

ન ત્વં દેહો ન તે દેહો ભોક્તા કર્તા ન વા ભવાન્ ।

ચિદ્રૂપોઽસિ સદા સાક્ષી નિરપેક્ષઃ સુખં ચર ॥ ૪ ॥

અન્વયઃ—ત્વં દેહઃ ન । ચિદ્રૂપઃ અસિ । ન તે દેહઃ । ન વા ભવાન્ કર્તા ભોક્તા । સદા સાક્ષી નિરપેક્ષઃ સુખં ચર ॥

ન દેહ તું ચેતન સ્વરૂપ, ન તારે દેહ છે બહેમ

ન કર્તા ભોક્તા સાક્ષી તું, નિરપેક્ષ રહે સુખ જેમ ૪

My dear, thou art not a body nor hast thou a body nor an enjoyer nor an actor; pure intelligence thou art, always an observer, needless, act happily. 4.

રાગદ્વેષૌ મનોધર્મૌ ન મનસ્તે કદાચન ।

નિર્વિકલ્પોઽસિ बोधात्मा निर्विकारः सुखं चर ॥ ૫ ॥

અન્વયઃ—રાગદ્વેષૌ મનોધર્મૌ । ન મનઃ કદાચન તે નિર્વિકલ્પઃ बोधात्मा અસિ નિર્વિકારઃ સુખં ચર ॥

રાગદ્વેષ છે મનના ધર્મો, ન મન કદી તારું બહેમ

નિર્વિકલ્પ બોધ સ્વરૂપ તું, અવિકાર રહે સુખ જેમ ૫

Desire and aversion are causes of mind (mentation); mind is never thine, doubtless, the vitality

of perception, changeless thou art, act happily. 5

सर्वभूतेषु चात्मानं सर्वभूतानि चात्मनि ।

विज्ञाय निरहंकारो निर्ममस्त्वं सुखी भव ॥ ६ ॥

અન્વય:—સર્વભૂતેષુ ચ આત્માનં વિજ્ઞાય સર્વભૂતાનિ ચ આત્મનિ નિરહંકાર: નિર્મમ: ત્વં સુખી ભવ ॥

સૌ પ્રાણીમાં એક આત્મા, સૌ ભૂતે આત્મા ધાર
સુખી થા જ્ઞાન ગ્રહી આ, તજ અહંકાર અમમતા (મમતા) ૬
Acknowledging the Self in all beings and all
beings abiding in the Self, unegoistic, selfless,
act thou happily. 6.

विश्वं स्फुरति यत्रेदं तरंगा इव सागरे ।

तत्त्वमेव न संदेहश्चિन्મूर्ते विज्वरो भव ॥ ७ ॥

અન્વય:—યત્ર ઇદં વિશ્વં સાગરે તરંગા: ઇવ સ્ફુરતિ તત્ ત્વં
એવ । ન સંદેહ: । ચિન્મૂર્તે વિજ્વર: ભવ ॥

તરંગ માફક વિશ્વ ભાસે, ભિન્ન સાગર અધિષ્ઠાન

સૌ ભૂતાદિસ્થાન નિશ્ચે તું, થા અસંતાપવાન ૭

Here, this world shines like the waves in the
ocean, thou art certainly that pure intelligence,
there is no doubt about it, all consciousness; be
cured of mental fever. 7.

श्रद्धत्स्व तात श्रद्धत्स्व नात्र मोहं कुरुष्व भोः ।

ज्ञानस्वरूपो भगवानात्मा त्व प्रकृतेः परः ॥ ८ ॥

અન્વયઃ—તાત શ્રદ્ધત્સ્વ શ્રદ્ધત્સ્વ । મોઃ અત્ર મોહં ન કુરુષ્વ
જ્ઞાનસ્વરુપઃ પ્રકૃતેઃ પરઃ ત્વં ભગવાન્ આત્મા ॥

પ્રકૃતિથી ઉત્તમ જ્ઞાન સ્વરૂપ તું, તત્પદાર્થ રૂપ ભગવાન
ત્વંપદાર્થ આત્મા તું ઇશ્વર, નિઃશંકાય શ્રદ્ધા માન ૮

My dear, have faith, have faith, do not be
guided by doubt; the whole pure wisdom, supreme
spirit by nature, thou art the Lord, the Self. 8.

ગુણૈઃ સંવિષ્ટિતો દેહસ્તિષ્ઠત્યાયાતિ યાતિ ચ ।

આત્મા ન ગંતા નાગંતા કિમેનમ્નુશોચસિ ॥ ૯ ॥

અન્વયઃ—ગુણૈઃ સંવિષ્ટિતઃ દેહઃ તિષ્ઠતિ આયાતિ યાતિ ચ ।
આત્મા ન ગંતા ન આગંતા । એનં કિં અનુશોચસિ ॥

ઇન્દ્રિયાદિ ગુણે દેહ ઘેરો, બેસે આવે ને જાય

મૃત્યુજીવનહીન આત્મા, મૃત્યુથી કાં પસ્તાય ? ૯

This body attached by qualities of senses
existeth, cometh and goeth, the Self never goeth
nor cometh, why dost thou bewail for that ? 9.

દેહસ્તિષ્ઠતુ કલ્પાંતં ગચ્છત્વચ્ચૈવ વા પુનઃ ।

ક વૃદ્ધિઃ ક ચ વા હાનિસ્તવ ચિન્માત્રરુપિણઃ ॥ ૧૦ ॥

અન્વયઃ—દેહઃ કલ્પાંતં તિષ્ઠતુ વા પુનઃ અથ એન
ગચ્છતુ । ચિન્માત્રરુપિણઃ તવ ક વૃદ્ધિઃ ક ચ વા હાનિઃ ॥

ભલે જાય આ દેહ આજે, ભલે રહે થઈ ભૂય

વૃદ્ધિ હાનિ ક્યાં તારી, તું ચેતનમાત્ર સ્વરૂપ ૧૦

The body may stand till the termination of the world or again it may go off today, all supreme spirit, where is thy increase or decrease?

ત્વય્યનંતમહાંભોધૌ વિશ્વવીચિઃ સ્વભાવતઃ ।

उदेतु वास्तमायातु न ते वृद्धिर्न वा क्षतिः ॥ ११ ॥

અન્વયઃ—વિશ્વવીચિઃ સ્વભાવતઃ ત્વયિ અનંતમહાંભોધૌ
उदेतु वा अरतं आयातु । ते वृद्धिः न । वा क्षतिः न

વિશ્વલહેર અવિદ્યા કર્મે, મહાનિધિ તું ચેતન રૂપે

ઉદ્યાસ્ત પામે તું સાગરમાં, ન વૃદ્ધિ હાનિ આત્માનુપે ૧૧

Waves of the world naturally rise and set in thy boundless extensive ocean, thou hast neither increase nor decrease. 11

तात चिन्मात्ररूपोऽसि न ते भिन्नमिदं जगत् ।

अतः कस्य कथं कुत्र हेयोपादेयकल्पना ॥ १२ ॥

અન્વયઃ—તાત ચિન્માત્રરૂપઃ અસિ । इदं जगत् ते भिन्नं
न । अतः कस्य कथं कुत्र हेयोपादेयकल्पना ॥

નિશ્ચે ચેતનમાત્રરૂપ, તું જગલિન ન તાત

ત્યારે કહે કેને ને ક્યાં, ત્યાગ બ્રહ્મણી વાત ? ૧૨

My dear thou art all supreme spirit, this world is not differentiated from thee; well then where and how should one have disposition for relinquishment and acceptance ? 12.

एकस्मिन्नव्यये शांते चिदाकाशेऽमले त्वयि ।

कुतो जन्म कुतः कर्म कुतोऽहंकार एव च ॥ १३ ॥

અન્વયઃ—એકસ્મિન્ અવ્યયે શાંતે ચિદાકાશે અમલે ત્વયિ
જન્મ કુતઃ ચ કર્મ કુતઃ અહંકારઃ કુતઃ એવ ॥

તું ચિદાકાશરૂપાવિનાશી, એક નિર્મળ નિષ્પ્રપંચ

તું શુદ્ધ સ્વરૂપે અહંકાર ક્યાં, ક્યાં જન્મ કર્મ સંબંધ? ૧૩

Where is birth in thy one indestructible,
appeased purified light of the supreme spirit ?
And where is action ? Where is individuality ? 13.

यत्त्वं पश्यसि तत्रैकस्त्वमेव प्रतिभाससे ।

किं पृथक् भासते स्वर्णात्કટકાંગદનૂપુરમ્ ॥ ૧૪ ॥

અન્વયઃ—યત્ ત્વં પશ્યાસિ તત્ર એકઃ ત્વં એવ પ્રતિભાસસે ।
કટકાંગદનૂપુરં કિં સ્વર્ણાત્ પૃથક્ ભાસતે ॥

કાર્ય જુવે ત્યાં કારણ તું, ભાસે સોનાસભ એક

સોનાથી શું જુદાં ભાસે, આભૂષણ અનેક? ૧૪

Whatsoever thou seest, thou alone shinest
there; do the bracelet, an other kind of bracelet
worn on the upper arm and anklet shine separated
from gold ? 14.

अयं सोऽहमयं नाहं विभागमिति संत्यज ।

सर्वमात्मेति निश्चित्य निःसंकल्पः सुखी भव ॥ १५ ॥

અન્વયઃ—અયં સઃ અહં અયં ન ઇતિ વિભાગં સંત્યજ ।

सर्व आत्मा इति निश्चित्य निःसंकल्पः सुखी भव ॥

ત્યાગ વિભાગ ‘આહું’ ‘આહું નહિ’ નિશ્ચય કર આત્મા સર્વ
અંકલવિકલપહીન સુખી થા, ત્યાગી બેદ ને ગર્વ ૧૫

‘ This, it is I’, ‘ This, it is not I’. leave off such partitions with such a definiteness that all is the Self, loosed from resolves. be happy. 15.

तदेवाज्ञानतो विश्वं त्वमेकः परमार्थतः ।

ત્વત્તોડન્યો નાસ્તિ સંસારી નાસંસારી ચ કશ્ચન ॥ ૧૬ ॥

અન્વયઃ—તવ એવ અજ્ઞાનતઃ વિશ્વં । પરમાર્થતઃ ત્વં એકઃ ।
ત્વત્તઃ અન્યઃ કશ્ચન સંસારી ન ચ અસંસારી ન અસ્તિ ॥

અજ્ઞાને વિશ્વ ઉપાધિ, પરમાર્થે તું એક આહીં

તું વિના અસંસારી સંસારી, સત્ય બીજું કંઈ નહીં ૧૬

The world is by thy delusion, thou art the one by reality; no worldly man nor one who has abandoned the worldly affections is other than thou. 16.

भ्रान्तिमात्रमिदं विश्वं न किञ्चिदिति निश्चर्या ।

નિર્વાસનઃ સ્ફૂર્તિમાત્રો ન કિંચિદિતિ શામ્યતિ ॥ ૧૭ ॥

અન્વયઃ—ઇદં વિશ્વં ભ્રાંતિમાત્રં કિંચિત્ ન ઇતિ નિશ્ચર્યા
નિર્વાસનઃ સ્ફૂર્તિમાત્રઃ કિંચિત્ ન ઇવ શામ્યતિ ॥

બ્રાંતિમાત્ર વિશ્વ સિદ્ધ, કંઈ બીજું નહિ નિશ્ચિત

શાંતિ પામે કંઈ નહિ માફક, પ્રકાશ વાસનારહિત ૧૭

This world is all delusion, *there is not a little*, such a determinator, dead to inclination, full of light, is tranquillized like nonentity. 17.

एक एव भवांभोधावासीदस्ति भविष्यति ।

न ते बंधोऽस्ति मोक्षो वा कृतकृत्यः सुखं चर ॥ १८ ॥

अन्वयः—भवांभोधौ एकः एव आसीत् अस्ति भविष्यति ते बंधः अस्ति न वा मोक्षः कृतकृत्यः सुखं चर ॥

भवसागरे त्रणु क्षणं तुं, येकं हतो नै थद्यश्

तने न बंधमोक्ष, कृत्याकृत्ये सुभी रहीश १८

Thau art the one and shalt be the one in future in the world-ocean, thou hast neither a bondage nor a liberation; thou hast finished thy work, act happily. 18.

मा संकल्पविकल्पाभ्यां चित्तं क्षोभय चिन्मय ।

उपशम्य सुखं तिष्ठ स्वात्मन्यानंदविग्रहे ॥ १९ ॥

अन्वयः—चिन्मय संकल्पविकल्पाभ्यां चित्तं मा क्षोभय उपशम्य स्वात्मनि अ नंदविग्रहे सुखं तिष्ठ ॥

मनक्षोभे त्याग संकल्प विकल्पे, तुं चेतनमात्र अनुप

दे शान्ति आनंदरूपे, स्थित रहे स्वस्वरूप १९

O, spiritual ! do not get the mind agitated by resolve and alteration, be quiet, establish thyself happily in the extension of the supreme

spirit of the Self. 19.

ત્યજૈવ ધ્યાનં સર્વત્ર મા કિંચિદ્વદિ ધારય ।

આત્મા ત્વં મુક્ત એવાસિ કિં વિમૃશ્ય કરિષ્યસિ ॥ ૨૦ ॥

અન્વય:—સર્વત્ર ધ્યાનં ત્યજ એવ । કિંચિત્ત હૃદિ ધારય મા ।

આત્મા ત્વં મુક્ત: એવ અસિ વિમૃશ્ય કિં કરિષ્યસિ ॥

ત્યાગ ધાન સૌ દિશાએ, હૃદયે કંઈ ન ધાર,

આત્મારૂપ સદા મુક્ત તું, વિચારી કરીશ શું કળ ? ૨૦

Leave off reflection from all sides, do not hold a little in the heart; the Self art thou liberated, what wilt thou do by pondering upon ?

Note: મૂળકોપનિષદ—*Translation*—As the spider casteth forth its web and rolls up again, as the herbs rise up from out of the earth as hair and down grow from the life and being of the man, so doth this universe appear from and within the Unperishing and Unchanging. This fact will be well understood from the following shloka of શ્રુતિ.

૩૮ યેન સૂર્યસ્તપતિ તેજસેદ્ધ:

ન તત્ર સૂર્યો ભાતિ ન ચંદ્રતારકં ।

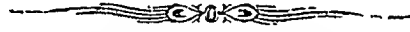
નેમા વિદ્યુતો ભાન્તિ કુતોયમગ્નિ:

તમેવ ભાન્તમનુભાતિ સર્વે

તસ્ય ભાસા સર્વભિદં વિભાતિ— શ્રુતિ ॥

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્વિશ્વેશ્વર વિરચિતાષ્ટાવક્રગીતાયાં જનકાષ્ટા-
વક્રસંવાદે ધારાશાસ્ત્રિ અંબાલાલસસ્ય આંગ્લભાષાટીકાસહિતં તત્ત્વા-
પદેશવિંશતિકં નામ પંચદશં પ્રકરણં સમાપ્તમ્ ॥

Thus in the Ashtâvakra's Gîtâ, composed by the celebrated Vishveshvara, the dialogue between the blessed sage Ashtâvakra and the king Janaka, the commentary and translation by the one devoted to the Goddess Ambâ, now the essential nature, the fifteenth discourse entitled.

THE SIXTEENTH DISCOURSE Called

Now the Additional Sermon.

॥ અથ વિશેષોપદેશકં નામ ષોડસં પ્રકરણમ્ ॥ ૧૬ ॥
હવે વિશેષ ઉપદેશ પ્રકરણ ૧૬મું

આચક્ષ્વ શ્રુણુ વા તાત નાનાશાસ્ત્રણ્યનેકશઃ ।

તથાપિ તવ ન સ્વાસ્થ્યં સર્વવિસ્મરણાદ્વતે ॥ ૧ ॥

અન્વયઃ—તાત નાનાશાસ્ત્રાણિ અનેકશઃ આચક્ષ્વ વા શ્રુણુ ।
તથા અપિ તવ સર્વવિસ્મરણાત્ ક્રતે સ્વાસ્થ્યં ન ॥

નોટ—આ ૧૬માં અધ્યાયમાં ૧૧ શ્લોકે ૩૫ કહે છે.

અષ્ટાવક્ર-શિષ્યરૂપે કહે શાસ્ત્રો, ગુરૂથી સાંભળ વારંવાર

પણ વિનાવિસારે સૌ, કદયાણ નહિ લગાર ૧

My dear narrate or hear various kinds of scriptural ordinances many a time and oft, nevertheless thou hast no comfort without forgetting them all. 1.

ભોગં કર્મ સમાધિં વા કુરુ વિજ્ઞ તથાપિ તે ।

ચિત્તં નિરસ્તસર્વાશમત્યર્થં રોચયિષ્યતિ ॥ ૨ ॥

અન્વય:—વિજ્ઞ ભોગં વા કર્મ સમાધિં કુરુ । તથા અપિ તે ચિત્તં નિરસ્તસર્વાશં અત્યર્થં રોચયિષ્યતિ ॥

ભોગ કર્મ કે સમાધિકર, હે વિશેષ જ્ઞાની ભાઈ

આશાહીનમન સ્વરૂપે, રૂચિ ઉપજાવે સહિ ૨

O, my learned friend, thou mayst carry out enjoyment, action or meditation, eventhen, the mind unaffectionate of all hopes, will create extreme hunger (thirst, desire) in thee. 2.

આયાસાત્સકલો દુઃખી નૈનં જાનાતિ કશ્ચન ।

અનેનૈવોપદેશેન ધન્યઃ પ્રાપ્નોતિ નિર્વૃત્તિસ્ ॥ ૩ ॥

અન્વય:—સકલઃ આયાસાત્ દુઃખી કશ્ચન એનં જાનાતિ ના અનેન એવ ઉપદેશેન ધન્યઃ નિર્વૃત્તં પ્રાપ્નોતિ ॥

દેહનિર્વાહકમહેનતે દુઃખ, દુઃખ હેતુ ન જાણે કેઈ

સુકૃતિ મહાસુખી આ જોધે, નાજે દુઃખ સૌ જોઈ ૩

The whole mankind is unhappy in the efforts

of worldly pursuits, none knoweth this, a worthy man attaineth to final beautitude by this preception. 3.

વ્યાપારે સ્થિત્યતે યરતુ નિમેષોન્મેષયોરપિ ।

તસ્યાલસ્યધુરીણસ્ય સુખં નાન્યસ્ય કસ્યચિત્ ॥ ૪ ॥

અન્વયઃ—યઃ નિમેષોન્મેષયોઃ અપિ વ્યાપારે સ્થિત્યતે તસ્ય આલસ્યધુરીણસ્ય તુ સુખં ન અન્યસ્ય કસ્યચિત્ ॥

આંખમિચવીઊઘાડવી, એ વેપારે જેને જેદ

એ આળસુધીર સુખી, બીજે સુખી ન લેશ ૪

He who grieveth even in the business of closing and opening the eyes, that slow-leader hath happiness, never to any other. 4.

इदं कृतमिदं नेति द्वंद्वैर्मुक्तं यदा मनः ।

धर्मार्थकाममोक्षेषु निरपेक्षं तदा भवेत् ॥ ५ ॥

અન્વયઃ—इदं कृतं इदं न इति द्वंद्वैः मुक्तं यदा मनः तदा धर्मार्थकाममोक्षेषु निरपेक्षं भवेत् ॥

‘આ કયું’ ‘આ નહિ’ એમ, મન જોડે જ્યાં મુક્ત

ધર્માર્થકામમોક્ષેષુ તરત વિનિર્મુક્ત ૫

This is done, this is not; when the mind is separated from such pairs of the opposites, it would become unnecessitated in righteousness, interest, desire and liberation as well. 5

વિરક્તો વિષયદ્વેષ્ટા રાગી વિષયલોલુપઃ ।

ગ્રહમોક્ષવિહીનસ્તુ ન વિરક્તો ન રાગવાન્ ॥ ૬ ॥

અન્વયઃ—વિષયદ્વેષ્ટા વિરક્તઃ વિષયલોલુપઃ રાગી ગ્રહ-
મોક્ષવિહીનઃ તુ વિરક્તઃ ન રાગવાન્ ન ॥

વિષયદ્વેષી વિરક્ત છે, વિષયેચ્છાથી રાગી

ગ્રહમોક્ષહીન નહિ એકે, રાગી કે ત્યાગી ૬

He who beareth ill-will towards the sensual enjoyments is dispassioned; ardently desirous for sensual enjoyments is impassioned; he who is refrained from possession and liberation is neither dispassioned nor impassioned. 6.

હેયોપાદેયતા તાવત્સંસારવિટ્પાંકુરઃ ।

સ્પૃહા જીવતિ યાવદ્વૈ નિર્વિચારદશાસ્પદમ્ ॥ ૭ ॥

અન્વયઃ—નિર્વિચારદશાસ્પદં સ્પૃહા યાવત્ જીવતિ તાવત્
હેયોપાદેયતા સંસારવિટ્પાંકુરઃ વૈ ॥

અવિચારદશાસ્થાનતૃષ્ણા, જ્યાં સુધી જીવે છે સૂય

સંસારવૃક્ષે શાખા અંકુર, ગ્રહત્યાગભાવરૂપ ૭

There are sprouts of the branches of the world-tree characterising renouncement and acceptance so long as there is a life in ambitions—an abode of the state of unthoughtfulness. 7.

प्रवृत्तौ जायते रागो निवृत्तौ द्वेष एव हि ।

निर्द्वंद्वो बालवद्धीमानेवमेव व्यवस्थितः ॥ ८ ॥

अन्वयः—प्रवृत्तौ रागः निवृत्तौ द्वेषः एव हि जायते धीमान् बालवत् निर्द्वंद्वः एवम् एव व्यवस्थितः ॥

राग प्रवृत्ते द्वेष निवृत्ते, ज्ञानी भाणसम जेहीन

येमज रडे ये रागद्वेषजन्य-प्रवृत्तिनिवृत्तिविहीन ८

Affection is born of activity, likewise, disaffection is (born) of in activity; the learned is settled exactly like a child liberated from the pairs of the opposites. 8.

हातुमिच्छति संसारं रागी दुःखजिहासया ।

वीतरागो नि हिर्दुःखस्तस्मिन्नपि न खिद्यति ॥ ९ ॥

अन्वयः—रागी दुःखजीहासया संसारं हातुम् इच्छति । वीतरागः निर्दुःखः तस्मिन् अपि न खिद्यति हि ॥

दुःखत्यागधृच्छीरागी, आडे त्यागवा संसार

रागद्वेषहीन संसारी, न शेये विश्वे लगार ९

The passionate desireth to renounce the world with an eye to be free from agony but the dispassionate with freedom from agony, grieveth not even in that (world.) 9

यस्याभिमानो मोक्षेऽपि देहेऽपि ममता तथा ।

न च ज्ञानी न वा योगी केवलं दुःखभागसौ ॥ १० ॥

અન્વયઃ - यस્ય સોક્ષ્ણે અપિ અસિમાનઃ તથા ચ દેહે અપિ
મમતા ન યોગી ન વા જ્ઞાની કેવલં અસૌ દુઃસ્વભાક્ ॥

મોક્ષે અહંકાર મમકાર દેહે, છે જ્ઞાનીનો અવતાર

એ ન જ્ઞાની ન યોગી પણ, કેવળ દુઃખભજનાર ૧૦

He who hath a solicitation even in the absolu-
tion, similarly who hath arrogance even in the
body, is neither wise nor ascetic but a worshiper
of agony. 10.

હરો યદ્યુપદેષ્ટા તે હરિઃ કમલજોઽપિ વા ।

તથાપિ ન તવ સ્વાસ્થ્યં સર્વવિસ્મરણાદતે ॥ ૧૧ ॥

અન્વયઃ—તે યદિ હરઃ ઉપદેષ્ટા વા હરિઃ કમલજઃ અપિ
તથા અપિ તવ સર્વવિસ્મરણાત્ ક્રતે સ્વાસ્થ્યં ન ॥

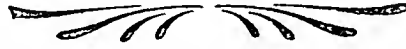
ભલે ઉપદેશે હરિહર બ્રહ્મા, ન સ્વસ્થા તને લગાર

સૌ વિસર્યાહીન સ્વસ્થાનહિ, લે સ્વરૂપે આધાર ૧૧

If thy preceptor is Shanker—a god of gods,
Vishnu God Himself or even Brahman a lotus
seated god of creation, nevertheless, thou shalt
have no self-reliance without forgetting them
all. 11.

ॐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્વિશ્વેશ્વરવિરચિતાષ્ટાવક્રગીતાયાં જનકા—
ષ્ટાવક્રસંવાદે ધારાશાસ્ત્રિ અંબાલાલસસ્ય આંગલમાષાટીકાસહિતં-
વિશેષોપદેશકં નામ ષોડશં પ્રકરણં સમાપ્તમ્ ॥

Thus in the Ashtâvakra's Gitâ, composed by the celebrated Vishveshvar, the dialogue between the blessed sage Ashtâvakra and the king Janaka, the commentary and translation by the one devoted to the Goddess Ambâ, now the additional sermone, the sixteenth discourse entitled.

THE SEVENTEENTH DISCOURSE called

*Now the natural character of a sage—a collection
of twenty.*

॥ અથ તત્ત્વજ્ઞસ્વરૂપવિંશતિકં નામ સપ્તદશં પ્રકરણમ્ ॥ ૧૭ ॥

હવે જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ પ્રકરણ ૧૭મું

તે ન જ્ઞાનફલં પ્રાપ્તં યોગાભ્યાસફલં તથા ।

તૃપ્તઃ સ્વચ્છેદ્રિયો નિત્યમેકાકી રમતે તુ યઃ ॥ ૧ ॥

અન્વયઃ—તેન જ્ઞાનફલં પ્રાપ્તં તથા યોગાભ્યાસફલં યઃ

તૃપ્તઃ સ્વચ્છેદ્રિયઃ એકાકી નિત્યં તુ રમતે ॥

નોંદ—આ ૧૭માં અધ્યાયમાં ૨૦ શ્લોક ૩૫ કહે છે.

અષ્ટાવક્ર-સ્વચ્છેદ્રિય આત્મતૃપ્ત, પોતે નિત્ય એકાએક

રમે સ્વરૂપે જ્ઞાન યોગીનું, પામે ફળ અનેક ૧

He hath acquired the fruit of wisdom and the

fruit of the practice of the contemplation of the supreme spirit who is satisfied, purified in senses, perpetually enjoying in a secret place all alone by himself. 1.

ન કદાચિજ્જગત્યસ્મિન્ તત્ત્વજ્ઞો હંત સ્વિચ્ચતિ ।

યત એકેન તેનેદં પૂર્ણં બ્રહ્માંડમંડલમ્ ॥ ૨ ॥

અન્વય:—હંત અસ્મિન્ જગતિ કદાચિત્ તત્ત્વજ્ઞઃ ન સ્વિચ્ચ-
તિ યતઃ એકેન તેનંદં બ્રહ્માંડમંડલં પૂર્ણમ્ ॥

તત્ત્વજ્ઞાની જગત્ત્વ એક, બ્રહ્માંડ તેથી પૂર્ણ

બીજાના અભાવે ન શોધે, અખિલ વિશ્વે સમ્પૂર્ણ ૨

Well then, a sage never grieveth in this world, all alone, by whom this globe of the universe is complete. 2

ન જાતુ વિષયાઃ કેઽપિ સ્વારામં હર્ષયંત્યમી ।

સહક્રીપલ્લવપ્રીતમિવેભં નિવપલ્લવાઃ ॥ ૩ ॥

અન્વય:—સ્વારામં જાતુ અમી વિષયાઃ કે અપિ હર્ષયંતિ
ન સહક્રીપલ્લવપ્રીતં ઇવં એમં નિવપલ્લવાઃ ॥

ન વિષય તેને હર્ષાવે, આત્મામાં રમનાર

વડપાને હસ્તિને પ્રીતિ, ન નિંબપાન ઝડાનાર (લીમડો) ૩

The sensual pleasures never create joy in the self-enjoyer like sprouts of a nimb tree to an elephant affectionate for the sprouts of a banian tree 3

યસ્તુ ભોગેષુ ભુક્તેષુ ન ભવત્યધિવાસિતા ।

અભુક્તેષુ નિરાકાંક્ષી તાદૃશો ભવદુર્લભઃ ॥ ૪ ॥

અન્વયઃ—યઃ તુ ભુક્તેષુ ભોગેષુ અધિવાસિતા ન ભવતિ
અભુક્તેષુ નિરાકાંક્ષી તાદૃશઃ ભવદુર્લભઃ ॥

જે ભોગો ભોગવ્યા તે, ભોગેલે ભોગે અરાગ (પ્રીતિ નહિ)

અનેચ્છા અણુભોગલે, એવા દુર્લભ જગળાગ ૪

He who is not attached in the enjoyments already enjoyed, indifferent to the unenjoyed, is hard to obtain in this world existence.

બુભુક્ષુરિહ સંસારે મુમુક્ષુરપિ દૃશ્યતે ।

ભોગમોક્ષનિરાકાંક્ષી વિરલો હિ મહાશયઃ ॥ ૫ ॥

અન્વયઃ—ઇહ સંસારે બુભુક્ષુઃ મુમુક્ષુઃ અપિ દૃશ્યતે ભોગ-
મોક્ષનિરાકાંક્ષી મહાશયઃ વિરલો હિ ॥

ભોગમોક્ષઇછાવાળા, આ સંસારે દેખાય

ભોગમોક્ષેચ્છાહીન વિરલા, પ્રહ્લદીન મહાશય ૫

The desirous for the enjoyments and even the desirous for the absolution are seen here in this world. The learned, free from both enjoyments and absolution, are certainly rare. 5

ધર્મार्થકામમોક્ષેષુ જિવિતે ધરણે તથા ।

કસ્યાપ્યુદારચિત્તસ્ય હેયોપાદેયતા ન હિ ॥ ૬ ॥

અન્વય:—ધર્મार्થકામમોક્ષેષુ જીવિતે તથા મરણે કસ્ય
અપિ ઉદારચિત્તસ્ય દ્વેષોપાદેયતા ન હિ ॥

ધર્મार्થકામમોક્ષે વળી, મૃત્યુને જીવન લડાવ

ન કોઈ ઉદાર ચિત્તવાળાને, ત્યાગ થેહુણનો લાવ ૬

A liberlminded hath neither renouncement nor
acceptance in righteousness, interest, desire and
liberation in life and death. 6

વાંછા ન વિશ્વવિલયે ન દ્વેષસ્તસ્ય ચ સ્થિતા ।

યથા જીવિકયા તસ્માદ્ધન્ય આસ્તે યથાસુખસ્ ॥ ૭ ॥

અન્વય:—વિશ્વ વિલયે વાંછા ન તસ્ય સ્થિતૌ ચ દ્વેષ:
ન । તસ્માત્ ધન્યઃ યથા જીવિકયા યથાસુખં આસ્તે ॥

વિશ્વલય જ્ઞાની ન ઈચ્છે, વિશ્વસ્થિતિમાં ન દ્વેષ

વિદ્વાન જે તે આજીવિકાએ, રહે સુખ જેમ બેસ ૭

Neither desire in the dissolution of the world
nor hatred in its standing; therefore a worthy
man is settled delightfully in whatever
attainment of livelihood, fair or foul. 7

કૃતાર્થોઽનેન જ્ઞાનેનેત્યેવં ગલિતધીઃ કૃતી ।

પશ્યન્ શૃણ્વન્ સ્પૃશન્ જિઘ્રન્નશ્નન્નાસ્તે યથાસુખસ્ ॥૮॥

અન્વય:—અનેન જ્ઞાનેન કૃતાર્થઃ ઇતિ એવં ગલિતધીઃ કૃતી
પશ્યન્ શૃણ્વન્ સ્પૃશન્ જિઘ્રન્ અશ્ન યથાસુખં આસ્તે ॥

બુદ્ધિગણિત કૃતાર્થ જ્ઞાને, બેતાં સાંભળતાં તેમ

સ્પર્શતાં સુંઘતાં ખાતાં જ્ઞાનિ, રહે થાય સુખ જેમ ૮

He who hath finished his work by this wisdom, whose understanding is thus emptied, such a learned man liveth delightfully seeing, hearing, touching, smelling and eating. 8

શૂન્યા દૃષ્ટિર્વૃથા ચેષ્ટા વિકલાર્નીંદ્રિયાણિ ચ ।

ન સ્પૃહા ન વિરક્તિર્વા ક્ષીણસંસારસાગરે ॥ ૯ ॥

અન્વય:—ક્ષીણસંસારસાગરે સ્પૃહા ન વા વિરક્તિઃ ન દૃષ્ટિઃ
શૂન્યા ચેષ્ટા વૃથા ઇન્દ્રિયાણિ વિકલાનિ ચ ॥

સંસારક્ષીણ તેને ન, વિરક્તિ વિષય ઇચ્છાય

મનક્રિયાશૂન્ય વિકળઇદ્રિ, વૃથા શરીર ચેષ્ટાય ૯

With emptiness of vision, action to no purpose and senses defective, he whose world ocean is withered hath neither desire for sensual enjoyments nor dispassion. 9

ન જાગર્તિ ન નિદ્રાતિ નોન્મીલતિ ન મીલતિ ।

અહો પરદશા ક્વાપિ વર્ત્તે મુક્તચેતસઃ ॥ ૧૦ ॥

અન્વય:—ન જાગર્તિ ન નિદ્રાતિ । ન ઉન્મીલતિ ન મીલતિ ।
અહો મુક્તચેતસઃ ક્વ અપિ પરદશા વર્ત્તે ॥

ન જ્ઞાનિ જાગે નેત્ર ન ખેડે, ન ઉંઘે નેત્ર ન મીચે કંઈક

ન વિષય સ્મરે બ્રહ્મમય વિષયે, મુક્તચિત્ત અલૌકિક ૧૦

Neither awaketh nor sleepeth nor openeth the

eyes nor closeth; oh ! doth a one with mind liberated subsit dependently anywhere ? 10

સર્વત્ર દૃશ્યતે સ્વસ્થઃ સર્વત્ર વિમલાશયઃ ।

સમસ્તવાસનામુક્તો મુક્તઃ સર્વત્ર રાજતે ॥ ૧૧ ॥

અન્વયઃ—સર્વત્ર સ્વસ્થઃ સર્વત્ર વિમલાશયઃ દૃશ્યતે સમસ્તવાસનામુક્તઃ મુક્તઃ સર્વત્ર રાજતે ॥

સુખદુઃખે સ્વસ્થમન જ્ઞાનિ, શત્રુ મિત્રે સમદર્શિન્

વાસનાત્યાગી મુક્ત વિરાગે, નિત્ય પૂર્ણ આત્મદર્શિન્ ૧૧

He is seen self-reliant everywhere with purity of mind in all places, liberated entirely from inclinations, he shineth all around. 11.

પદ્યન્ શૃણ્વન્ સ્પૃશન્ જિઘ્રન્ અશ્નન્ ગૃહ્ણન્

ઈહિતાનીહિતૈર્મુક્તો મુક્તઃ એવ મહાશયઃ ॥ ૧૨ ॥

અન્વયઃ—પદ્યન્ શૃણ્વન્ સ્પૃશન્ જિઘ્રન્ અશ્નન્ ગૃહ્ણન્ વદન્ વ્રજન્ ઈહિતાનીહિતૈઃ મુક્તઃ મહાશયઃ મુક્તઃ એવ ॥

બ્રહ્મવિશેષન મુક્તજ્ઞાનિ, બોલે ખાતે જોતે યુક્ત

સ્પર્શે ઉઘે ગ્રહે સાંભળે, ઇચ્છે ચાહે દ્વેષમુક્ત ૧૨

Seeing, hearing, touching, smelling, eating, accepting, speaking, walking, freed from advantage and disadvantage, a learned man is exactly liberated. 12.

ન નિંદતિ ન ચ સ્તૌતિ ન હૃણ્યતિ ન કુપ્યતિ ।

ન દદાતિ ન ગૃહ્ણાતિ મુક્તઃ સર્વત્ર નીરસઃ ॥ ૧૩ ॥

અન્વયઃ—નિંદતી ન સ્તૌતિ ન હૃષ્યતિ ન કુપ્યતિ ન
દદાતિ ન ગૃહ્ણાતિ ન ચ સર્વત્ર નીરસઃ મુક્તઃ ॥

કરે નહિ સ્તુતિ કે નિંદા, પામે ન હર્ષ ન ક્રોધ

ન ગ્રહે કે આપે રસહીન, જ્ઞાનિ મુક્ત સર્વે લોક ૧૩

Neither censureth, nor praiseth, nor is pleased
nor becometh angry, nor giveth, nor accepteth
unaffectionate everywhere, he is liberated. 13.

સાનુરાગાં સ્ત્રિયં દૃષ્ટ્વા મૃત્યું વા સમુપસ્થિતમ્ ।

અવિઘ્નલમનાઃ સ્વસ્થો મુક્ત એવ મહાશયઃ ॥ ૧૪ ॥

અન્વયઃ—સાનુરાગાં સ્ત્રિયં દૃષ્ટ્વા વા સમુપસ્થિતં મૃત્યું
અવિઘ્નલમનાઃ સ્વસ્થઃ મહાશયઃ મુક્તઃ એવ ॥

પ્યારકરતીસ્રી મૃત્યુ જોઈ, ભય કે કામ વિહીન

મુક્તમહાશય સ્થિતસ્વરૂપે, સમાન હિતાહિત ૧૪

Unmoved in mind on finding a wife with
love or death close at hand, self-reliant, a learned
man is exactly liberated. 14

સુખે દુઃખે નરે નાર્યાં સંપત્સુ ચ વિપત્સુ ચ ।

વિશેષો નૈવ ધીરસ્ય સર્વત્ર સમદર્શિનઃ ॥ ૧૫ ॥

અન્વયઃ—સુખે દુઃખે નરે નાર્યાં ચ સંપત્સુ ચ વિપત્સુ
સર્વત્ર વિશેષઃ ધીરસ્યઃ સમદર્શિનઃ ન એવ ॥

નરનારી સુખદુઃખ વિશે, સમદર્શિન્ ધીર અનુપ

સંપત્તિવિપત્તિમાં સમદર્શિનૂ, સૌની સરખો ન ધીર ભૂપ ૧૫

A firm minded with eqanimity, (equality,) everywhere, hath no excecience in pleasure and pain, male and female, and prosperity and adversity. 15

ન હિંસા નૈવ કારુણ્યં નૌદ્ધત્યં ન ચ દીનતા ।

નાશ્ચર્યં નૈવ ચ ક્ષોભઃ ક્ષીણસંસરણેઽનરે ॥ ૧૬ ॥

અન્વયઃ—ક્ષીણસંસરણે અનરે હિંસા ન કારુણ્યં ન ઇવ ઔદ્ધત્યં ન દીનતા ન આશ્ચર્યં ન ક્ષોભઃ ન ઇવ ॥

સંસાર જેનો ક્ષીણ તેને, ન હિંસાદિ પર દ્રોહ

ન કૃણુચુકત કે ઉદ્ધત, નાશ્ચર્ય દીનતા કે ક્ષોભ ૧૬

A man whose world is withered hath neither harmfulness, nor compassion nor violence nor poverty nor ashtonishment, nor agitation. 16

ન મુક્તો વિષયદ્વેષ્ટા ન વા વિષયલોલુપઃ ।

અસંસક્તમના નિત્યં પ્રાપ્તપ્રાપ્તમુપાશ્નુતે ॥ ૧૭ ॥

અન્વયઃ—મુક્તઃ વિષયદ્વેષ્ટા ન । વા વિષયલોલુપઃ ન । અસંસક્તમનાઃ નિત્યં પ્રાપ્તપ્રાપ્તં ઉપાશ્નુતે ॥

ન જીવન મુક્ત વિષયે દ્વેષિ, વિષયે નાસકત આલોક

નાસકત મનવાળો પ્રારબ્ધે, લે પ્રાપ્તપ્રાપ્તે ભોગ ૧૭

(પ્રાપ્તપ્રાપ્તે=મેળવેલ અને વગર મેળવેલમાં)

A man liberated while still in the body neither envieth sensual enjoyments nor is he covetous

for sensuality, always unattached in mind, he enjoyeth the attainment and nonattainment. 17

સમાધાનાસમાધાનહિતાહિતવિકલ્પનાઃ ।

શૂન્યચિત્તો ન જાનાતિ કૈવલ્યમિવ સંસ્થિતઃ ॥ ૧૮ ॥

અન્વયઃ—શૂન્યચિત્તઃ સમાધાનાસમાધાનહિતાહિતવિકલ્પનાઃ જાનાતિ કૈવલ્યં ઇવ સંસ્થિતઃ ॥

સમાધાનાસમાધાને, હિતાહિતેકલ્પનાંહીન

બહાર શૂન્યચિત્ત જ્ઞાનિનું, બાજુ વિદેહ મુક્તિમાં લીન ૧૮

An empty minded doth not know the imagination for contentment and discontentment, (સમાધાન also means contemplation) advantage and disadvantage; he is settled like a one melting in final beauty while still in body. 18

નિર્મમો નિરંહારો ન કિંચિદિતિ નિશ્ચિતઃ ।

અંતર્ગલિતસર્વાશઃ કુર્વન્નપિ કરોતિ ન ॥ ૧૯ ॥

અન્વયઃ—નિર્મમઃ નિરંહારઃ કિંચિત્ ન ઇતિ નિશ્ચિતઃ અંતર્ગલિતસર્વાશઃ કુર્વન્ અપિ ન કરોતિ ॥

અહંકારમમકારહીન એ, નિશ્ચયે કંઈ નહિ માફક

ગલિતાશામન કૃત્ય કરે પણ કરે ન એ વ્યાપક ૧૯

Selfless, unegoistic, 'not a little' resolving such, with all hopes melted within, although doing, is not doing. 19

મનઃપ્રકાશસંમોહસ્વપ્નજાડયવિવર્જિતઃ ।

દશાં કામપિ સંપ્રાપ્તો ભવદ્ગલિતમાનસઃ ॥ ૨૦ ॥

અન્વયઃ--ગલિતમાનસઃ કાં દશાં અપિ સંપ્રાપ્તઃ ભવેત્
મનઃપ્રકાશસંમોહસ્વપ્નજાડ્યવિવર્જિતઃ ॥

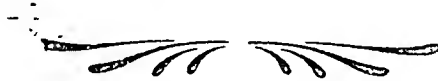
અનિર્વચનીયાવસ્થા જ્ઞાનિ, ગળિતમન જેનું ખાસ

સ્વપ્ન મોહ જડતા સુષુપ્તિ, રહિત મન પ્રકાશ ૨૦

With mind melted within, what an undesc-
riptive station of life he attaineth to ? Separated
from the ligh of mind, infatuation, dream and
unconsciousness 20

ॐ તસ્તદિતિ શ્રીમદ્વિશ્વેરવિરચિતાષ્ટાવંક્રગીતાયાં જનકાષ્ટા-
વક્રસંવાદે ધારાશાસ્ત્રિ અંબાલાલસસ્ય આંગ્લભાષાટીકાસહિતમાચાર્યોક્તં
તત્ત્વજ્ઞસ્વરૂપવિંશતિકં નામ સત્તદશકં પ્રકરણં સમાપ્તમ્ ॥

Thus in the Ashtāvakra's Gītā, composed by the celebrated
Vishveshvara, the dialogue between the blessed sage Ashtāvakra and
the king Janaka, the commentary and translation by the one devoted
to the Goddess Ambā, now the natural character of a sage, the
seventeenth discourse entitled.

THE EIGHTEENTH DISCOURSE called

Now the Peace—a collection of a-hundred.

॥ અથ શાંતિશતકં નામ અષ્ટાદશં પ્રકરણમ્ ॥ ૧૮ ॥

હવે શાંતિ પ્રકરણ ૧૮ મું.

यस्य बोधोदये तावत्स्वप्नवद्भवति भ्रमः ।

तस्मै सुखैकरूपाय नमः शान्ताय तेजसे ॥ ૧ ॥

અન્વય:—બોધોદયે તાવત્ ભ્રમઃ સ્વપ્નવત્ यस્ય ભવતિ તસ્મૈ શાંતાય સુખૈકરૂપાય તેજસે નમઃ ॥

નોંટ—આ ૧૮ માં અધ્યાયમાં ૧૦૦ ઉત્તમોત્તમ શ્લોક ૩૫ છે છે.

તરત બોધોદયે ભ્રમ, સ્વપ્ન સમ જ'મળ

એક સ્વપ્રકાશી સુખરૂપ, શાંતને નમસ્કાર ૧

He by whom delusion is considered like a dream-image at the very moment of the rise of wisdom, that appeased, one, the whole of paradise, self-shining, is prostrated. 1

अर्जयित्वाखिलानर्थान् भोगानामोति पुष्कलान् ।

न हि सर्वपरित्यागमंतरेण सुखी भवेत् ॥ ૨ ॥

અન્વય:—અખિલાન્ અર્થાન્ અર્જયિત્વા પુષ્કલાન્ ભોગ ન અપ્રોતિ સર્વપરિત્યાગં અંતરેણ સુખી ભવેત્ ન હિ ॥

સર્વાર્થધનાદિ મેળવી, પરિપૂર્ણ પામે ભોગ

સર્વત્યાગવિના નહિ, સ્વપ્ને પણ સુખ ભોગ ૨

Having acquired all of the substantial desires, complete enjoyment is experienced; one never becometh happy wrthout desertion of all. 2

ક્ત્તવ્યદુઃસ્વમાર્તિઙ્જ્વાલાદગ્ધાંતરાત્મનઃ ।

કુતઃ પ્રશમપીપ્પ્લુધારાસારમૃતે સુખમ્ ॥ ૨ ॥

અન્વયઃ—ક્ત્તવ્યદુઃસ્વમાર્તિઙ્જ્વાલાદગ્ધાંતરાત્મનઃ પ્રશમપી-
પ્પ્લુધારાસારં ઋતે સુખં કુતઃ ॥

સુર્યજ્વાલાદાદુઃખરૂપકર્મે, બળી રહ્યું છે મન

સુખ તેને કયાં વિના શાંતિ, અમૃતરૂપ પરંજન? (વરસાદ) ૩

He whose mind is consumed by the flames of fire of the distressful duties, how can he have comfort without water-the flow of nectar? 3

भवोऽयं भावनामात्रो न किञ्चित्परमार्थतः ।

નાસ્ત્યભાવઃ સ્વભાવાનાં ભાવાભાવવિભાવિનાં ॥ ૪ ॥

અન્વયઃ—અયં ભવઃ ભાવનામાત્રઃ પરમાર્થતઃ કિંચિત્
ન ॥ ભાવાંભાવવિભાવિનાં સ્વભાવાનાં અભાવઃ ન અસ્તિ ॥

અગ્નિ ઉષ્ણ સ્વાભાવિક અશીતળ, તેમ ભાવના માત્ર જગત

પ્રપંચભાવના અસત્સ્વાભાવિક, નિવૃત્તિ એ નિવૃત્ત ૪

(આ શ્લોક સારી રીતે સમજવવા ટીકાકારે આ કવિતા બનાવી છે)

This world is the whole of imaginatoin; there is not a little in reality; naturally there is not nonexistence of the condition of states of exist-

ence and nonexistennce. 4

Note : Fire which is naturally heat can not be cold, likewise condition of the states of existence and nonexistence in the world are natural.

ન દૂરં ન સંકોચાલ્લબ્ધમેવાત્મનઃ પદમ્ ।

નિર્વિકલ્પં નિરાયાસં નિર્વિકારં નિરંજનમ્ ॥ ૫ ॥

અન્વયઃ—આત્મનઃ પદં દૂરં ન । સંકોચાત્ ચ ન । લબ્ધં
એવ નિરાયાસં નિર્વિકલ્પં નિર્વિકારં નિરંજનં ॥

આત્મપદ ન દૂર પરિચ્છિન્ન, પ્રાપ્ત નિવિકાર નિરંજન

નિર્વિકલ્પપ્રયત્ને ભળે મૂઢ, શોધે કંઠગત ભૂષણ ૫

The final beautitude of the Self is not at a distance nor is it enveloped, obtainable it is, doubtless, effortless, changeless, free from falsehood. 5

વ્યામોહમાત્રવિરતૌ સ્વરૂપાદાનમાત્રતઃ ।

વીતશોકા વિરાજંતે નિરાવરણદૃષ્ટયઃ ॥ ૬ ॥

અન્વયઃ—નિરાવરણદૃષ્ટયઃ વ્યામોહમાત્રવિરતૌ સ્વરૂપા-
દાનમાત્રતઃ વીતશોકાઃ વિરાજંતે ॥

નિરાવરણદૃષ્ટિશાનિ, ભ્રાંતિમાત્ર નિવૃત્તે

સ્વસ્વરૂપગ્રહણમાત્રે, નિત્ય અશોક રહે પોતે ૬

He who is free from the delusive vision with disinclination of the whole of embarrassment,

devoid of grief, shineth in the Self by its establishment. 6

સમસ્તં કલ્પનામાત્રમાત્મા મુક્તઃ સનાતનઃ ।

इति विज्ञाय धीरો हि किमभ्यसति बालवत् ॥ ७ ॥

સમસ્તં કલ્પનામાત્રમ્ । આત્મા મુક્તઃ સનાતનઃ । इति
विज्ञाय धीरः हि किं अभ्यस्यति बालवत् ॥

કલ્પના માત્ર વિશ્વ છે, આત્મા મુક્ત સનાતન

એવું જાણી બાળ સમ શું, કરે અભ્યાસ શાનિ જન ? ૭

All is the whole of imagination, the Self is liberated, perpetual, doth a firm minded study like a child knowing as such ? 7

આત્મા ब्रह्मेति निश्चित्य भावाभावौ च कल्पितौ ।

निष्कामः किं विजानाति किं ते च करोति किं ॥८॥

અન્વયઃ—આત્મા બ્રહ્મ ચ ભાવાભાવૌ કલ્પિતૌ इति
निश्चित्य निष्कामः किं विजानाति किं ब्रूते किं च करोति ॥

ભાવાભાવ પદાર્થ કલ્પિત, આત્મા છે નિત્ય બ્રહ્મ

નિશ્ચે જાણી શું બોલે જાણે, વળી કરે શું નિષ્કામ ? ૮

The Self is eternal and being and non-being are imaginary, being thus convinced, desirous, what doth he know? What doth he speak? What doth he do ? 8

अयं सोऽहमयं नाहमिति क्षीणा विकल्पनाः ।

सर्वमात्मेति निश्चित्य तूष्णींभूतस्य योगिनः ॥ ९ ॥

અન્વય:- સર્વ આત્મા इति નિશ્ચિત્ય તૂર્ણીભૂતસ્ય
યોગિનઃ અયં સઃ અહં અયં અહં ન इति વિકલ્પનાઃ ક્ષીણાઃ ॥

સૌ આત્મા નિશ્ચયે બાહ્યવેપારે, નિવૃત્ત બે યોગિન્
'આ હું' 'આહું નહિ' કલ્પના, એની થઈ છે ક્ષીણ ૬

All is Self, being thus convinced, with silence of the actual occurrence, an ascetic is with alterations withered such as " This it is I " 'This I am not' " 9

Note:- ૩૯ વૃત્તિહીનં મનઃ કૃત્વા ક્ષેત્રજ્ઞં પરમાત્મનિ ।

एकीकृत्य विमुच्येत मुख्योऽयं योग उच्यते ॥ योगलक्षणं-मनु.

ન વિક્ષેપો ન ચૈકાગ્ર્યં નાતિબોધો ન મૂઢતા ।

ન સુખં ન ચ વા દુઃસ્વપ્નપ્રશાંતસ્ય યોગિનઃ ॥ ૧૦ ॥

અન્વય:- ઉપશાંતસ્ય યોગિનઃ વિક્ષેપઃ ન ચ એકાગ્ર્યં ન
અતિબોધઃ ન મૂઢતા ન સુખં ન વા દુઃખં ન ચ ॥

શાંત યોગિ ન વિક્ષેપે, એકાગ્રતા નહિ ગોઠ (નજીકમાં)

સુખ નહિ ને દુઃખ નહિ, ન મૂઢતા અતિબોધ ૧૦

An ascetic with control over senses hath neither repulsion nor onepointedness nor overwisdom nor delusion nor pleasure nor pain. 10

स्वाराज्ये भैक्ष्यवृत्तौ च लाभालाभे जने वने ।

निर्विकल्पस्वभावस्य नविशेषोऽस्ति योगिनः ॥ ૧૧ ॥

અન્વય:- સ્વારાજ્યે ભૈક્ષ્યવૃત્તૌ લાભાલાભે જને વને ચ

વિશેષઃ નિર્વિકલ્પસ્વભાવસ્ય યોગિનઃ ન અસ્તિ ॥

ભિક્ષાવૃત્તિ સ્વર્ગ રાજ્યે, લાભાલાભે લેશ

જને વને અવિકલ્પ યોગી, દેખે ન વિશેષ ૧૧

Yogi, bereft of alterations by nature, hath no excellence in the heavenly kingdom, mendicancy, gain and loss in the multitude of people and forest 11.

ક ધર્મઃ ક ચ વા કામઃ ક ચાર્થઃ ક વિવેકતા ।

ઇદં કૃતમિદં નેતિ દ્વંદ્વૈર્મુક્તસ્ય યોગિનઃ ॥ ૧૨ ॥

અન્વયઃ—ઇદં કૃતં ઇદં ન ઇતિ દ્વંદ્વૈઃ મુક્તસ્ય યોગિનઃ ધર્મ ક વા કામઃ ક ચ અર્થઃ ક ચ વિવેકતા ક ॥

આ કૃત્યું આ ન કૃત્યું, એ જોડે જે યોગી મુક્ત

તેને ક્યાં ધર્માર્થ ભોગ વિવેક, મોક્ષ સાધનયુક્ત. ૧૨

Where is righteousness to a yogi liberated from the pairs of the opposites such as “*This is done*” “*This is not*” ? Or where is desire ? And where is interest ? And where is the power of distinguishing illusion from reality ?

કૃત્યં કિમપિ નૈવાસ્તિ ન કાપિ હૃદિરંજના ।

યથા જીવનમેવેહ જીવન્મુક્તસ્ય યોગિનઃ ॥ ૧૩ ॥

અન્વયઃ—જીવન્મુક્તસ્ય યોગિનઃ કિં અપિ કૃત્યં ન એવ અસ્તિ । હૃદિ કા અપિ રંજના ન । યથા જીવનં એવ ઇહ ।

જીવન્મુક્ત યોગિને કૃત્ય નથી, ન રાગ મન લગાર
જીવન હેતુ સૌ કૃત્ય તેનાં, અદૃષ્ટાનુસાર ૧૩

A yogi liberated while still in the body has not a little action, nowhere gratification in the mind; nevertheless, his life is destined here 13.

ક મોહઃ ક ચ વા વિશ્વં ક તદ્વચાનં ક મુક્તતા ।

સર્વસંકલ્પસીમાયાં વિશ્રાંતસ્ય મહાત્મનઃ ॥ ૧૪ ॥

અન્વયઃ—સર્વસંકલ્પસીમાયાં વિશ્રાંતસ્ય મહાત્મનઃ
મોહઃ ક વા વિશ્વં ક ચ તદ્વચાનં ક મુક્તતા ક ॥

આત્મજ્ઞાન સંકલ્પસીમા, મહાત્મા ત્યાં વિશ્રાંત

ક્યાં મોહ મુક્તિ ધન તેણે, ક્યાં વિશ્વ જે બ્રાંતિ ? ૧૪

Where is infatuation to a great souled settled in the Self-termination of all resolves ? Or where is the world ? And where is his wealth ! Where is liberation ? 14

येन विश्वमिदं दृष्टं स नास्तीति करोतु वै ।

निर्वासनः किं कुरुते पश्यन्नपि न पश्यति ॥ १५ ॥

અન્વયઃ—યેન હૃદં વિશ્વં દૃષ્ટં સઃ ન અસ્તિ ઇતિ કરોતુ
વૈ પશ્યન્ અપિ ન પશ્યતિ નિર્વાસનઃ કિં કુરુતે ॥

જગત જેણે જોયું તે, કરે કહે અસત

વાસનાહીન જોતાં ન જુવે, કેમ કરે સતાસત ૧૫

He who hath seen the world may know that

it is not (real). He who seeth not although seeing, what doth he do who is loosed from ambition ? 15

येन दृष्टं परं ब्रह्म सोऽहं ब्रह्मेति चिंतयेत् ।

किं चिंतयति निश्चितो द्वितीयं यो न पश्यति ॥ १६ ॥

અન્યથા:—યેન પરં બ્રહ્મ દૃષ્ટં સઃ અહં બ્રહ્મ ઇતિ ચિંતયેત્ ।

યઃ દ્વિતીયં ન પશ્યતિ નિશ્ચિતઃ કિં ચિંતયતિ ॥

ન્યારા બ્રહ્મ જોયા જેણે, કરે 'હું બ્રહ્મ' ચિંતન

નિશ્ચિત દેવ બુદ્ધિ નહિ, કરે એ કોનું મનન ? ૧૬

He who hath seen the supreme spirit differentiated from him may think "*I am the eternal*"—how can the ascertained who seeth no duality discriminate ? 16

दृष्टो येनात्मविक्षेपो निरोधं कुरुते त्वसौ ।

उदारस्तु न विक्षिप्तः साध्याभावात्કરોતિ કેમ્ ॥ ૧૭ ॥

અન્યથા:—યેન આત્મવિક્ષેપઃ દૃષ્ટઃ અસૌ તુ નિરોધં કુરુતે ।

ઉદારઃ તુ વિક્ષિપ્તઃ ન સાધ્યાભાવાત્ કિં કરોતિ ॥

આત્મામાં વિક્ષેપ જોનાર, કરે ચિત્ત નિરોધ

આત્મદર્શી વિક્ષેપિ નહિ, સાધ્યાભાવે શી શોધ ? ૧૭

He who hath seen distraction in the Self may practise this restraint, the liberal-minded hath no repulsion; how can he, in the absence of the object to be accomplished do ? 17

ધીરો લોકવિપર્યસ્તો વર્ત્તમાનોઽપિ લોકવત્ ।

ન સમાધિં ન વિક્ષેપં ન લેપં સ્વસ્ય પश्यति ॥ ૧૮ ॥

અન્વય:—ધીરઃ લોકવિપર્યસ્તઃ લોકવત્ વર્ત્તમાનઃ અપિ સમાધિં ન વિક્ષેપં ન લેપં ન સ્વસ્ય પश्यति ॥

લોક માફક વર્તે જ્ઞાની, પણ વિક્ષેપહીન જેમ લેખ (નશિખ)

ન જીવે સમાધિ વિક્ષેપ સ્વરૂપે, ન વિક્ષેપ કૃત્ય જે લેપ ૧૮

A firm minded reversed by people, doth not see meditation, distraction and impurity to himself although acting like the people. 18

ભાવાભાવવિહીનો યસ્તૃષ્ણો નિર્વાસનો બુધઃ ।

નૈવ કિંચિત્કૃતં તેન લોકદૃષ્ટ્યા વિકુર્વતા ॥ ૧૯ ॥

અન્વય:—યઃ બુધઃ તૃષ્ણઃ ભાવાભાવવિહીનઃ નિર્વાસનઃ તેન લોકદૃષ્ટ્યા વિકુર્વતા કિંચિત્ ન એવ કૃતં ॥

લોક દષ્ટે તૃષ્ણ જ્ઞાની, ઈચ્છા ભાવાભાવહીન

કરે પણ જ્ઞાને અકર્તા, કર્તૃત્વાધ્યાસ નિવૃત્ત ૧૯

A wise man who is satisfied within, freed from being and non-being, devoid of inclination doth not do a little although acting in the eyes of the people. 19

પ્રવૃત્તૌ વા નિવૃત્તૌ વા નૈવ ધીરસ્ય દુર્ગ્ગહઃ ।

યદા યત્કર્તુમાયાતિ તત્કૃત્વા તિષ્ઠતઃ સુખમ્ ॥ ૨૦ ॥

અન્વય:—ધીરસ્ય પ્રવૃત્તૌ વા નિવૃત્તૌ વા દુર્ગ્ગહઃ ન એવ ।

यदा यत् कर्तुं आयाति तत् सुखं कृत्वा तिष्ठतः ॥

પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિમાં જ્ઞાનીને, ન દુરાગ્રહ કે બેઠેમ

પ્રારબ્ધ વશે જે તે કરી, સ્થિત થાય સુખ જેમ ૨૦

A firm-minded hath neither activity nor inactivity nor foolish obstinacy, he is steady doing anything delightfully, destined to be done. 20

Note:—*Difference between દુર્ગ્રહ and દુરાગ્રહ.*
 દુર્ગ્રહ Means difficult to be accomplished—difficult to subjugate—difficult to understand, whereas દુરાગ્રહ means foolish obstinacy however the commentator translates it as દુરાગ્રહ here

निर्वासनो निरालंबः स्वच्छंदो मुक्तबंधनः ।

ક્ષિપ્તઃ સંસ્કારવાતેન ચેષ્ટતે શુષ્કપર્ણવત્ ॥ ૨૧ ॥

અન્વયઃ—નિર્વાસનઃ નિરાલંબઃ સ્વચ્છંદઃ મુક્તબંધનઃ
 સંસ્કારવાતેન ક્ષિપ્તઃ શુષ્કપર્ણવત્ ચેષ્ટતે ॥

સ્વતંત્ર આલંબનહીન જ્ઞાની, મુક્તવાસનાબંધન

પ્રારબ્ધે ચેષ્ટા કરે જેમ, સુકુંપત્ર પ્રેરે પવન ૨૧

Uninclined, alone, self-willed, freed from a bondage, he enjoyeth like a dry leaf caused by the wind of fate. 21

असंसारस्य तु कापि न हर्षो न विषादता ।

સ શીતલમના નિત્યં વિદેહ ઇવ રાજતે ॥ ૨૨ ॥

અન્વય:—અસંસારસ્ય તુ ક્વ અપિ હર્ષઃ ન વિષાદતા ન નિત્યં
શીતલમનાઃ સઃ વિદેહ ઇવ રાજતે ॥

સંસારહીન જ્ઞાની ન હર્ષે, કંઈ ખેદે નહિ એહ

નિત્ય શીતળમનવાળો એ, વિરાળે જેમ વિદેહ ૨૨

A non-worldly man hath neither joy nor grief with perpetual coolness of mind, he shineth like a one liberated while still in the body. 22

Commentary:—*From મનુસ્મૃતિ:* Manu Smriti says = *षडूर्मिरहितः शिव* Every thing is subjugated by nature to six contractions namely—*birth, power, increase, result, decline and destruction* but the *Self* is bereft of these contractions and so he is called *indestructible* અચિનાશિ.

कुत्रापि न जिहासास्ति नाशो वापि न कुत्रचित्।

आत्मारामस्य धीरस्य शीतलाच्छतरात्मनः ॥२३॥

અન્વય:—આત્મારામસ્ય ધીરસ્ય શીતલાચ્છરાત્મનઃ કુત્ર
અપિ ન અસ્તિ જિહાસા નાશઃ વા અપિ કુત્રચિત્ ન ॥

આત્મારામ ધીર શીતળ, અતિ નિર્મળ મન ખાસ

કંઈ ત્યાગ ગ્રહણ ઇચ્છા નહિ, ન કંઈ અનર્થ-નાશ ૨૩

The wise Self refuged with excessive coolness and purity of mind hath no desire for renouncement and acceptance, nor has he destruction in this world nor in the world to come. 23

પ્રકૃત્યા શૂન્યચિત્તસ્ય કુર્વત્તોઽસ્ય યદ્વચ્છયા ।

પ્રાકૃતસ્યેવ ધીરસ્ય ન માનો નાવમાનતા ॥ ૨૪ ॥

અન્વય:—પ્રકૃત્યા શૂન્યચિત્તસ્ય ધીરસ્ય પ્રાકૃતસ્ય ઇવ યદ્વચ્છયા કુર્વતઃ અસ્ય માનઃ ન અવમાનતા ન ॥

અજ્ઞાની સમ કૃત્ય ધીર, સ્વાભાવિક શાંત ચિત્ત

કર્તવ્ય પરાયણ પ્રારબ્ધે, સમ માનામાને અહિત ૨૪

With changelessness of mind by nature, a firm-minded acting like a vulgar by chance, hath neither honour nor ignominy. 24

કૃતં દેહેન કર્મેદં ન યયા શુદ્ધરૂપિણા ।

ઇતિ ચિંતાનુરોધી યઃ કુર્વન્નપિ કરોતિ ન ॥ ૨૫ ॥

અન્વય:—દેહેન ઇદં કર્મ કૃતં શુદ્ધરૂપિણા યયા ન ઇતિ ચિંતાનુરોધી યઃ કુર્વન્ અપિ ન કરોતિ ॥

આ કર્મ કર્યું છે દેહે, મેં શુદ્ધરૂપે કર્યું ન કંઈ

આ ચિંતા અનુસારી.જે, કરે પણ ન કરે ભઈ ૨૫

This action is done by the body not by myself consisting of purity; such an obliger of anxiety although acting is not acting. 25

અતદ્વાદીવ કુરુતે ન ભવેદપિ વાલિશઃ ।

જીવન્મુક્તઃ સુખી શ્રીમાન્ સંસરન્નપિ શોભતે ॥ ૨૬ ॥

અન્વય:—જીવન્મુક્તઃ અતદ્વાદીવ ઇવ કુરુતે અપિ વાલિશઃ ન ભવેત સંસરન્ અપિ સુખી શ્રીમાન્ શોભતે ॥

જીવન્મુક્ત કૃત્ય કરે પણ, ગણાય નહિ હેવાન

સુખી જગવ્યવહારપરાયણ, શોભે શોભાવાન ૨૬

A man liberated while still in the body, never says "I will do" and yet doth not make a fool of himself although acting; happy even with worldly life, majestic glory he shineth. 26

નાનાવિચારસુશ્રાંતો ધીરો વિશ્રાંતિમાગતઃ ।

ન કલ્પતે ન જાનાતિ ન શૃણોતિ ન પश्यति ॥ ૨૭ ॥

અન્વયઃ—નાનાવિચારસુશ્રાંતઃ ધીરઃ વિશ્રાંતિમ્ આગતઃ
ન કલ્પતે ન જાનાતિ ન શૃણોતિ ન પश्यति ॥

વિચારનિવૃત્ત ધીર તેથી, આત્મામાં વિશ્રામ

સંભળે જીવે કે જાણે નહિ, સંકલ્પહીન જ્ઞાનવાન ૨૭

Retired from various thoughts, a firm-minded has attained to the Self-refuge, neither imagineth nor knoweth nor heareth. 27

અસમાધેરવિક્ષેપાન્ન મુમુક્ષુર્ન ચૈતરઃ ।

નિશ્ચિત્ય કલ્પિતં પश्यન્બ્રહ્મૈવાસ્તે મહાશયઃ ॥ ૨૮ ॥

અન્વયઃ—મુમુક્ષુઃ ન અસમાધેઃ ઇતરઃ ચ અવિક્ષેપાત્ ન ।
કલ્પિતં નિશ્ચિત્ય પश्यન્ મહાશયઃ બ્રહ્મ એવ આસ્તે ॥

ન મોક્ષ ઇચ્છે ન કરે સંભાધિ, ન બદ્ધ દ્વૈત અભાવ

માને 'કલ્પિત' નિશ્ચે મહાશય, સ્થિત બ્રહ્મરૂપે લાવ ૨૮

Neither striveth after final emancipation

because not meditating, nor a bond-slave (fettered) because not distracting, resolving all as imagination, even while seeing, the learned continues as the eternal. 28

यस्यांतः स्यादहंकारो न करोति करोति सः ।

નિરહંકારધીરેણ ન કિંચિદ્કૃતં કૃતમ્ ॥ ૨૯ ॥

અન્વયઃ—યસ્ય અંતઃ અહંકારઃ સ્યાત્ સઃ ન કરોતિ કરોતિ નિરહંકારધીરેણ અકૃતં ન કિંચિત્ કૃતં ॥

અહંકારાધ્યાસ અક્રિય, પણ હૃદયે કરે સંકલ્પ
અનાહંકારી ધીર કર્મી, પણ ન કરે વિકલ્પ (કર્મ કરતાં છતાં) ૨૯

He who hath individuality in the heart although not doing, he is doing; the unegoistic firm minded although worked, has not done a little.

नोद्विग्नं न च संतुष्टमकर्तृ स्पंदवर्जितम् ।

નિરાશં ગતસંદેહં ચિત્તં મુક્તસ્ય રાજતે ॥ ૩૦ ॥

અન્વયઃ—મુક્તસ્ય ચિત્તં રાજતે ન ઉદ્વિગ્નં ન ચ સંતુષ્ટં અકર્તૃ સ્પંદવર્જિતં નિરાશં ગતસંદેહં ॥

કેવળ પ્રકાશી ચિત્ત મુક્તનું, ન પામે ઉદ્વેગ સંતોષ

(રાગ દ્વેષનો અભાવ હોવાથી ,

સંકલ્પવિકલ્પ હીનકર્તાભાવ, સંદેહને આશા ફેડ ૩૦

The mind of the liberated shineth neither grieveth nor delighteth, non-doer, freed from

resolves and alterations, devoid of hopes, dead to doubts. 30

નિર્ધ્યાતું ચેષ્ટિતું વાપિ યચ્ચિત્તં ન પ્રવર્તતે ।

નિર્નિમિત્તમિદં કિંતુ નિર્ધ્યાયતિ વિચેષ્ટતે ॥ ૩૧ ॥

અન્વય:—યચ્ચિત્તં ચેષ્ટિતું વા અપિ નિર્ધ્યાતું ન પ્રવર્તતે
કિંતુ ઇદં નિર્નિમિત્તં નિર્ધ્યાયતિ વિચેષ્ટતે ॥

નિષ્ક્રિય ભાવે સ્થિત નહિ, ચેષ્ટા કરવા ન પ્રવર્ત

જ્ઞાની ચિત્ત અસુકલેષી સ્વરૂપે, વિવિધ ચેષ્ટે નિશ્ચલ૩૧

He whose mind is unengaged in the actionless condition or even in motion, much more this freed from efficient cause, remaineth actionless *in the Self* and acteth. 31

તત્ત્વં યથાર્થમાકર્ણ્ય મંદઃ પ્રાપ્નોતિ મૂઢતામ્ ।

અથવાયાતિ સંકોચમમૂઢઃ કોઽપિ મૂઢવત્ ॥ ૩૨ ॥

અન્વય:—મંદઃ યથાર્થં તત્ત્વં આકર્ણ્ય મૂઢતાં પ્રાપ્નોતિ અથવા
સંકોચં આયાતિ કઃ અપિ અમૂઢઃ મૂઢવત્ ॥

યથાર્થતરવસુણી અજ્ઞાની, લે અવિવેક સંકેાય

અંતરજ્ઞાની બહાર મૂઢ સમ, કર્તવ્યપરાયણ કોક ૩૨

Having heard the essential nature rightly, a fool attaineth foolishness or attaineth to the contraction of meditation; hardly a one undeluded, acteth outermostly like the deluded. 32

एकाग्रता निरोधो वा मूढैरभ्यस्यते भृशम् ।

धीराः कृत्यं न पश्यन्ति सुप्तवत्स्वपदे स्थिताः ॥ ३३ ॥

अन्वयः—एकाग्रता वा निरोधः मूढैः भृशं अभ्यस्यते सुप्त-
वत् स्वपदे स्थिताः धीराः कृत्यं न पश्यन्ति ॥

अज्ञानी अत्यन्तं अलंघ्याये, ओकाग्रचित्तं विदध

द्वेहात्मभुद्धिहीन धीर स्वप्ने, स्थित न द्वेजे कृत्य ३३

Onepointedness of mind or restraint is practised by a blockhead intensely, a firm-minded being settled in the self like a one in a profound repose, doth not see an action. 33

अप्रयत्नात्प्रयत्नाद्वा मूढो नाप्नोति निर्वृतिम् ।

तत्त्वनिश्चयमात्रेण प्राज्ञो भवति निर्वृतः ॥ ३४ ॥

अन्वयः—मूढः अप्रयत्नात् प्रयत्नात् वा निर्वृतिं न आप्नोति
प्राज्ञः तत्त्वनिश्चयमात्रेण निर्वृतः भवति ॥

प्रयत्नाप्रयत्ने अज्ञानी, पाप्मे न परमं सुख

तत्त्वमात्रनिश्चये ज्ञानी, कृतार्थं टाणी दुःख ३४

A blockhead doth not attain to the abstraction from the world effortfully or effortlessly; a wise man is abstracted from the world only by the resolve of the essential nature. 34

शुद्धं बुद्धं प्रियं पूर्णं निःस्पृहं निरामयम् ।

आत्मानं तं न जानन्ति तत्राभ्यासपरा जनाः ॥ ३५ ॥

અન્વય:—તત્ર અભ્યાસપરાઃ જનાઃ આત્માનં તં ન જાનંતિ
શુદ્ધ બુદ્ધં પ્રિયં પૂર્ણં નિઃપ્રપંચં નિરામયં ॥

અભ્યાસપરાયણુ ન જાણે, જગ આત્મા ચેતનરૂપ

પ્રિય પૂર્ણ દુઃખ સંબંધહીન, નિષ્પ્રપંચ શુદ્ધ અનુપ ૩૫

In that, men overcoming study do not
recognise the Self; purified, pleasing, complete,
freed from delusion, undefective. 35

નામ્નોતિ કર્મણા મોક્ષં વિમૂઢોઽભ્યાસરુપિણા ।

ધન્યો વિજ્ઞાનમાત્રેણ મુક્તસ્તિષ્ઠત્યવિક્રિયઃ ॥ ૩૬ ॥

અન્વય:—વિમૂઢઃ અભ્યાસરુપિણા કર્મણા મોક્ષં ન આ-
પ્નોતિ ધન્યઃ વિજ્ઞાનમાત્રેણ અવિક્રિયઃ મુક્તઃ તિષ્ઠતિ ॥

અભ્યાસરૂપકર્મે અજ્ઞાની, ન પામે મોક્ષ ક્વચિત

ભાગી અવિદ્યાકામકર્મહીન, વિજ્ઞાને મુક્ત સ્થિત(ભાગ્યવાન)૩૬

A blockhead doth not attain to absolution
by the whole practicable action of yoga (શ્રુતિ
supports “ ન કર્મણા ન પ્રજન્ના ન ધનેન ”); a fortunate
man is settled unchangeable, liberated only by
the knowledge of supreme spirit from experience.

મૂઢો નામ્નોતિ તદ્બ્રહ્મ યત્તો ભવિતુમિચ્છતિ ।

અનિચ્છન્નાપિ ધીરો હિ પરબ્રહ્મસ્વરૂપભાક્ ॥ ૩૭ ॥

અન્વય:—મૂઢઃ યતઃ તત્ બ્રહ્મ ભવિતું ઇચ્છતિ ન આપ્નોતિ હિ
ધીરઃ અનિચ્છન્ અપિ પરબ્રહ્મસ્વરૂપભાક્ ॥

પોતે બ્રહ્મ થવા ઇચ્છે મૂઢ, નિશ્ચયે ન પામે બ્રહ્મ (અજ્ઞાની)
જ્ઞાની ઇચ્છે નહિ પણ પામે, સ્વસ્વરૂપે પરબ્રહ્મ ૩૭

A blockhead himself longeth to be the eternal (*by restraint of mind etc.*,) and so doth not attain to it for certain, a firm-minded although un-wished for, attaineth himself to the supreme Self. 37

નિરાધારા ગ્રહવ્યગ્રા મૂઢાઃ સંસારપોષકાઃ ।

एतस्यानर्थमूलस्य मूलच्छेदः कृतो बुधैः ॥ ३८ ॥

અન્વયઃ—મૂઢાઃ નિરાધારાઃ ગ્રહવ્યગ્રાઃ સંસારપોષકાઃ
બુધૈઃ અનર્થમૂલસ્ય એતસ્ય મુલચ્છેદઃ કૃતઃ ॥

અકારણુ મૂઢ દુરાગ્રહવ્યગ્ર, રહે સંસાર પોષણે
(મોક્ષેચ્છાથી કેવળ ચિત્ત નિરોધ કરે)

અનર્થમૂળ સંસારનું મૂળ, છેદ્યું એ જ્ઞાન ભૂષણે ૩૮

A blockhead sticking to foolish obstinacy unreasonably is a world-supporter; nonsensical roots of the world are cloven asunder by the wise. 38

न शान्तिं लभते मूढो यतः शमितुमिच्छति ।

धीरस्तत्त्वं विनिश्चित्य सर्वदा शान्तमानसः ॥ ३९ ॥

અન્વયઃ—મુઢઃ યતઃ શમિતું ઇચ્છતિ ન શાન્તિં લભતે ધીરઃ
તત્ત્વં વિનિશ્ચિત્ય સર્વદા શાન્તમાનસઃ ॥

અજ્ઞાની જાતે શાંતિ ઈચ્છે, તેથી હીનશાંતિ

સદા તત્ત્વ નિશ્ચયે જ્ઞાની, શાંત મન હીનબ્રાંતિ ૩૯

A blockhead longeth to be appeased in that and yet acquireth no peace; a firm-minded man is tranquill-minded by the resolve of the essential nature. 39

કાત્મનો દર્શનં તસ્ય યદ્દૃષ્ટમવલંબતે ।

ધીરાસ્તં તં ન પશ્યંતિ પશ્યંત્યાત્માનમવ્યયમ્ ॥ ૪૦ ॥

અન્વય:—યદ્દૃષ્ટં અવલંબતે તસ્ય આત્મનઃ દર્શનં ક્વ । ધીરાઃ તં તં ન પશ્યંતિ । અવ્યયં આત્માનં પશ્યંતિ ॥

‘દૃશ્ય’ વિષય માને તેને ક્યાં, આત્માનાં દર્શન ?

(જુવે તેને જોવાનો વિષય માને)

જ્ઞાની ન દેખે અંધકારદિપાદિ, કરે અવિનાશી આત્મદર્શન

He who depended upon beholding the Self as an object, where is a view of the Self for him ? A firm-minded doth not behold that that (light and darkness); he casteth his glance upon the industractable Self. 40

ક નિરોધો વિમુઢસ્ય યો નિર્વિધં કરોતિ વૈ ।

સ્વારામસ્યૈવ ધીરસ્ય સર્વદાઽસાવકૃત્રિમઃ ॥ ૪૧ ॥

અન્વય:—યઃ નિર્વિધં વૈ કરોતિ વિમુઢસ્ય કં નિરોધઃ । સ્વારામસ્ય ઇવ ધીરસ્ય સર્વદા અસૌ અકૃત્રિમઃ ॥

તિચનિરોધે મૂઢ દુરાચહી, તેને ક્યાં ચિત્ત નિરોધ ?

આત્મારામ ચિત્તનિરોધે, સ્વાભાવિક નહિ શોધ ૪૧

He who carrieth out obstinacy, how can that foolish have restraint? Firm-minded rested in the Self is spontaneous. 41

ભાવસ્ય ભાવકઃ કશ્ચિન્ન કિંચિદ્ભાવકોઽપરઃ ।

ઉભયાભાવકઃ કશ્ચિદેવમેવ નિરાકુલઃ ॥ ૪૨ ॥

અન્વયઃ—કશ્ચિત્ ભાવસ્ય ભાવકઃ । અપરઃ કિંચિત્ ન ભાવકઃ । કશ્ચિત્ ઉભયાભાવકઃ એવં એવ નિરાકુલઃ ॥

નૈયાયિકાદિ પ્રપંચસત્તા માને, ન માને કંઈ શૂન્યવાદી

યુક્ત ભાવાભાવ ત્યાગી, રહે એમ સ્વસ્થ ચિચ્છંદિત ૪૨

(આત્માનુભવયુક્ત; આ શ્લોક પરોપર સમન્વયવાદીકાકારે પોતે આ ખાસ કવિતા કરી છે.)

(1) *Logicians* and others of the same nature *are believers of Existence* considering that the world is the expansion of the primary germ and scene of many fold action; (2) *atheists are believers of atheism*—the doctrine of the non-existence of anything; (3) *persons harmonised with the Self-experience are non-believers of the two aforesaid* existance and non-existence and are therefore, settled exactly so unconfounded (some additions are made for better explanation by

the commentator.)

Commentary:—Uncontent with this, let us explain further about (1) *theists* (2) *atheists* and (3) *deists* along with their *theism*, *atheism* and *deism*. (1) Theism is the belief or acknowledgement of the existence of a God, as opposed to atheism; those that believe in theism are called theists. (2) Atheism is the disbelief in the existence of God with the doctrine that there is no God; those that hold the doctrine of atheism are called atheists. (3) Deism is the doctrine or creed of deists; those that acknowledge the existence of a God but deny revealed religion are deists; they are also called free-thinkers basing their belief on the light of nature and reason. But ours is a different course altogether from all of them and it has the best support from Shree Krishnji Himself if the commentator's course and belief is approved of with his special translation of Shree Krishna's shloka and opinion in भगवद्गीता.

३९ शनैः शनैरुपरमेद्बुद्ध्या धृतिगृहीतया

आत्मसंस्थं मनः कृत्वा न किञ्चिदपि चिंतयेत् ॥

भगवद्गीता अध्याय ६ श्लोक २५

અન્વયઃ—ધૃતિગૃહીતયા બુદ્ધયા શનૈ શનૈઃ ઉપરમેત્ । મનઃ
આત્મસંસ્થં કૃત્વા કિંચિત્ અપિ ન ચિંતયેત્ ॥

Translation:—By means of intelligence, controlled by steadiness, let him gain tranquillity little by little; having made the mind abide in the Self let him not ponder over anything. (Ambalal's Gita's unprinted translation).

શુદ્ધમદ્વયમાત્માનં ભાવયંતિ કુબુદ્ધયઃ ।

ન તુ જાનંતિ સંમોહાઘાવજ્જીવમનિર્વૃતાઃ ॥ ૪૩ ॥

અન્વયઃ—કુબુદ્ધયઃ શુદ્ધં અદ્વયં આત્માનં ભાવયંતિ । ન તુ
જાનંતિ । સંમોહાત્ યાવજ્જીવં અનિર્વૃતાઃ ॥

શુદ્ધઅદ્વૈતાત્મા ‘ચિંતવે’, મોહે કુબુદ્ધિવાન (ચિંતન કરે)

તેથી ન જાણે જીવનપર્યંત, રહે પરમ અસંતોષવાન ૪૩

The dull-witted ponder over the purified monistic Self but do not know it distressed by delusion as long as life endures. 43

મુમુક્ષોર્બુદ્ધિરાલંબમંતરેણ ન વિદ્યતે ।

નિરાલંબૈવ નિષ્કામા બુદ્ધિર્મુક્તસ્ય સર્વદા ॥ ૪૪ ॥

અન્વયઃ—મુમુક્ષોઃ બુદ્ધિઃ આલંબં અંતરેણ ન વિદ્યતે । મુક્તસ્ય
નિષ્કામા બુદ્ધિઃ સર્વદા નિરાલંબા એવ ॥

આશ્રયસ્થિત મોક્ષેચ્છક બુદ્ધિ, સધર્મ વસ્તુરૂપ

બુદ્ધિ મુક્તની સદા નિરાધાર, વળી નિષ્કામ અનુષ્ઠ ૪૪

The intellect of the desirous for final beauty-
tude doth not exist bereft of support, the
disinterested intellegince of the liberated is
exactly independent at all times. 44

વિષયદ્વીપિનો વિદ્ય ચક્રિતાઃ શરણાર્થિનઃ ।

વિશંતિ જાટિતિ ક્રોડં નિરોધૈકાગ્રસિદ્ધયે ॥ ૪૫ ॥

અન્વયઃ—વિષયદ્વીપિનઃ વીદ્ય ચક્રિતાઃ શરણાર્થિનઃ નિરો-
ધૈકાગ્રસિદ્ધયે જાટિતિ ક્રોડં વિશંતિ ॥

ભય પામી વિષયવ્યાગ્રથી, આત્મરક્ષાર્થે નિરોધ

કરે પ્રવેશ ગુહા મધ્યે, એકાગ્રસિદ્ધિની શોધ ૪૫

Startled at the very sight of a tiger of
sensuality, they, for protection, quickly enter
into a cave (ક્રોડ also, means a hollow of a
tree) for the accomplishment of restraint and
onepointedness. 45

નિર્વાસનં હરિં દૃષ્ટ્વા તૂષ્ણીં વિષયદંતિનઃ ।

પલાયંતે ન શક્તાસ્તે સેવંતે કૃતચાટવઃ ॥ ૪૬ ॥

અન્વયઃ—નિર્વાસનં હરિં દૃષ્ટ્વા વિષયદંતિનઃ ન શક્તાઃ
તૂષ્ણીં પલાયંતે કૃતચાટવઃ તે સેવંતે ॥

નિર્વાસનારૂપ સિંહ ભાળી, વિષય હસ્તિ સહુબ્હીક

નિર્ભાળ મુગો નાસે જેમ તેમ, એવ નિર્વાસનિક ૪૬

Seeing the lion of disinclination, the elephant of sensuality unable to resist, fled away, the *disinclination* is prayed with sweet words. 46

ન મુક્તિકારિકાં ધત્તે નિઃશંકો યુક્તમાનસઃ ।

પश्यन्शृण्वन् स्पृशन्जिघ्रन्गन्धास्ते यथासुखम् ॥ ૪૭ ॥

અન્વયઃ—નિઃશંકઃ યુક્તમાનસઃ મુક્તિકારિકાં ન ધત્તે
પश्यन् शृण्वन् स्पृशन् जिघ्रन् अरन् यथासुखं आस्ते ॥

ન ધારે નિઃશંક નિશ્ચલ જ્ઞાની, આગ્રહથી યોગાદિ જેમ

જેતાં સુંઘતાં સ્પર્શતાં સુશ્રુતાં, રહે થાય સુખ તેમ ૪૭

The doubtless, stable—minded does not practise yoga action. He remaineth delightfully seeing, hearing, touching, smelling, eating. 47

वस्तुश्रवणमात्रेण शुद्धबुद्धिर्निराकुलः ।

नैवाचारमनाचारमौदास्यं वा प्रपश्यति ॥ ૪૮ ॥

અન્વયઃ—વસ્તુશ્રવણમાત્રેણ શુદ્ધબુદ્ધિઃ નિરાકુલઃ આચારં
અનાચારં ઔદાસ્યં વા ન પ્રપશ્યતિ ॥

વસ્તુશ્રવણમાત્રે શુદ્ધબુદ્ધિ, સ્વરૂપસ્થિત તત્કાળ

ઉદાસીનતા બ્રુવે ન કંઈ, વળી આચારનાચાર ૪૮

Only on hearing the thing, a person with purified intelligence, unconfounded, doth-not consider religious customs, violation of religious

customs and unattachment to actions. 48.

યદા યત્કર્તુમાયાતિ તદા તત્કુરુતે ઋજુઃ ।

શુભં વાપ્યશુભં વાપિ તસ્ય ચેષ્ટા હિ બાલવત્ ॥ ૪૯ ॥

અન્વયઃ—યદા યત્ શુભં વા અશુભં અપિ કર્તુ આયાતિ તદા તત્ કુરુતે ઋજુઃ હિ તસ્ય ચેષ્ટા વા અપિ બાલવત્ ॥

શુભાશુભ કર્મ આવે નસીળે, કરે આગ્રહીન

બાળકસમ ચેષ્ટા જ્ઞાનીની, ન રાગદ્વેષાધીન ૪૮

If any thing fair or foul is fated to be done, is carried out by him unobstinately, his action is like a child. 49

સ્વાતંત્ર્યાત્સુખમાપ્નોતિ સ્વાતંત્ર્યાલ્લભતે પરમ્ ।

સ્વાતંત્ર્યાન્નિર્વૃત્તિં ગચ્છેત્સ્વાતંત્ર્યાત્પરમં પદમ્ ॥ ૫૦ ॥

અન્વયઃ—સ્વાતંત્ર્યાત્ સુખં આપ્નોતિ સ્વાતંત્ર્યાત્ પરં લભતે સ્વાતંત્ર્યાત્ નિર્વૃત્તિં ગચ્છેત્ સ્વાતંત્ર્યાત્ પરમં પદમ્ ॥

સ્વાતંત્રાથી સુખ મળે, સ્વાતંત્રાથી જ્ઞાન

સ્વાતંત્રાથી નિર્વૃત્ત બને, સ્વાતંત્રે પદ પાવન ૫૦

Comfort is derived from independence, wisdom is obtained by independence, abstraction from the world is possessed by independence, holy path of the final beauty is concluded by independence: 50

અકર્તૃત્વમ્મોક્તત્વં સ્વાત્મનો મન્યતે યદા ।

તદા ક્ષીણા ભવંત્યેવ સમસ્તાચિત્તવૃત્તયઃ ॥ ૫૧ ॥

અન્વયઃ—યદા સ્વાત્મનઃ અકર્તૃત્વં અમોકૃત્વં મન્યતે તદા સમસ્તાઃ ચિત્તવૃત્તયઃ ક્ષીણા ભવંતિ એવ ॥

અકર્તા માને સ્વઆત્માને, અલોકતા હીનગર્વ (અલોગી) તેવા પુરૂષની સ્થિતિ કહું, મનવૃત્તિ ક્ષીણ સર્વ ૫૧

When a man regardeth the Self as non-doer and non-enjoyer, disposition of the mind is withered in its fulness. 51

ઉચ્છૃંક્ષલાપ્યકૃતિકા સ્થિતિર્ધીરસ્ય રાજતે ।

ન તુ સસ્પૃહચિત્તસ્ય શાંતિમૂઢસ્ય કૃત્રિમા ॥ ૫૨ ॥

અન્વયઃ--ધીરસ્ય અકૃતિકા ઉચ્છૃંક્ષલા અપિ સ્થિતિઃ રાજતે । સસ્પૃહચિત્તસ્ય મૂઢસ્ય તુ કૃત્રિમા શાંતિઃ ન ॥

શાન્તિહીન સ્વભાવિક સ્થિતિ, નિઃસ્પૃહની શોભાવાન સહુધમ્બા ચિત્તશાંતિ મૂઢ, કૃત્રિમ અશોભાવાન (અનાવૃટ્ટી) ૫૨

The unrestrained spontaneous condition of a firm minded shineth; but a block head's artificial peace of mind attacked with desire, doth not shine. 52

વિલસંતિ મહાભૌગૈર્વિશંતિ ગિરિગઢ્ઘરાન્ ।

નિરસ્તકલ્પનાધીરા અવદ્ધા મુક્તબુદ્ધયઃ ॥ ૫૩ ॥

અન્વયઃ—નિરસ્તકલ્પનાઃ ધીરાઃ મહાભૌગૈઃ વિલસંતિ ગિરિગઢ્ઘરાન્ વિશંતિ અવદ્ધાઃ મુક્તબુદ્ધયઃ ॥

આશક્તિહીન મુક્તબુદ્ધિ ધીર, કલ્પના હીન નરેશ
કરે મહાભોગ ક્રોડા કદી એ, કદી ગિરિ વન પ્રવેશ. ૫૩

The firm-minded persons with intelligence liberated, free from attachment, imagination fruitless, enjoy great enjoyments and enter into the mountainous forest. 53

શ્રોત્રિયં દેવતાં તીર્થમંગનાં ભૂપત્તિં પ્રિયમ્ ।

દૃષ્ટ્વા સંપૂજ્ય ધીરસ્ય ન કાપિ હૃદિ વાસના ॥ ૫૪ ॥

અન્વય:—ધીરસ્ય શ્રોત્રિયં દેવતાં તીર્થં સંપૂજ્ય અંગનાં
ભૂપત્તિં પ્રિયં દૃષ્ટ્વા હૃદિ કા અપિ વાસના ન ।

જ્ઞાની દેવ પંડિત તીર્થે, ધર્માર્થવાસનાનાશ

બુવે સ્ત્રી પુત્રાદિક નૃપ, પણ કામવાસનાદોષ (નાશ) ૫૪

A firm-minded hath no inclination of veneration in the heart on finding a learned, a god, a place of pilgrimage, *nor hath he desirability on seeing* a wife, a king, *dear sons etc*; 54

Note:—The commentator has added certain words for proper explanation. પ્રિયમ્ when used as an indeclinable, it is in the sense of “in an agreeable way” The same is of હુષ્મ with યથા where it means “delightfully” and so on. Here the commentator takes પ્રિયમ્ in the sense of પ્રિયપુત્રમ્ *etc*; 54

भृत्यैः पुत्रैः कलत्रैश्च दौहित्रैश्चापि गोत्रजैः ।

विहस्य धिक्कृतो योगी न याति विकृतिं मनाक् ॥ ५५ ॥

અન્વય:—ભૂત્યૈઃ પુત્રૈઃ કલત્રૈઃ ચ દૌહિત્રૈઃ ચ અપિ ગોત્રજૈઃ ।

विहस्य धिक्कृतः योगी मनाक् विकृतिं न याति ॥

સ્રી પુત્ર પુત્રિના પુત્રો, ગોત્રપુત્ર નોકર

હસે ધિક્કારે યોગીને પણ, લગાર નહિ અસર ૫૫

A yogi is not reduced to any change of mind although ridiculed and despised by servants, sons, wives, daughter's sons and sons of his family. 55

संतुष्टोऽपि न संतुष्टः खिन्नोऽपि न च खिद्यते ।

तस्याश्चर्यदशां तां तां तादृशा एव जानते ॥ ५६ ॥

અન્વય:—સંતુષ્ટઃ અપિ સંતુષ્ટઃ ન । ચ સ્થિન્નઃ અપિ ન સ્થિદ્યતે તાં તાં આશ્ચર્યદશાં તસ્ય તાદૃશાઃ એવ જાનતે ॥

સંતોષ છતાં સંતોષી નહિ, પામેલ ખેદે નહિ ખેદ

આશ્ચર્યરૂપ દશા જ્ઞાનીની, જાણે જ્ઞાની અશેષ ૫૬

Unsatisfied with satisfaction, not grieveth although depressed, such and such extraordinary condition of the wise is known by the wise. 56

कर्तव्यतैव संसारो न तां पश्यन्ति सूरयः ।

शून्याकारा निराकारा निर्विकारा निरामयाः ॥ ५७ ॥

અન્વય:—કર્તવ્યતા એવ સંસાર: સૂરય: તાં ન પશ્યંતિ
શૂન્યાકારા: નિરાકારા: નિર્વિકારા: નિરામયા: ॥

કર્તવ્યતા સંસાર બાણે, બાણે જ્ઞાની એ સાર
આકારશૂન્યમાં નિરાકાર, નિરામય નિર્વિકાર (સુખ દુઃખ રહિત)

Duty is exactly the world, the learned persons
never look at that; *the Self has* a shape in empti-
ness, shapeless, changeless, infallible (healthy). 57

અકુર્વન્નપિ સંક્ષોભાવ્યગ્ર: સર્વત્ર સૂદધી: ।

કુર્વન્નપિ તુ કૃત્યાનિ કુશલો હિ નિરાકુલ: ॥ ૫૮ ॥

અન્વય:—અકુર્વન્ અપિ સૂદધી: સર્વત્ર સંક્ષોભાત્ વ્યગ્ર: ।
કૃત્યાનિ કુર્વન્ અપિ તુ કુશલ: હિ નિરાકુલ:

અક્રીય પણ સંકટપ કરે, એકાગ્રતાહીન અજ્ઞાની

કાર્ય કરે પણ અચળૈચ્છાહીન, નિશ્ચિંત છે જ્ઞાની ૫૮

A block head although not doing is devoid
of onepointedness due to alterations at all
places; well-versed hath a stability of mind
although performing actions. 58

સુખમાસ્તે સુખં શેતે સુખમાયાતિ યાતિ ચ ।

સુખં વક્તિ સુખં ભુંક્તે વ્યવહારેડપિ શાંતધી: ॥ ૫૯ ॥

અન્વય:—વ્યવહારે અપિ શાંતધી: । સુખં આસ્તે । સુખં
આયાતિ ચ યાતિ । સુખં વક્તિ સુખં ભુંક્તે ॥

શાંતબુદ્ધિ વ્યવહારસહ, જેસે આત્મસુખ જેમ

સુવે આવે જાય બોલે, ખાય આત્મસુખ તેમ ૫૯

A peaceful intellectual man sitteth delightfully, cometh and goeth delightfully, speaketh delightfully, enjoyeth delightfully even with worldly affairs. 59

સ્વભાવાદ્યસ્ય નૈવાર્તિર્લોકવ્યવહારિણઃ ।

મદાહદ્ ઇવાક્ષોભ્યો ગતક્લેશઃ સુશોભતે ॥ ૬૦ ॥

અન્વયઃ—વ્યવહારિણઃ यस્ય લોકવત્ આર્તિઃ ન ઇવઃ ।

સ્વભાવાત્ ગતક્લેશઃ મદાહદ્ ઇવ અક્ષોભ્યઃ સુશોભતે ॥

આત્મજ્ઞાની વ્યવહારે, પીડાય નહિ જેમલોક

કલેશરહિત જ્ઞાની બહુ શોભે, જેમ ખાડીમાં જળ ભેગ ૬૦

He who hath no mental agony, in worldly affairs like the people, naturally dead to distress, loosed from agitation, shineth like a great place of water. 60

નિવૃત્તિરપિ મૂઢસ્ય પ્રવૃત્તિરુપજાયતે ।

પ્રવૃત્તિરપિ ધીરસ્ય નિવૃત્તિફલભાગિની ॥ ૬૧ ॥

પ્રવૃત્તિરપિ મૂઢનિ વૃત્તિ, પ્રવૃત્ત જ્ઞાનિ નિવૃત્ત

પ્રારંભપ્રતિયમાન પ્રવૃત્તિ, હે મુક્તિરપિ ફળ ૬૧

Inactivity of a block head affordeth livelihood to activity; even activity of a firm-minded is lucky of the fruit of inactivity. 61

પરિગ્રહેષુ વૈરાગ્યં પ્રાયો મૂઢસ્ય દૃશ્યતે ।

દેહે વિગલિતાશસ્ય ક્વ રાગઃ ક્વ વિરાગતાઃ ॥ ૬૨ ॥

અન્વયઃ—મૂઢસ્ય પરિગ્રહેષુ પ્રાયઃ વૈરાગ્યં દૃશ્યતે । દેહે વિગલિતાશસ્ય ક્વ રાગઃ ક્વ વિરાગતા ॥

ધન ગૃહાદિભિં મૂઢ દેખે, દેહાભિમાન વિરાગ

દેહગણિતાશા જ્ઞાનીને, ક્યાં વિરાગ ને રાગ ? ૬૨

A block head generally decideth dispassion in belongings—*property wife* etc; where is passion to him whose hopes are melted within the body? Where is dispassion? 62

ભાવનાભાવનાસક્તા દૃષ્ટિમૂઢસ્ય સર્વદા ।

ભાવ્યભાવનયા સા તુ સ્વસ્થસ્યાદૃષ્ટિરુપિણી ॥ ૬૩ ॥

અન્વયઃ—મૂઢસ્ય દૃષ્ટિઃ સર્વદા ભાવનાભાવનાસક્તા । સ્વસ્થસ્ય તુ સા ભાવ્યભાવનયા અદૃષ્ટિરુપિણી ॥

ભાવનાભાવને મૂઢ દ્રષ્ટિ, સદા રહે છે સક્ત

દૃશ્યચિંતાકે આત્મનિષ્ઠ દ્રષ્ટિ, દૃશ્ય દર્શન મુક્ત (ચિંતા મુક્ત)

A block head's notion is always attached to the promotion of his own interests and disinterests but that (notion) of a one absorbed into the Self is freed from the regard of vision. 63

સર્વાર્થેષુ નિષ્કામો યશ્ચરેદ્બાલવન્મુનિઃ ।

ન લેપસ્તસ્ય શુદ્ધસ્ય ક્રિયમાણેઽપિ કર્મણિ ॥ ૬૪ ॥

અન્વયઃ—યઃ બાલવત્ નિષ્કામઃ મુનિઃ સર્વાંરંભેષુ ચરેત્
તસ્ય શુદ્ધસ્ય કર્મણિ ક્રિયમાણે અપિ ન લેપઃ ॥

બાળસમ સર્વાંરંભે, મુનિ વર્તે નિષ્કામ

અલેપ છે તે જ્ઞાની કર્મે, વળી શુદ્ધ આત્મારામ ૬૪

A sage who acteth with freedom from desires
in all undertakings like a child, that purified
hath no ungent (is not affected.) 64

સ एव धन्य आत्मज्ञः सर्वभावेषु यः समः ।

पश्यन् शृण्वन्स्पृशन् जिघ्रक्षन्निस्तर्पमानसः ॥ ६५ ॥

અન્વયઃ—સઃ એવ આત્મજ્ઞઃ ધન્યઃ યઃ સર્વભાવેષુ સમઃ ।
નિસ્તર્પમાનસઃ । પશ્યન્ શ્રુણ્વન્ સ્પૃશન્ જિઘ્રક્ષન્ અશ્યન્ ॥

સૌ પદાર્થે આત્મદર્શી, તે આત્મજ્ઞાનીને ધન્ય

બુવે સ્પર્શે ઉંઘે સુણે, તૃણાહીન તેનું મન. ૬૫

That knower of the Self is blessed who hath
the likeness of the Self in all beings with banish-
ment of thirst of mind (while) seeing, hearing,
touching, smelling, eating. 65

क संसारः क चाभासः क साध्यं क च साधनं ।

आकाशस्येव धीरस्य निर्विकल्पस्य सर्वदा ॥ ६६ ॥

અન્વયઃ—આકાશસ્ય એવ સર્વદા નિર્વિકલ્પસ્ય ધીરસ્ય
સંસારઃ ક આભાસઃ ક ચ સાધ્યં ક ચ સાધનં ક ॥

આકાશસમાવિઢ્યને, કયાં સંસાર કેડું જ્ઞાન ?

સ્વર્ગાદિ સાધ્ય કયાં જ્ઞાનીને, કયાં જ્ઞાનાદિ સાધન? ૬૬

Where is worldly pursuit to a firm-minded always separated from alteration like the sky? Where is purpose? where is the object to be accomplished? Where is the accomplishment? 66

સ જગત્યર્થસંન્યાસી પૂર્ણસ્વરસવિગ્રહઃ ।

અકૃત્રિમોઽનવચ્છિન્નૈ સમાધિર્યસ્ય વર્તતે ॥ ૬૭ ॥

અન્વયઃ—સઃ અર્થસંન્યાસી પૂર્ણસ્વરસવિગ્રહઃ જયતિ
યસ્ય અકૃત્રિમઃ અનવચ્છિન્ને સમાધિઃ વર્તતે ॥

દ્રષ્ટાદ્રષ્ટક્ષણ ત્યાગી, પૂર્ણસ્વભાવે સ્વરૂપ

સ્વભાવિક સમાધિ સ્વરૂપે, લે ઉત્કર્ષ અનુપ ૬૭

He is a renouncer of interest who acquireth the complete kingdom into the Self by conquest; he subsisteth meditation in the complete Self spontaneously. 67

બહુનાત્રા કિમુક્તેન જ્ઞાતતત્ત્વો મહાશયઃ ।

ભોગમોક્ષનિરાકાંક્ષી સદા સર્વત્ર નીરસઃ ॥ ૬૮ ॥

અન્વયઃ—અત્ર બહુના ઉક્તેન કિં જ્ઞાતતત્ત્વઃ મહાશયઃ ।
ભોગમોક્ષનિરાકાંક્ષી સદા સર્વત્ર નીરસઃ ॥

પ્રયોજન શું બાળી કહી, બહુ જ્ઞાનીનાં લક્ષણ

તત્ત્વ બાળી ભોગમોક્ષે, જ્ઞાની રાગર્ષઝાહીન ૬૮

Why should there be here a frequentation

of speech in the ascertain'd essence ? A learned man is undesirous for enjoyment and absolution always everywhere dispassioned. 68

મહાદાદિ જગદ્વૈતં નામમાત્રવિજુંભિતમ્ ।

વિહાય શુદ્ધબોધસ્ય કિં કૃત્યમવશિષ્યતે ॥ ૬૯ ॥

અન્વય:—મહાદાદિ જગત્ વૈતં નામમાત્રવિજુંભિતં વિહાય શુદ્ધબોધસ્ય કિં સત્યં અવશિષ્યતે ।

મહતત્ત્વાદિ જગદ્રૂપ દ્વૈત, લિપ્ત નામે ન લેશ

કલ્પનાત્યાગી શુદ્ધબોધરૂપે, શું કર્તવ્ય અવશેષ ? ૬૯

The world is a primary element, duality appeareth only by name as differentiated; bereft of that, what action is left behind by the purified wisdom ? 69

અમમ્ભૂતમિદં સર્વં કિંચિન્નાસ્તીતિ નિશ્ચયી ।

અલક્ષ્યસ્ફુરણઃ શુદ્ધઃ સ્વભાવેનૈવ શામ્યતિ ॥ ૭૦ ॥

અન્વય:—ઈદં સર્વં અમમ્ભૂતં કિંચિત્ ન અસ્તિ ઇતિ નિશ્ચયી અલક્ષ્યસ્ફુરણઃ શુદ્ધઃ સ્વભાવેન એવ શામ્યતિ ॥

અધિષ્ઠાન સાક્ષાત્કારે “કુંઈન”, બધું ભ્રમ નિશ્ચય

શુદ્ધસ્વભાવ શાન્તિ પામે, બીલકુલ બની અલક્ષ્ય ૭૦

This is all delusive, *there is not a little*, such a determinator, glittering free from fraud, purified, is exactly tranquillized by nature. 70

શુદ્ધસ્ફુરણરૂપસ્ય દૃશ્યભાવમપશ્યતઃ ।

ક વિધિઃ ક ચ વૈરાગ્યં ક ત્યાગઃ ક શમોપિ વા ॥૭૧॥

અન્વયઃ—શુદ્ધસ્ફુરણરૂપસ્ય દૃશ્યભાવં અપશ્યતઃ વિધિઃ
ક ચ વૈરાગ્યં ક ત્યાગઃ ક વા શમઃ અપિ ક ॥

શુદ્ધભાવ દૃશ્યભાવ ને દેખે, જ્ઞાની સદા અગમ્ય

ક્યાં વિધિ ત્યાગ વૈરાગ્ય એને, ક્યાં કરવા યોગ્ય શમ ૭૧ ?

Where is religious injunction to the whole purified glittering who seeth not visible existence ? And where is dispassion ? Where is relinquishment ? Or where is restraint of senses ? 71

સ્ફુરતોઽનંત રૂપેણ પ્રકૃતિં ચ ન પશ્યતઃ ।

ક બંધઃ ક ચ વા મોક્ષઃ ક હર્ષઃ ક વિષાદતા ॥ ૭૨ ॥

અન્વયઃ—અનંતરૂપેણ સ્ફુરતઃ પ્રકૃતિં ચ ન પશ્યતઃ બંધઃ
ક ચ મોક્ષઃ ક વા હર્ષઃ ક વિષાદતા ક ॥

પ્રકાશમાન અનંત રૂપે, સકાર્ય માયા અદ્રશ્ય

ક્યાં બંધને ક્યાં મોક્ષ એને, ખેદ ને ક્યાં હર્ષ ? ૭૨

Where is a bondage to he who is glittering by multiform and doth not see the illusive matter ? And where is liberation ? Or where is joy ? Where is depression ? 72

બુદ્ધિપર્યંતસંસારે માયામાત્રં વિવર્તેતે ।

નિર્મમો નિરહંકારો નિષ્કામઃ શોભતે બુધઃ ॥ ૭૩ ॥

અન્વયઃ—બુદ્ધિપર્યતસંસારે સાધામાત્રં વિવર્તતે બુધઃ
નિરહંકારઃ નિર્મમઃ નિષ્કામઃ શોભતે ।

સંસારનાશ આત્મજ્ઞાને, માયા કલ્પિત જગદાકર

નિષ્કામ જ્ઞાની બહુશેષે, હીનઅહંકારમમકાર ૭૩

The whole of illusive power subsisteth in
the world terminated in the self-wisdom; a
wise man shineth unegoistic, selfless, desireless.

અક્ષયં ગતસંતાપમાત્માનં પश्यતો મુનેઃ ।

क्व विद्या च क्व वा विश्वं क्व देहोऽहंममेति वा ॥ ७४ ॥

અન્વયઃ—અક્ષયં ગતસંતાપં આત્માનં પશ્યતઃ મુનેઃ વિદ્યા
ક્વ ચ વિશ્વં ક્વ વા દેહઃ ક્વ અહં મમ ઇતિ વા ॥

હીનસંતાપ અવિનાશિ આત્મા, બુદ્ધે મુનિ દે લાવ

ક્યાં શાસ્ત્ર વિશ્વને દેહ, એને ક્યાં મમહંમમલાવ ?

(આરૂં તારૂં)

૭૪

Where is scriptural learning to a sage seeing
the Self indestructible, dead to distress ? And
where is the worldly pursuit ? Or where is the
body ? Or thus individuality and self-interest ?

निरोधादीनि कर्माणि जहाति जडधीर्यदि ।

मनोरथान्प्रलापांश्च कर्तुमाप्नोत्यतत्क्षणात् ॥ ७५ ॥

અન્વયઃ—યદિ જડધીઃ નીરોધાદીનિ કર્માણિ જહાતિ

અતત્ક્ષણાત્ મનોરથાન્ પ્રલાપાન્ કર્તુ ચ આપ્નોતિ ॥

ચિત્તનિરોધાદિ કર્મ ત્યાગે, અજ્ઞાની જે ક્ષણ

મનોરથ આરંભે તેથી, વળી પ્રવૃત્ત પ્રલાપન ૭૫

When an ignorant man abandoneth restraint and other actions of the same nature, from that very moment, he becometh a prey to the desired objects and prattling. 75

મંદઃ શ્રુત્વાપિ તદ્વસ્તુ ન જહાતિ વિમૂઢતામ્ ।

નિર્વિકલ્પો બહિર્યત્નાદંતર્વિષયલાલસઃ ॥ ૭૬ ॥

અન્વયઃ—મંદઃ તદ્ વસ્તુ શ્રુત્વા અપિ વિમૂઢતાં ન જહાતિ
યત્નાત્ બહિઃ નિર્વિકલ્પઃ અંતર્વિષયલાલસઃ ।

ન ત્યાગે મૂઢતા તત્ત્વ સુણી, અજ્ઞાની અંતર

વેપારહીન બહાર પ્રયત્ને, વિષયલાલસા અંતર ૭૬

Even having heard that thing (Self), a dull-witted doth not leave off foolishness, freed from alteration, with effort outermostly, he is ardently desirous for sensual pleasures innermostly. 76

જ્ઞાનાદ્રલિતકર્મા યો લોકદૃષ્ટ્યાપિ કર્મકૃત્ ।

નાપ્નોત્યવસરં કર્તુ વક્તુમેવ ન કિંચન ॥ ૭૭ ॥

અન્વયઃ—યઃ જ્ઞાનાત્ ગલિતકર્મા લોકદૃષ્ટ્યા કર્મકૃત્
અપિ ન કિંચન કર્તુ વક્તું એવ અવસરં ન આપ્નોતિ ॥

ગણિતકર્મો જ્ઞાને જેનાં, જગ દૃષ્ટે કર્માનુસાર

ત-ત્વવિચારે કંઈ કરવા, ન યોદવા અવસર ૭૭

He whose actions are melted within by wisdom doth not do a little although acting in the eyes of the people nor doth he obtain opportunity to speak. 77

ક તમઃ ક પ્રકાશો વા હાનં ક ચ ન કિંચન ।

નિર્વિકારસ્ય ધીરસ્ય નિરાંતકસ્ય સર્વદા ॥ ૭૮ ॥

અન્વયઃ—ધીરસ્ય નિર્વિકારસ્ય સર્વદા નિરાંતકસ્ય તમઃ
ક વા પ્રકાશઃ ક ચ હાનં ક ન કિંચન ॥

નિર્વિકાર મૃત્યુહીન જ્ઞાની, કયાં પ્રકાશ અંધકાર ?

એ જ્ઞાનીને ત્યાગ શેનો ? નથી કંઈ તલભાર ૭૮

Where is darkness to a firm-minded always changeless and deathless (fearless) ? Or where is light ? And where is relinquishment ? There is not a little. 78

ક ધૈર્યં ક વિવેકિત્વં ક નિરાતંકતાપિ વા ।

અનિર્વાચ્યસ્વભાવસ્ય નિઃસ્વભાવસ્ય યોગિનઃ ॥ ૭૯ ॥

અન્વયઃ—અનિર્વાચ્યસ્વભાવસ્ય નિઃસ્વભાવસ્ય યોગિનઃ
ધૈર્યં ક વિવેકિત્વં ક વા નિરાતંકતા અપિ ક ॥

અનિર્વાચ્ય સ્વભાવ વળી, સ્વભાવહીન યોગી

ધૈર્ય વિવેક નિરભયતા કયાં ? એ આત્મસ્થિત જોગી ૭૯

Where is patience to a yogi of undescriptive

characteristic also uncharacteristic? Where is the power of distinguishing reality from illusion or even deathlessness (because the Self is perpetual.) 79

ન સ્વર્ગો નૈવ નરકો જીવન્મુક્તિર્ન ચૈવ હિ ।

बहुनात्र किमुक्तेन योगदृष्ट्या न किंचन ॥ ८० ॥

અન્વય:—સ્વર્ગ: ન નરક: ન ઇવ ચ જીવન્મુક્તિ: ન ઇવ હિ અત્ર બહુના ઉક્તેન કિં યોગદૃષ્ટ્યા ન કિંચન ॥

જ્ઞાનીને ન સ્વર્ગ નર્ક, ન જીવન્મુક્તિ નિશ્ચિત

બહુ કહેવા અહીં શું પ્રયોજન? જ્ઞાન દ્રષ્ટે સૌ અનિત્ય ૮૦

There is neither heaven nor hell nor life liberation to the wise; what is the necessity of frequentation of speech on the point? There is not a little in the supernatural vision? (because he forgets himself totally). 80

નૈવ પ્રાર્થયતે લાભં નાલાભેનાનુશોચતિ ।

धीरस्य शीतलं चित्तममृतेनैव पूरितम् ॥ ८१ ॥

અન્વય:—લાભં ન ઇવ પ્રાર્થયતે અલાભેન ન અનુશોચતિ ધીરસ્ય ચીત્તં અમૃતેન ઇવ પૂરિતં શીતલં ॥

ભરેલ પરમાનંદે તેથી, શીતળ જ્ઞાનીનું ચિત્ત

હીનશોક પ્રાર્થના સમજે, લાભાલાભ અનિત્ય ૮૧

He prayeth not for gain nor doth he bewail

for loss; the mind of a wise man is cold over-spread with elixir of immortality. 81

ન શાંતં સ્તૌતિ નિષ્કામો ન દુષ્ટમપિ નિંદતિ ।

સમદુઃખસુખસ્તૃપ્તઃ કિંચિત્કૃત્યં ન પश्यति ॥ ૮૨ ॥

અન્વયઃ—નિષ્કામઃ શાંતં ન સ્તૌતિ ન અપિ દુષ્ટં નિંદતિ
તૃપ્તઃ સમદુઃખસુખઃ કિંચિત્ કૃત્યં ન પश्यति ॥

જ્ઞાની તૃપ્ત ન દેખે કેંઈ કૃત્ય, સુખદુઃખે સમાન

નિંદા કરે નહિ દુષ્ટની, ન શાંતનાં વખાણુ ૮૨

The 'undesirous praiseth not the appeased nor doth he even censure the wicked, satisfied, equally balanced in pleasure and pain, he doth not see a little action. 82

ધીરો ન દ્વેષ્ટિ સંસારમાત્માનં ન દિદક્ષતિ ।

હર્ષામર્ષવિનિર્મુક્તો ન મૃતો ન ચ જીવતિ ॥ ૮૩ ॥

અન્વયઃ—ધીરઃ સંસારં ન દ્વેષ્ટિ આત્માનં ન દિદક્ષતિ
હર્ષામર્ષવિનિર્મુક્તઃ મૃતઃ ન ચ જીવતિ ન ॥

સંસારનો ન દ્વેષ જ્ઞાનીને, ન ઈચ્છે આત્મદર્શન

ન મરેલો કે જીવતો એ, રેષહીન પ્રસન્ન ૮૩

A firm--minded hateth not the worldly pursuit nor doth he desire to behold the Self; liberated from joy and anger, he is neither alive nor dead. 83

નિઃસ્નેહઃ પુત્રદારાદૌ નિષ્કામૌ વિષયેષુ ચ ।

નિશ્ચિતઃ સ્વશરીરેઽપિ નિરાશઃ શોભતે બુધઃ ॥ ૮૪ ॥

અન્વયઃ—નિરાશઃ બુધઃ શોભતે પુત્રદારાદૌ નિઃસ્નેહઃ ચ વિષયેષુ નિષ્કામ સ્વશરીરે અપિ નિશ્ચિતઃ ॥

સ્ત્રીપુત્રાદિમાં સ્નેહહીન, વિષયધંચાહીન

સ્વશરીરે નિશ્ચિત જ્ઞાની, શોભે આશાવિહીન ૮૪

A wise man shineth, freed from hopes, unaffectionate in son, wife and other relatives of the same nature, undesirous in sensual pleasures, refrained from anxiety even for his own body. 84

તુષ્ટિઃ સર્વત્ર ધીરસ્ય યથાપતિતવર્તિનઃ ।

સ્વચ્છંદં ચરતે દેશાન્યત્રાસ્તમિતશાયિનઃ ॥ ૮૫ ॥

અન્વયઃ—ધીરસ્ય યથાપતિતવર્તિનઃ સર્વત્ર તુષ્ટિઃ ચરતે સ્વચ્છંદં દેશાન્ન યત્ર અસ્તમિતશાયિનઃ ॥

મળે તેમાં નિર્વાહ જેનો, વિચરે ગમે તે દેશે

જ્ઞાની સુવે સૂર્યાસ્ત જ્યાં, ધંચાહીન આત્મતોષે ૮૫

A firm-minded hath satisfaction everywhere in whatever attainment by chance; he wandereth towards contries self-willed, going to his bed wherever the sun setteth. 85

પતતૂદેતુ વા દેહો નાસ્ય ચિંતા મહાત્મનઃ ।

સ્વભાવભૂમિવિશ્રાંતિવિસ્મૃતાશેષસંસૃતેઃ ॥ ૮૬ ॥

અન્વય:—દેહ: પતતુ વા ઉદ્દેતુ અસ્ય મહાત્મન: ચિંતા
સ્વભાવભૂમિવિશ્રાંતિવિસ્મૃતાશૈષસંસૃતે: ॥

ભલે મરે કે દેહ જીવે, મહાત્મા ચિંતાહીન

સ્વરૂપભૂમિવિશ્રામે એ, વિસર્થે સંસાર થોગિન ૮૬

The body may fall or may live, that great-souled (મહાત્મા = magnanimous) hath no anxiety, he resteth reposed in the land of his own Self forgetting all the worldly pursuits. 86

અકિંચન: કામચારો નિર્દ્વંદ્વચ્છિન્નસંશય: ।

અસક્ત: સર્વભાવેષુ કેવલો રમતે બુધ: ॥ ૮૭ ॥

અન્વય:—કેવલ: બુધ: રમતે અકિંચન: કામચાર: નિર્દ્વંદ્વ:
છિન્નસંશય: સર્વભાવેષુ અસક્ત: ।

સૌ પદાર્થેનાસકત જ્ઞાની, સ્વતંત્ર વિચરનાર

દ્વંદ્વપરિચ્છેદસંશયહીન, હીનઇચ્છા નિર્વિકાર ૮૭

A wise man playeth isolated, destitute of selfishness, separated from the pairs of the opposites, doubts cloven asunder, unattached in all promotions of his own interest. 87

નિર્મમ: શોભતે ધીર: સમલોષ્ટાશ્મકાંચન: ।

સુભિન્નહૃદયગ્રંથિર્વિનિર્ધૂતરજસ્તમ: ॥ ૮૮ ॥

અન્વય:—ધીર: શોભતે નિર્મમ: સમલોષ્ટાશ્મકાંચન:
સુભિન્નહૃદયગ્રંથિ: વિનિર્ધૂતરજસ્તમ: ॥

ઢેકું પથર સોનું સરખું, શોભે હીનમમકાર
રજોતભોચુણ ધોયા એણે, રાની ભિન્નઅહકાર ૮૮

A firm-minded shineth selfless, to whom a lump of earth, a stone and gold are the same, disunited with egoism, with motion and inertia washed off. 88

સર્વત્રાનવધાનસ્ય ન કિંચિદ્વાસના હૃદિ ।

મુક્તાત્મનો વિતૃપ્તસ્ય તુલના કેન જાયતે ॥ ૮૯ ॥

અન્વય:—સર્વત્ર અનવધાનસ્ય ન કિંચિત્ વાસના હૃદિ
મુક્તાત્મનઃ વિતૃપ્તસ્ય કેન તુલના જાયતે ॥

સૌ વિષયે એકાગ્રતાહીન, હીનવાસના હૃદયેમુક્ત

આત્મતૃપ્તની તુલના કેની, સાથે ને ક્યાં યુક્ત ? ૮૯

Inadvertance everywhere, not a little inclination in the mind, soul liberated from the matter, satisfied, whom can his comparison be produced with ? 89

જાનન્નપિ ન જાનાતિ પશ્યન્નપિ ન પશ્યતિ ।

બ્રુવન્નપિ ન ચ બ્રૂતે કોઽન્યો નિર્વાસનાદત્તે ॥ ૯૦ ॥

અન્વય:—નિર્વાસનાત્ ઋત્તે અન્યઃ કઃ જાનન્ અપિ ન
જાનાતિ પશ્યન્ અપિ ન પશ્યતિ બ્રુવન્ અપિ ન ચ બ્રૂતે ॥

ખોલે પણ ખોલે નહિ, જાણે પણ અજાણ.

બુવે પણ બુવે નહિ, રાનીથી ખીજો કેણ ? ૯૦

Which is other than a non-desirer who knoweth not although knowing, seeth not although seeing, speaketh not although speaking. 90

भिक्षुर्वा भूपतिर्वापि यो निष्कामः स शोभते ।

भावेषु गलिता यस्य शोभनाशोभना मतिः ॥ ९१ ॥

अन्वयः—यस्य भावेषु शोभनाशोभना मतिः गलिता यः निष्कामः सः भूपतिः वा भिक्षुः वा अपि शोभते ॥

श्रेष्ठाश्रेष्ठ पदार्थे ज्ञानी, शुभाशुभ पुद्भिर्गणित

भूपति के भिक्षुक इषि अ, शोभे ध्वजारहित. ६१

He whose intellect for auspicious and inauspicious things is melted within, he who is undesirous, shineth whether he may be a king or a beggar. 91

क स्वाच्छद्यं क संकोचः क वा तत्त्व विनिश्चयः ।

निर्व्याजार्जवभूतस्य चरितार्थस्य योगिनः ॥ ९२ ॥

अन्वयः—योगिनः निर्व्याजार्जवभूतस्य चरितार्थस्य स्वाच्छद्यं क संकोचः क वा तत्त्वविनिश्चयः क ॥

निष्कङ्कपट सरण घटितार्थ योगीने, कथां ह्वेच्छाथी वर्तन ?

कथां तत्त्व निश्चय संकोच अने, प्रवृत्ति आदि संयराय ? ६२

An ascetic (yogi) whose biography is unpretentious, straight forward, where is self-will to him ? Where is contraction ? Or where is a determination for essential nature ? 92

आत्मविश्रान्तिरूपेण निराशेन गतार्तिना ।

अंतर्दनुभूयेत तत्कथं कस्य कथ्यते ॥ ९३ ॥

अन्वयः—आत्मविश्रान्तिरूपेण निराशेन गतार्तिना यत्
अंतः अनुभूयेत तत् कथं कस्य कथ्यते ॥

आशापीडाहीन ज्ञानी, आत्मविश्रामे अम,

आत्मानुभवविनुं वर्णुन, डेनी साथे करवुं डेम ? ६३

Content with the self-repose, hopeless, dead
to mental agony, experienced in the heart, whom
and how can he be described with ? 93

सुप्तोऽपि न सुषुप्तौ च स्वप्नेऽपि शयितो न च ।

जागरेऽपि न जागर्ति धीरस्तृप्तः पदे पदे ॥ ९४ ॥

अन्वयः—धीरः सुप्तः अपि सुषुप्तौ न च स्वप्न अपि शयितः
न च जागरे अपि जागर्ति न तृप्तः ॥

स्वप्ने छतां सुतेदो नहि, जगरे पणु न जग्रत

सुप्त छतां सुषुप्त नहि, ज्ञानी क्षणे क्षणे तृप्त ६४

A firm minded hath no sound slumber although
in profound repose, doth not sleep although in
dream, is not awake even while awaking; he
is satisfied at every step (moment.) 94

ज्ञः संचितोऽपि निश्चितः सेंद्रियोऽपि निरेंद्रियः ।

सुबुद्धिरपि निर्बुद्धिः साहंकारोऽपि न हंकृतिः ॥ ९५ ॥

अन्वयः—ज्ञः संचितः अपि निश्चितः सेंद्रियः अपि

નિરિન્દ્રિયઃ સુબુદ્ધિઃ અપિ નિર્બુદ્ધિઃ સાહંકારઃ અનહંકૃતિઃ ॥

ચિંતાસહ નિશ્ચિંત જ્ઞાની, સહઈંદ્રિ ઈન્દ્રિહીન

અહંકારે અહંકારવિનાનો, સહબુદ્ધિ બુદ્ધિવિહીન ૬૫

A wise man is careless even with care, without senses even with senses, unintelligent even with the best intelligence, unegoistic though possessed of egoism. 95

ન સુખી ન ચ વા દુઃખી ન વિરક્તો ન સંગવાન્ ।

ન મુમુક્ષુર્ન વા મુક્તો ન કિંચિન્ન ચ કિંચન ॥ ૯૬ ॥

અન્વયઃ—સુખી ન વા ચ દુઃખી ન વિરક્તઃ ન સંગવાન્
ન મુમુક્ષુઃ ન વા મુક્તઃ ન કિંચિત્ ન ચ કિંચન ન ॥

જ્ઞાની સુખી દુઃખી ન રાગી, વિરાગી નહિ જહીંતહીં

મોક્ષે અથ કે મુક્ત નહીં, ન કિંચિત કે કંઈ ૬૬

(The wise is)neither happy nor unhappy, neither dispassioned nor impassioned, neither desirous for liberation nor liberated, neither a little nor little.96

વિક્ષેપેઽપિ ન વિક્ષિપ્તઃ સમાધૌ ન સમાધિવાન્ ।

જાડયેઽપિ ન જડો ધન્યઃ પાંડિત્યેઽપિ ન પંડિતઃ ॥ ૯૭ ॥

અન્વયઃ—ધન્યઃ વિક્ષેપે અપિ વિક્ષિપ્તઃ ન સમાધૌ સમાધિમાન્ ન જાડયે અપિ જડઃ ન પાંડિત્યે અપિ પંડિતઃ ન ॥

ન સમાધિવાન સમાધિ છતાં, ન વિક્ષેપે વિક્ષેપવાન

પંડિત છતાં ન પંડિત, જડતામાં ન બેભાન (જડતા છતાં) ૬૭

A blessed sage hath no confusion although discarded, non-concentrated although in concentration, not senseless although irrational, not lettered (learned) although adorned with learning. 97

મુક્તો યથાસ્થિતિસ્વસ્થઃ કૃતકર્તવ્યનિર્વૃતઃ ।

સમઃ સર્વત્ર વૈતૃણ્યાન્ન સ્મરત્યકૃતં કૃતમ્ ॥ ૯૭ ॥

અન્વયઃ—મુક્તઃ યથાસ્થિતિસ્વસ્થઃ કૃતકર્તવ્યનિર્વૃતઃ
સર્વત્ર સમઃ વૈતૃણ્યાન્ન અકૃતં કૃતં ન સ્મરતિ ॥

ગમે તે સ્થિતિમાં અચળ સંતોષી, રહેલે કરેલે કૃત્ય
મુક્તમાં તૃણુભાવ તેથી, સ્મરે ન કૃત્યાકૃત્ય (કરેલા
નહિ તે તથા કરેલાં કર્મો) ૯૮

The liberated is contented in whatever condition *fair or foul*, accomplished in actions executed and unexecuted, the same everywhere, he remembereth not the done and the undone. 98

ન પ્રીયતે વન્ધમાનો નિન્ધમાનો ન કુપ્યતિ ।

નૈવોદ્વિજપિ મરણે જીવને નાભિનંદતિ ॥ ૯૯ ॥

અન્વયઃ—વન્ધમાનઃ ન પ્રિયતે નિન્ધમાનઃ ન કુપ્યતિ
મરણે ઉદ્વિજતિ ન ઇવ જીવને અભિનંદતિ ન ॥

પ્રશંસામાં પ્રસન્ન નહિ, નિંદાય પણ નહિ ક્રોધ
જીવન છતાં સંતોષ નહિ, સમીપ મૃત્યુએ અશોક ૯૯

Unpleased with praise, unexcited with censure,

he neither grieveth for (in juxtaposition of) death nor doth he rejoice with life. 99

न धावति जनाकीर्णं नारण्यमुपशांतधीः ।

यथातथा यत्रतत्र सम एवावतिष्ठते ॥ १०० ॥

अन्वयः—उपशांतधीः जनाकीर्णं न धावति न अरण्यं यथातथा यत्रतत्र समः एव अवतिष्ठते ॥

शांतभुद्धि वन छोडे नहि, न वस्तिवाणे देश

समानस्थित न्यां त्यां ज्ञानी, रहे जेम तेम नरेश १००

An intellectual man with quietude, neither runneth towards countries crowded with population nor towards the forest, in whatever place he remaineth precisely with equanimity. 100

Commentary:—The real pleasure of a human birth lies only in rejoicing into the Self.

४१ यद्यत् परवशं दुःखं यद्यदात्मवशं सुखम् ।

एतद्विद्योत्समासेन लक्षणं सुखदुःखयोः ॥

४२ आपदां कथितः पन्था इन्द्रियाणामसंयमः ।

तज्जयः संपदां मार्गो येनेष्टं तेन गम्यताम् ॥ चाणक्य

Translation:—Non-restraint of the senses is regarded as the path of miseries; victory over them, as the road to riches (prosperity); go by whatever way you please.

ॐ तत्सदिति श्रीमद्विश्वेश्वरविरचिताष्टावक्रगीतायां जनकाष्टा-

વક્ત્રસંવાદે ધારાશાસ્ત્રિ અંબાલાલસસ્ય આંગ્લભાષાટીકાસંહિતં શાંતિ-
શતકં નામાષ્ટાદશં પ્રકરણં સમાપ્તમ્ ॥

Thus in the Ashtâvakra's Gîtâ, composed by the celebrated Vishveshvara, the dialogue between the blessed sage Ashtâvakra and the king Janaka, the commentary and translation by the one devoted to the Goddess Ambâ, now the peace the eighteenth discourse entitled.

THE NINETEENTH DISCOURSE NOW THE SELF-REPOSE

॥ અથ આત્મવિશ્રાંત્યષ્ટકં નામકૌનવિંશં પ્રકરણમ્ । ૧૯ ।

હવે આત્મવિશ્રાંત પ્રકરણ ૧૯ મું.

તત્ત્વવિજ્ઞાનસંદંશમાદાય હૃદયોદરાત્ ।

નાનાવિધપરામર્શશલ્યોદ્ધારઃ કૃતો મયા ॥ ૧ ॥

અન્વયઃ—મયા તત્ત્વ વિજ્ઞાનસંદંશ આદાય હૃદયોદરાત્
નાનાવિધપરામર્શશલ્યોદ્ધારઃ કૃતઃ ॥

ટીપ્પણી—આ ૧૯ માં અધ્યાયમાં ૮ શ્લોક જનક કહે છે.

જનક—સાણુસી તત્ત્વ જ્ઞાન કેરી, વિચાર કીડા અપાર

સહહૃદય પકડી મેં કીધો, સર્વેનો ઉદ્ધાર ૧

I have raised various kinds of violent darts

of thoughts along with the heart to the final beautitude, by dint of a pair of tongs of essential nature. 1

क्व धर्मः क्व च वा कामः क्व चार्थः क्व विवेकता ।

क्व द्वैतं क्व च वाऽद्वैतं स्वमहिम्नि स्थितस्य मे ॥ २ ॥

अन्वयः—स्वमहिम्नि स्थितस्य मे विवेकता क्व द्वैतं क्व च वा अद्वैतं क्व धर्मः क्व च वा कामः क्व च अर्थः क्व ॥

स्वमहिमास्थित भवे कथां, धर्मार्थं कामानुं नाम ?

कथां विवेक द्वैताद्वैत, नदी उत्तरे छोड़ी शुं काम ? २

Where is knowledge to me, settled in the majesty of the Self, to distinguish reality from illusion ? Where is duality ? Or where is unduality ? Where is righteousness ? Or where is desire ? And where is interest ? 2

Commentary:—When a man has already crossed the river what is the necessity for a boat ? Likewise when a man is already absorbed into the Self, where do those nonsensical duality, action, interest etc; remain ? “ उत्तीर्णे तु परे पारे नौकायाः किं प्रयोजनं ”

क्व भूतं क्व भविष्यद्वा वर्तमानमपि क्व वा ।

क्व देशः क्व च वा नित्यं स्वमहिम्नि स्थितस्य मे ॥ ३ ॥

અન્વય:—નિત્યં સ્વમહિમ્નસ્થિતસ્ય મે દેશઃ ક્વ ચ વા
ભૂતં ક્વ વા ભવિષ્યત્ ક્વ વા વર્તમાનં અપિ ક્વ ॥

સ્વમહિમાસ્થિત નિત્યે, ક્યાં મને કાળ ને દેશ ?

ભૂત ભવિષ્ય વર્તમાન ક્યાં ? અખંડ હું હૃદયેશ ? ૩

Where is a country to me always settled in
the majesty of the Self ? Or where is the past ?
Or where is the future ? Or where is even
present ? 3

ક્વ ચાત્મા ક્વ ચ વાનાત્મા ક્વ શુભં ક્વાશુભં તથા ।

ક્વ ચિંતા ક્વ ચ વાચિંતા સ્વમહિમ્નિ સ્થિતસ્ય મે ॥ ૪ ॥

અન્વય:—સ્વમહિમ્નિ સ્થિતસ્ય મે ચિંતા ક્વ ચ વા
અચિંતા ક્વ ચ આત્મા ક્વ ચ વા અનાત્મા ક્વ તથા શુભં ક્વ
અશુભં ક્વ ॥

સ્વમહિમાસ્થિત મને ક્યાં, ચિંતાચિંતા શુભાશુભ ?

ક્યાં મને આત્માનાત્મા ? આત્મ પ્રકાશે વિશ્વાનુપ ૪

Where is care to me settled in the majesty
of the Self ? Or where is carelessness ? And
where is the Self ? Or where is Not-Self ? So
also where is auspiciousness ? Where is un-
auspiciousness ? 4

ક્વ સ્વપ્નઃ સુષુપ્તિર્વા ક્વ ચ જાગરણં તથા ।

ક્વ તુરીયં ભયં વાપિ સ્વમહિમ્નિ સ્થિતસ્ય મે ॥ ૫ ॥

અન્વય:—સ્વમહિમ્નિ સ્થિતસ્ય મે તુરીયં ક્લેવા અપિ
ભયં ચ સ્વપ્નઃ ક્લેવા સુષુપ્તિઃ ક્લેવા તથા જાગરણં ક્લેવા ॥

સ્વમહિમાસ્થિત મને ક્યાં, મનનેા ધર્મ જે લય ?

સ્વપ્ન સુષુપ્તિ જાગૃત્વસ્થા, ત્રણાભાવે ક્યાં તુરીય ? ૫

To me, where is the fourth state of the soul, in which it becomes one with the eternal or even fear, (as I am) settled in the majesty of the Self? Where is a dream? Or where is a profound repose? So also where is awakenment? 5

ક દૂરં ક સમીપં વા વાહ્યં કાશ્ચંતરં ક વા ।

ક સ્થૂલં ક ચ સૂક્ષ્મં સ્વમહિમ્નિ સ્થિતસ્ય મે ॥ ૬ ॥

અન્વય:—સ્વમહિમ્નિ સ્થિતસ્ય મે સ્થૂલં ક ચ વા
સૂક્ષ્મં ક વા દૂરં ક સમીપં ક વા વાહ્યં ક અશ્ચંતરં ક ? ॥

સ્વમહિમાસ્થિત મને ક્યાં, સમીપ ને વળી દૂર ?

ક્યાં બહાર અંદરને સ્થૂલ, ક્યાં સૂક્ષ્મનું મૂળ ? ૬

Where is the material and perishable grosser body to me settled in the majesty of the Self? Or where is subtile body which is invested by the grosser material frame (સ્થૂલ = gross and સૂક્ષ્મ = small)? Where is the distance? Where is nearness? Or where is exterior? Where is interior.? 6

ક મૃત્યુર્જીવિતં વા ક લોકાઃ કાસ્ય ક લૌકિકં ।

क्व लयः क्व समाधिर्वा स्वमहिम्नि स्थितस्य मे ॥७॥

अन्वयः—स्वमहिम्नि अस्य स्थितस्य मे लयः क्व वा समाधिः क्व मृत्युः क्व जीवितं क्व वा लोकाः क्व लौकिकं क्व ॥

स्वमहिमास्थित मने कथां, उपन मृत्यु ३५ क्षय

यैहलोक दौर्लभ्यं कथं, कथां समाधी ने लय ? ७

Where is absorption to me settled in the majesty of the Self ? Or where is meditation ? Where is the death ? Where is birth ? Or where is a division of *three or fourteen* worlds ? Where is any or general usage ? 7

Note:—Generally 3 worlds are mentioned as १ स्वर्ग, २ पृथ्वी, and ३ पाताल; but the fuller description stands thus. There are seven higher regions enumerated, rising from the earth, namely; १ भूलोक २ भुवलोक ३ स्वर्गलोक ४ महर्लोक ५ जनलोक ६ तपोलोक ७ सत्यलोक; there are seven lower regions descending from the earth below; namely १ तल २ अतल ३ विनल ४ सुतल ५ तलातल ६ रसात ७ पाताल. (some say स्वर्लोक, जनर्लोक, तपर्लोक s also 6 महातल instead of 1 तल beginning first with अतल)

अलं त्रिवर्गकथया योगस्य कथयाप्यलम् ।

अलं विज्ञानकथया विश्रान्तस्य समात्मनि ॥ ८ ॥

अन्वयः—अलं त्रिवर्गकथया योगस्य कथया अपि अलं विज्ञान कथया अलं आत्मानं विश्रान्तस्य मम ॥

बहु यथु धर्मार्थं कामे, त्रिवर्गे नैव अशान्त

ज्ञान योग इत्या इरी बहु, इदं आत्ममां विश्रान्त ८

Reposed in the Self, I have no more mention of the three classes. *righte usness, interest and desire* no more mention even of the religious and abstract meditation—*yoga*, no more mention of the knowledge of distinguishing the reality from illusion. 8

Note:-४३ लोभश्चेदगुणेन किं पिशुनता यद्यस्ति किं पातकैः सत्यं चेत्तपसा च किं शुचि मनो यद्यस्ति तीर्थेन किम् । सौजन्यं यदि किं गुणैः स्वमहिमा यद्यस्ति किं मण्डनैः सद्विद्या यदि किं धनैरपयशो यद्यस्ति किं सृष्ट्युना ॥ भर्तृहरि

४४ वाञ्छा सज्जनसङ्गमे गुणि (पर) गणे प्रीतिगुरौ नम्रता विद्यायां व्यसनं स्वयोपिति रतिलोकापवादान्द्रयम् । भक्तिः शूलिनी शक्तिरात्मदमने संसर्गमुक्तिः खले- ष्वेते येषु वसन्ति निर्मलगुणास्तेभ्यो नरेभ्यो नमः ॥ भर्तृहरि

ॐ तस्तदिति श्रीमद्विश्वेदेवविगचिताण्डादक्रापीतायां जनकाष्ट वक्रसंवादे धाराशास्त्रि अंवालासस्य आंग्लभाषाटीकासहितं आत्म- विश्रान्त्यष्टकं नामैकोनविंशतिकं नाम सप्तदशकं प्रकरणं समाप्तम् ॥

Thus in the Ashtāvakra's Gītā, composed by the celebrated

Vishveshvara, the dialogue between the blessed sage Ashtâvakra and the king Janaka, the commentary and translation by the one devoted to the Goddess Ambâ, now the the nineteenth discourse entitled.

THE TWENTIETH DISCOURSE called

Now the Final Liberation in the present State of Life, spoken by the Disciple—a collection of fourteen.

॥ अथ शिष्यप्रोक्तं जीवन्मुक्तिं चतुर्दशकं नाम विंशतिकं
प्रकरणम् ॥ २० ॥

હવે શિષ્યે કહેલી જીવન્મુક્તિ પ્રકરણ ૨૦ મું

ક ભૂતાનિ ક દેહો વા કૈન્દ્રિયાણિ ક્વ વા મનઃ ।

ક્વ શૂન્યં ક્વ ચ નૈરાશ્યં મત્સ્વરૂપે નિરંજને ॥ ૧ ॥

અન્વયઃ—નિરંજને મત્સ્વરૂપે ભૂતાનિ ક દેહઃ ક વા
ઇન્દ્રિયાણિ ક્વ વા મનઃ ક્વ શૂન્ય ક્વ ચ નૈરાશ્યં ક્વ ॥

ટીપઃ—આ ૨૦ મા અધ્યાયમાં ૧૪ શ્લોક જનક કહે છે.

જનક—મુજ નિરંજન સ્વરૂપે કયાં, ભૂત આકાશાદિક

મન દેહેન્દ્રિ શૂન્ય કયાં, આશા અભાવ સ્વાભાવિક ૧

Where are beings in my true constitution,

with freedom from falsehood? Where is body?
Or where are senses? Where is mind? Where
is emptiness? And where is hopelessness? 1

क शास्त्रं कात्मविज्ञानं क्व वा निर्विषयं मनः ।

क्व तृप्तिः क्व वितृष्णत्वं गतद्वंद्वस्य मे सदा ॥ २ ॥

अन्वयः—सदा गतद्वंद्वस्य मे शास्त्रं क आत्मविज्ञानं क वा
निर्विषयं मनः क तृप्तिः क वितृष्णत्वं क ॥

हीनतृष्णः क्वां निर्विषयमनः ? सदा दुः सन्दर्भित
क्वां आत्मज्ञान तृप्तिः ? आत्मविश्रान्ते गणित २

Where are scriptural ordinances to me always
dead to the pairs of the opposites? Where is
knowledge with experience of the supreme spirit
or where is mind unattached to the sensual
objects? Where is contentment? Where is
freedom from desire? 2

क विद्या कच वाविद्या काहं केदं मम क वा ।

क बन्धः कच वा मोक्षः स्वरूपस्य क रुपिता ॥ ३ ॥

अन्वयः—विद्या क च अविद्या क वा अहं क्व इदं क वा मम
क्व च वा बन्धः क मोक्षः क्व ॥

विद्याविद्या ग्राह्यवस्तु, गन्धमोक्ष अहंकार

निर्विशेषरूपे धर्मवार्ता, नथी भारे लगार ३

What is science (knowledge)? And what is

ne-science (ignorance) ? Or where is egotism
Where is the object seen (this or that) ? C
where is a bondage ? Where is liberation ? Where
is the ordainable tidings to the natural character

Commentary:—According to some writers there are four kinds of વિદ્યા knowledge ૧ ત્રયી ૨ આન્વીક્ષિકી ૩ દંડનીતિ and વાર્તા. To these Manu adds આત્મવિદ્યા; according to other writers there are fourteen વિદ્યા namely the four વેદ, the six વેદાંગ and ધર્મ, ન્યાય, મીમાંસા and the Puranas collectively. For further particulars see shloka no. ૧૦ cited by the commentator in this book on page ૭૭ defining fourteen વિદ્યા in full.

કુ પ્રારબ્ધાનિ કર્માણિ જીવન્મુક્તિરપિ કુ વા ।

ક તદ્વિદેહકૈવલ્યં નિર્વિશેષસ્ય સર્વદા ॥ ૪ ॥

અન્વય:—પ્રારબ્ધાનિ કર્માણિ ક વા જીવન્મુક્તિઃ અપિ ક
તત્ વિદેહકૈવલ્યં સર્વદા નિર્વિશેષસ્ય ક ॥

સદ્દાનિર્ધર્મક હું, ક્યાં મને પ્રારબ્ધ કર્મ ?

જીવન્મુક્તિ હવે રહી ક્યાં, ક્યાં વિદેહમુક્તિધર્મ ? ૪

Where are destined actions to me
always alike ? Or where is even final emancipa-
tion in the present state of this body ? Where
is that bodiless emancipation ? 4

Commentary:—Hindu religious books have divided all actions in three chief classes, namely, आगामिककर्म २ संचितकर्म ३ प्रारब्धकर्म all meaning in simple English, *1 impending action 2 accumulated action 3 commenced action through destiny.* Let us define them all in Sanskrit.

४५ ज्ञानोत्पत्त्यनन्तरं ज्ञानिदेहकृतं पुण्यपापरूपं कर्मयदस्ति तदागामीत्यभिधीयते ॥

४६ अनन्तकोटिजन्मनां बीजभूतं सत् यत्कर्मजातं पूर्वार्जितं तिष्ठति तत्संचितं ज्ञेयम् ॥

४७ इदं शरीरमुत्पाद्य इहलोके एवं सुखदुःखादिप्रदं यत्कर्म तत् प्रारब्धं भोगेन नष्टं भवति प्रारब्धकर्मणां भोगादेव क्षय इति ॥

४८ अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् ।

नाभुक्तं क्षीयते कर्म कल्पकोटिशतैरपि ॥

क कर्ता क च वा भोक्ता निष्क्रियं स्फुरणं क वा ।

कापरोक्षं फलं वा क निःस्वभावस्य मे सदा ॥ ५ ॥

अन्वयः—सदा निःस्वभावस्य मे अपरोक्षं क वा फलं क कर्ता क वा च भोक्ता क वा निष्क्रियं स्फुरणं क ॥

क्यां कर्ता लोकेता क्रियाहीनता, प्रकाशवृत्ति उपज्ञान ?

स्वभावहीन हुं इण विषयाकार-वृत्तिअवच्छिन्न-चैतन्य ५

Where is an actor to me always without my own being? Or where is the enjoyer? Where is actionlessness? Or where is glittering? Or

where is *knowledge* perceptible to senses ? Or where is interested fruit ? 5

ક લોકઃ ક્વ મુમુક્ષુર્વા ક્વ યોગી જ્ઞાનવાન્ ક્વ વા ।

ક્વ બદ્ધઃ ક્વ ચ વા મુક્તઃ સ્વસ્વરૂપેઽહમદ્વયે ॥ ૬ ॥

અન્વયઃ—અહમદ્વયે સ્વસ્વરૂપે લોકઃ ક્વ વા મુમુક્ષુઃ ક યોગી
ક જ્ઞાનવાન્ ક વા બદ્ધઃ ક વા મુક્તઃ ક ચ ॥

લોક આત્મા અદ્વૈત સ્વરૂપે, ક્યાં મોક્ષેરછક યુક્ત ?

જ્ઞાનવાન ને યોગી ક્યાં ? ક્યાં બદ્ધને મુક્ત ? ૬

Where is a multitude of peoples (also worlds) in my undual natural character ? Or where is a one desirous for liberation ? Where is an ascetic ? Where is a man of supreme wisdom ? Or where is a one fettered ? And where is a one liberated ?

ક્વ સૃષ્ટિઃ ક્વ ચ સંહારઃ ક્વ સાધ્યં ક્વ ચ સાધનમ્ ।

ક્વ સાધકઃ ક્વ સિદ્ધિર્વા સ્વસ્વરૂપેઽહમદ્વયે ॥ ૭ ॥

અન્વયઃ—અહમદ્વયે સ્વસ્વરૂપે સાધકઃ ક વા સિદ્ધિઃ ક્વ
સૃષ્ટિઃ ક્વ ચ સંહારઃ ક્વ સાધ્યં ક્વ ચ સાધનં ક ॥

આત્માદ્વૈતસ્વરૂપે ક્યાં, સૃષ્ટિ ને સંહાર ?

સાધ્ય ક્ષણ સાધન સાધક, ક્યાં સિદ્ધિ તત્પદાર્થે લગાર ૭

Where is the world in my undual natural character or where is destruction ? Where is the object to be accomplished ? And where is

a means of accomplishing ? Where is the accomplishing ? Or where is the accomplishment ?

કુ પ્રમાતા પ્રમાણં કુ પ્રમેયં કુ ચ પ્રમા ।

કુ કિંચિદ્કુ ન કિંચિદ્વા સર્વદા વિમલસ્ય મે ॥ ૮ ॥

અન્વયઃ—સર્વદા વિમલસ્ય મે કિંચિત્ કુ વા ન કિંચિત્
કુ પ્રમાતા કુ વા પ્રમેયં કુ ચ પ્રમા ક ॥

હું સબંધશૂન્ય નિર્મળ, ક્યાં કિંચિત ન કિંચિત ?

પ્રમાતા પ્રમાણ પ્રમેય પ્રમા ક્યાં, સુદ્ધ સાષિતી રીત ? ૮

Where is a little to me always purified ?
Where is not a little ? Where is the thought
out ? Where is the standard ? Where is an
established fact ? Where is accurate perception ? 8

કુ વિશેષઃ કુ ચૈકાગ્ર્યં કુ નિર્બોધઃ કુ સૂદતા ।

કુ હર્ષઃ કુ વિષાદો વા સર્વદા નિષ્ક્રિયસ્ય મે ॥ ૯ ॥

અન્વયઃ—સર્વદા નિષ્ક્રિયસ્ય મે હર્ષઃ ક વા વિષાદઃ ક
વિશેષઃ કુ ચ એકાગ્ર્યં કુ નિર્બોધઃ કુ સૂદતા કુ ॥

સદા ક્રિયાહીન મને ક્યાં, એકાગ્રતા વિશેષ ?

બોધને મૂઢતા વળી, ક્યાં હર્ષ ને ખેદ ? ૯

Where is joy to me always actionless ? Or
where is depression ? Where is repulsion ? And
where is onepointedness ? Where is knowledge ?
Where is ignorance ? 9

४९ कर्मण्यकर्म यः पश्येदकर्मणि च कर्म यः ।

स बुद्धिमान् मनुष्येषु स युक्तः कृत्स्न कर्मकृत ॥

अन्वयः—यः कर्मणि अकर्म पश्येत् । च अकर्मणि यः कर्म (पश्येत्) सः मनुष्येषु बुद्धिमान् सः युक्तः । (सः) कृत्स्नकर्मकृतः ॥

Tranlation:—He is wise among men, he is harmonious, who seeth inaction in action and action in inaction, even while performing all actions. *Spiritual translation.* There is, indeed, a pleasure, hiding in every pain, and a pain hiding in every pleasure; when the other is felt by the outer, the opposite is felt by the inner man. (Ambalal's unprinted annotation and spiritual translation of Bhagvad-Gita; 4th dis. 18th Shloka). Krishna says that such a man is not sinful at all for slaughtering even the whole mankind on right occasion.

५० यस्य नाहंकृतो भावो बुद्धिर्यस्य न लिप्यते ।

हत्वाऽपि स इमँल्लोकान्न हन्ति न निबध्यते ॥

भगवद्गीता अध्याय १८ श्लोक १७

अन्वयः—यस्य अहंकृतः भावः न यस्य बुद्धिः न लिप्यते ।

सः इमान् लोकान् हत्वा अपि न हन्ति । न निबध्यते ॥

He who hath freedom from egoistic notion, whose presence of mind remains unaffected, he slayeth not nor is he bound although he slay these

peoples. (Ambalal's Gita's unprinted translation).

This fact is supported even by ક્રટોપનિષદ્ showing that the Self is neither a murderer nor a killer.

૫૧ હન્તા चेन्मन्यते हन्तुं हतश्चेनं मन्यते हतम् ।

उभौ तौ न धिजानीता नायं हन्ति न हन्यते ॥

ક્રટોપનિષદ્

Translation:—He who considereth this as a slayer and who regardeth he is slain, both of them are ignorant. He slayeth not nor is he slaughtered. Also supported by भगवद्गीता 2nd dis. 19shl.

From this, one should conclude that whatever hap of fair or foul, a man has to experience, he should think it is due to good luck or irony of fate and hence none should be blamed for the worst.

क्व चैष व्यवहारो वा क्व च सा परमार्थता ।

क्व सुखं क्व च वा दुखं निर्विर्मर्शस्य मे सदा ॥ ૧૦ ॥

અન્વય:—સદા નિર્વિર્મર્શસ્ય મે ઇષઃ વ્યવહારઃ ક્વ ચ વા સા પરમાર્થતા ક્વ ચ સુખં ક્વ ચ વા દુઃખં ક્વ ॥

સદા વિશેષથી વૃત્તિશૂન્ય, મને ક્યાં વ્યવહાર ?

પરમાર્થતા ને સુખ ક્યાં, ક્યાં દુખ મને લગાર ? ૧૦

Where is that worldly affair to me always thoughtless ? Or where is reality ? And where

is pleasure ? Or where is pain ? 10

કુ માયા કુ ચ સંસારઃ કુ પ્રીતિર્વિરતિઃ કુ વા ।

કુ જીવઃ કુ ચ તદ્બ્રહ્મ સર્વદા વિમલસ્ય મે ॥ ૧૧ ॥

અન્વયઃ—સર્વદા વિમલસ્ય મે માયા કુ સંસારઃ ક વા પ્રીતિઃ
કુ વિરતિઃ ક ચ જીવઃ ક તત્ બ્રહ્મ ક ॥

સદા નિર્મળરૂપ મને ક્યાં, સંસાર માયા પ્રીતિ ?

જીવ ક્યાં ને બ્રહ્મ ક્યાં, ક્યાં વિરાગરૂપ ભક્તિ ? ૧૧

Where is delusion to me always purified ?
Or where is affection ? Where is dispassion ?
And where is individual-ego ? Where is that
eternal ? 11

ક પ્રવૃત્તિર્નિવૃત્તિર્વા ક મુક્તિઃ ક ચ બંધનમ્ ।

કૂટસ્થનિર્વિભાગસ્ય સ્વસ્થસ્ય સમ સર્વદા ॥ ૧૨ ॥

અન્વયઃ—કૂટસ્થ નિર્વિભાગસ્ય સર્વદા સ્વસ્થસ્ય સમ પ્રવૃત્તિઃ
ક મુક્તિઃ ક ચ બંધનં ક ॥

કૂટસ્થ ક્રિયાહીન મને, ક્યાં મુક્તિ પ્રવૃત્તિ ?

નિર્વિભાગાલેદ સ્વસ્થ, ક્યાં બંધન નિવૃત્તિ ? ૧૨

Where is activity to me the whole rock-seated
always firm into the Self ? Or where is inactivity ?
Where is the liberation ? And where is a
bondage ? 12

કોપદેશઃ ક વા શાસ્ત્રં ક શિષ્યઃ કુ ચ વા ગુરુઃ ।

क्व चास्ति पुरुषार्थो वा निरुपाधेः शिवस्य मे ॥ १३ ॥

अन्वयः—निरुपाधेः शिवस्य मे उपदेशः क्व वा शास्त्रं क्व शिष्यः क्व च वा गुरुः क्व वा पुरुषार्थः क्व च अस्ति ॥

शून्यउपाधि शिव उदयाणु, मने क्यां उपदेश ?

शास्त्र गुडने शिष्य क्यां, पुत्रार्थ मुक्ति देश ? १३

Where is preception to me always conditionless ? Where is the scriptural ordinance ? Where is a disciple ? And where is a precept ? Or where is duty for absolution ? And where is *anything* existing ? 13

Note:—उपाधि is of four kinds namely जाति, गुण, क्रिया and संज्ञा.

क्व चास्ति क्व च वा नास्ति क्वास्ति चैकं क्व च द्वयं ।

बहुनात्र किमुक्तेन किंचिनोत्तिष्ठते मम ॥ १४ ॥

अन्वयः—मम क्व च अस्ति च वा नास्ति क्व अस्ति क्व च एकं वा च द्वयं क्व । अत्र बहुना उक्तेन किं किंचित् न उत्तिष्ठते ॥

हुयाति अहुयाति मने क्यां, क्यां वणी सत्वासत्त्व ?

क्यां ओक जे हुं ओक रस, शुं इण उडे भहु तत्व ! १४

Where is my existence ? Or where is non-existence ? And where is the one ? Where is the two ? What is the use of much more frequentation here ? There is not a little arising here. 14

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્વિશ્વેશ્વરવિરચિતાષ્ટાવક્રગીતાયાં જનકાષ્ટા-
વક્રસંવાદે ધારાશાસ્ત્રચંબાલાલસસ્ય આંગ્લભાષાટીકાસહિતં
શિષ્યપ્રોક્તં જીવનમુક્તિ ચતુર્દશકં નામ વિંશતિકં પ્રકરણં સમાપ્તમ્ ।

Thus in the Ashtâvakra's Gîtâ, composed by the celebrated Vishveshvara, the dialogue between the blessed sage Ashtavakra and the king Janaka, the commentary and translation by the one devoted to the Goddess Ambâ, now the final liberation in the present state of body, the twentieth discourse entitled.

THE TWENTY FIRST DISCOURSE called

*Now the narration of the numeral order
(ordinal number).*

॥ અથસંખ્યાક્રમ વ્યાખ્યાનં નામૈકવિંશતિતમં પ્રકરણમ્ ॥૨૧॥

હવે સંખ્યાનાઅનુક્રમનું વ્યાખ્યાન પ્રકરણ ૨૧મું

દશ ષટ્ ચોપદેશે સ્યુઃ શ્લોકાશ્ચ પંચવિંશતિઃ ।

સત્યાત્માનુભવોલ્લાસે ઉપદેશે ચતુર્દશ ॥ ૧ ॥

અન્વયઃ—ષટ્ દશ શ્લોકાઃ ઉપદેશે સ્યુઃ ચ પંચવિંશતિઃ
સત્યાત્માનુભવોલ્લાસે ઉપદેશે ચતુર્દશ ચ ॥

ટીપ્પણ—આ ૨૧ માં અધ્યાયમાં ૬ શ્લોક છે.

સોળ શ્લોક ઉપદેશે, પચીસ આત્માનુભવોલ્લાસ

પ્રકરણ પહેલે બીજે કહ્યા, ચૌદ ત્રીજે આશ્વેષોપદેશ ૧

There are sixteen shlokas in the sermon of the preceptor, first discourse, and twenty five in the delight of the apperception of the disciple, second discourse, and fourteen in the sermon of the preceptor through blame, third discourse. 1

षडुल्लासे लये चैवोपदेशे च चतुश्चतुः ।

पंचकं स्यादनुभवे बंधमोक्षे चतुष्ककम् ॥ २ ॥

અન્વયઃ—ષટ્ ઉલ્લાસે ચતુઃ ચ લયે ચ ચતુઃ ઉપદેશે ચ અનુભવે એવ પંચકં બંધમોક્ષે ચતુષ્કકં સ્યાત્ ॥

છ ઉલ્લાસે ચાર લય ઉપદેશે, પાંચ અનુભવ સંગાથ પ્રકરણ ચારથી સાત બુવો, બંધમોક્ષ અષ્ટે આઠ (આઠમું પ્રકરણ)

There are six shlokas in the delight of the disciple's experience, fourth discourse, and four in the absolution spoken by the preceptor, fifth discourse, and four in the defence presented by the disciple, sixth discourse, and five in the experience said by the disciple, seventh discourse, four in the decision of bondage and liberation spoken by the preceptor, eighth discourse. 2

निर्वेदोपशमे ज्ञाने एवमेवाष्टकं भवेत् ।

यथासुखे सप्तकं च शान्तौ स्याद्वेदसंमितम् ॥ ૩ ॥

અન્વયઃ—અષ્ટકં નિર્વેદોપશમે એવં એવ જ્ઞાને ભવેત્ યથા

સુખે ચ શાંતૌ સત્ત્વકં વેદસંખિતં સ્યાત્ ॥

નિર્વેદોપશમ જ્ઞાન એમજ એમ, આઠ દરેકે બોધ

જેમ સુખે સાત ચાર શાંતિ, નવથી ચૌદ શોધ (પ્રકરણ) ૩

There is eightfold shlokas in the Self—humiliation told by the preceptor, ninth discourse, in the quietude spoken by the preceptor, tenth discourse, in the wisdom spoken by the preceptor, eleventh discourse, in the “Exactly so” spoken by the disciple, twelfth discourse, and seven in the “According to delight” spoken by the disciple, thirteenth discourse, and four in the tranquillity spoken by the disciple, fourteenth discourse. 3

તત્ત્વોપદેશે વિંશચ્ચ દશ જ્ઞાનોપદેશકે ।

તત્ત્વસ્વરુપે વિંશચ્ચ શમે ચ શતકં ભવેત્ ॥ ૪ ॥

અન્વય:—વિંશત્ તત્ત્વોપદેશે ચ દશ જ્ઞાનોપદેશકે વિંશત્
ચ તત્ત્વસ્વરુપે શમે ચ શતકં ભવેત્ ॥

વીશ શ્લોક તત્ત્વોપદેશે, દશ જ્ઞાનોપદેશે

તત્ત્વસ્વરુપે વીસ સો શાંતિ, પંદરથી અઠાર વિશે (પ્રકરણ) ૪

There are twenty shlokas in the sermon of Essential Nature spoken by the preceptor, fifteenth discourse, ten in the Additional sermon of wisdom spoken by the preceptor, sixteenth discourse,

twenty in the natural character of a sage said by the preceptor, seventeenth discourse, and a hundred in the peace spoken by the preceptor, eighteenth discourse. 4

अष्टकं चात्मविश्रान्तौ जीवन्मुक्तौ चतुर्दश ।

पद् संख्याक्रमविज्ञाने ग्रंथैकात्म्यं ततः परम् ॥ ५ ॥

अन्वयः—आत्मविश्रान्तौ च अष्टकं जीवन्मुक्तौ चतुर्दश संख्याक्रमविज्ञाने पद् ततः परं ग्रंथैकात्म्यम् ॥

आत्मविश्रान्ते आठ, येष्ट जीवन्मुक्ति

संख्याक्रमे छ छेष्टां त्रष्टे, पष्टी ग्रंथैकात्म्यमुक्ति ५

There are eight shlokas spoken by the disciple, nineteenth discourse, fourteen in the liberation in the present state of life spoken by the disciple, twentieth discourse, six in the numeral order (ordinal number), twenty first discourse, that being followed by the unity of this book. 5

विंशत्येकमितैः खंडैः श्लोकैरात्माग्निमध्यखैः ।

अवधूतानुभूतेश्च श्लोकाः संख्याक्रमां अमी ॥ ६ ॥

अन्वयः—विंशति एकमितैः खंडैः श्लोकैः आत्माग्नि-मध्यखैः । अवधूतानुभूते च संख्याक्रमाः श्लोकाः अमी ॥

श्लोकार्थोऽयं संस्कृते अत्रास्ति ॥ जीवात्मपरमात्मभेदभिन्नावा-
त्मानौ द्वौ । अग्नयस्त्रयः मध्ये खं च मध्ये शून्यम् । अंकानां
वामतो गतिरिति न्यायत् अते द्वौ मध्ये खं आदौ च त्रयं
३०२ द्व्यधिकैस्त्रिंशत्श्लोकैरित्यर्थः ॥

येष्टविंश प्रकरणु त्रष्टसे णे श्लोके, अवधूत भूति अभूत

अन्यपरिगणना आ श्लोके, पोते दशम पुद्गल सम तृप्त
येकंदर त्रयसे त्रय श्लोक छे पण आ श्लोक भीजना गुण गा
छे, पोताने गातो नथी.

From first to twenty first discourses, there are 302 shlokas pointing out the distinction and difference between the Self and the Supreme Self as the experience of the ascetic who has given up all attachment to worldly object—two being at the end, cypher in the middle, and 3 in the beginning thus 302 shlokas in all. 6

Note:—The last shloka which gives full account of all, does not consider it self otherwise there are 303 Shlokas. This shloka is also explained in Sanskrit by the commentator above. See अवधूत's definition in Sanskrit shloka no. 57 on the last title page.

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीमद्वैश्वदेवविद्वत्ताम्रवक्रगीतायां जनका-
ष्टावक्रसंवादे धाराशौच्येन लिखितस्य आंग्लभाषाटीकासहितं
संस्कृतक्रमव्याख्यातं नामैकविंशतितमं प्रकरणं समाप्तम् ।

Thus in the Ashtâvakra's Gîtâ composed by the celebrated Vishveshvara, the dialogue between the blessed sage Ashtâvakra and the king Janaka, the commentary and translation by the one devoted to the Goddess Ambâ, now the numeral order, the twenty first discourse entitled.

५२ सर्वस्तरतु दुर्गमणिः सर्वो भद्राणि पश्यतु ।

सर्वः सद्गुरुद्विमाप्नोतु सर्वः सर्वत्र नन्दतु ॥ समाप्तेयमष्टावक्रगीता

